

NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI
EGYETEM
LUDOVIKA

ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI
TANULMÁNYOK KAR
CIVILISZTIKAI TANSZÉK

OPUSCULA CIVILIA

PÁLYAKEZDŐ CIVILISTÁK I. SZIMPÓZIUMA

Szerkesztette:

Csitei Béla, Dúl János és Köblös Adél

Tartalom

Előszó	3
<i>Bakos-Kovács Kitti</i> Magánjogi értelmezés az uniós és nemzeti jogok alkalmazásában	4
<i>Csitéi Béla</i> Összehangolt magatartások a versenykorlátozó megállapodások jogában	16
<i>Dúl János</i> A vagyonkezelési szerződés tárgya	28
<i>Herke-Fábos Barbara Katalin</i> A megelőző pártfogás magánjogi vonatkozásai	41
<i>Kriston Edit</i> Gondolatok az élettársak törvényes vagyoni viszonyairól	54
<i>Mélypataki Gábor</i> Azonosságok és különbözőségek a munkaviszony és a közszolgálati foglalkoztatási jogviszonyok alapelveinek rendszerében	63
<i>Molnár Sarolta</i> Személyi jogok és kötelezettségek a társkapcsolatokban	71
<i>Sápi Edit</i> Régi és új kihívások a színpadi művek szerzői jogi útvesztőjében	85
<i>Vermes Attila</i> Biztosítási jog és pandémia	99

Előszó

A *Pályakezdő Civilisták I. Szimpóziumának* megrendezésére 2021. május 28-án került sor a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen. A rendezvény célja az volt, hogy előadói fórumot biztosítson az ország különböző egyetemein adjunktusként, egyetemi tanársegédként, tudományos munkatársként és tudományos segédmunkatársként oktató és kutató magánjogászok számára, egyúttal lehetőséget teremtsen a fiatal kollégák közötti kapcsolatépítésre.

A konferencián a Nemzeti Közzolgálati Egyetem oktatói mellett a Miskolci Egyetemről, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemről, a Pécsi Tudományegyetemről, a Széchenyi István Egyetemről és a Szegedi Tudományegyetemről is részt vettek előadók. E kötet a konferencián elhangzott sokszínű előadások tartalmát jeleníti meg tanulmányok formájában.

Újfent szeretnénk köszönetet mondani valamennyi résztvevőnek mind az előadások megtartásáért, mind a kötetben való publikálásért. A szimpózium megszervezésére hagyományteremtő szándékkal került sor, így őszintén bízunk abban, hogy a jövőben ismételten, immár személyes jelenlét mellett, további kollégákkal együtt is találkozhatunk.

Budapest, 2021. december 1.

A szerkesztők

Magánjogi értelmezés az uniós és nemzeti jogok alkalmazásában

„A jog az ő létében, illetve elsősorban a létének alapjaiban természeti jelenség.”
(Kausser Lipót)²

1. Bevezetés

A magánjog egyes intézményeit érintő uniós szinten megjelenő jogalkotást – további társadalmi érdekek elismerése mentén – a belső piac igénye által szült gazdasági szükségszerűség és a kereskedelmi korlátok lebontása indukálja, amelynek következtében a tradicionális nemzetállami magánjogi gondolkodás fogalmainak és rendszertanának megfelelő normaanyagról nem beszélhetünk. Ugyanakkor azonban az Európai Unió magánjog területét érintő jogi rendelkezéseit a szabályozás célja által indokolt strukturális megközelítésben kell tárgyalni, amely a jogi aktus formáját (rendelet vagy irányelv), a szabályozás módszerét és részletezettségét tekintve a határok nélküli térség előtt jelentkező akadályok felszámolását, illetve az Európai Unió jogában már kialakult egyes jogterületek sajátosságait is figyelembe véve, a tradicionális nemzetállami magánjogi gondolkodástól eltérően illeszkedik koherens rendbe. Ezen túlmenően az Európai Unió bíróságainak döntéseiben kialakult princípiumok vezérfonalán mind a jogalkalmazás és –értelmezés, mind pedig a tudományos igényű feldolgozás során eltérő perspektívájú látásmód érvényesül.

2. A kutatás célkitűzése és módszertana

Korábbi alapkutatásaim során kerültek megismerésre azon uniós jogforrások – többek között – magánjogi tárgyú rendelkezései, amelyek tételes jogként funkcionálva kiindulópontját képezik jelen tudományos igénnyel folytatott analitikus-dogmatikus vizsgálódásnak.³ A *Magyar Jogi Lexikon* szerint a jogdogmatika „általában a tételes jog értelmezését és érvényesítését jelenti, az elmélet és a törvények fogalom meghatározásainak bonczolása, keletkezésük és összefüggésük kutatásának segélyével.”⁴ Szászy-Schwarz Gusztáv hasonlóképp ragadja meg a dogmatika lényegét: „A dogmatika e szabályokból lefejt a bennük rejlő jogelveket és jogkövetkezményeket, a szabályokat elemeire bontja (fogalom elemzés) és az elemek és szabályok egymás közti összefüggését föltárja (konstrukció) : e háromban merül ki a jogdogmatika feladata.”⁵ Ezen vezérfonalak mentén az uniós jogforrások elemzéséből nyert tapasztalati úton szerzett ismeretek a rendezettség kialakítására vonatkozó törekvés nyomvonalán kerülnek értelmezésre. Az *a priori* vizsgálódás az uniós jogforrások közül azon

¹ Egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete.

² Kausser Lipót: *Definitio a magánjogban*. Budapest, A Magyar Jogászegylet kiadása, 1935. 29.

³ Boóc Ádám et alii: *A civilisztika dogmatikája*. Budapest, HVG-ORAC, 2009. 12.

⁴ Márkus Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon öt kötetben. III. kötet*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1900. 35.

⁵ Szászy-Schwarz Gusztáv: *Parerga. Vegyes jogi dolgozatok. A jogszabály tana*. Budapest, Atheneum, 1912. 5-97. 89.; Ehelyütt a történeti magánjogi jogirodalmat tekintem kiindulópontnak. A jogi dogmatika eltérő fogalmi megközelítéseire vonatkozóan lásd részletesen: Szilágyi Péter: *Jogi alaptan*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011. 174-203.

szakpolitikákhoz tartozó jogszabályi rendelkezéseket fogta át, amelyek a közös uniós jogi védelem kiépítése során a közjogi előírások mellett a magánjog egyes részterületeit érintő jogintézményeket is szabályoznak. A kutatás alappilléreit képezve a fogyasztóvédelem,⁶ az atipikus szerződéseket érintő jogharmonizáció, az értékpapír- és tőzsdei jog,⁷ a termék- és élelmiszerbiztonság, a szellemi alkotások nemzetközi védelme,⁸ valamint a gazdasági társaságok működését érintő uniós jogforrások⁹ beható megismerése révén jutottam a tapasztalati alapú tudáshoz. Megállapításaim a tételes jogi rendelkezésekből levezethető, a hagyományos magánjogi gondolkodástól eltérő, de ugyanakkor közös jellemzőkkel is bíró rendszertani struktúra felvázolására, valamint az uniós jog és a hazai magánjog együttthatásának belső összefüggéseit érintő, egymáshoz viszonyított vizsgálatára terjednek ki.¹⁰ Az Európai Unió bíróságainak joggyakorlata, valamint a hazai bíróságok precedens értékű döntései szervesen hozzátartoznak a normaanyag jelentésének feltárásához, értelmezéséhez; a tárgyi jog tartalma a bírósági döntésekben is testet ölt.¹¹

Különösen fontosnak tartom célkitűzésem az uniós jogfejlődés azon szakaszában, ahol napjainkban az uniós jogforrások tartalma, szövegezése egyre részletesebb és kazuisztikusabb szabályozási módszertan felé hat. Ez nem róható fel pusztán a jogalkotás deficitjének, hanem igazodik a modern kor digitális és technológiai vívmányai keltette kihívásokhoz. Ebből fakadóan kiemelt létjogosultsága van egy olyan tudományos igénnyel készült tanulmánynak, amely az egyre nehezebben átlátható joganyag alkalmazásának és értelmezésének, valamint a hazai magánjogi hagyományokkal összevetett rendszertani vázát adja meg.¹² A szerző, mint a magánjog tudományágának művelője, ki kíván tekinteni a parciális jogtudomány mezejéről¹³ arra a mezgyére, hogy az uniós jog magánjogi rendelkezéseinek alkalmazásában és értelmezésében milyen azonos vagy éppen a hagyományos magánjogi gondolkodástól eltérő diszciplínák érvényesülnek. Ezzel együtt kívánok rámutatni arra is, hogy a magánjog uniós jogfejlődésében melyek a jog egészét összetartó nemzetközi és tradicionális kohéziós erők, amelynek keretei között hogyan és miként csatornázódnak be nemzeti szinten a magánjogi szabályok értelmezésébe az uniós jogi behatás alatt álló jogi területek.

---

⁶ Bakos-Kovács Kitti: *European Consumer Protection Law*. Online oktatási csomag, 2021., online elérhetőség: <http://eta.bibl.u-szeged.hu/5604/> (2021. 11. 21.)

⁷ Bakos-Kovács Kitti: Befektetési alapok – magánjogi szemmel. In Veress Emőd (szerk.): *Kolosváry Bálint emlékkötet*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, Sapientia EMTE Kolosváry Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, 2015. 13-44.

⁸ Bakos Kitti – Nótári Tamás: *Szellemi tulajdon – építészeti alkotás*. Lectum, Szeged, 2011.

⁹ Bakos-Kovács Kitti: *Átalakulás és hitelezővédelem az uniós normák és a közép- és kelet-európai tagállamok jogának keresztmetszetében*. Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012., online elérhetőség: <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=10101> (2021. 11. 21.)

¹⁰ A metodikára vonatkozóan lásd részletesen: Szilágyi i. m. (5. lj.) 192-193.; Vö. Szászy-Schwarz i. m. (5. lj.) 89-91.; Az egymáshoz viszonyításra és a vonatkoztatásra lásd részletesen: Kausser i. m. (2. lj.) 7.

¹¹ Menyhárd Attila: A polgári jog tudománya Magyarországon. In Jakab András – Menyhárd Attila (szerk.): *A jog tudománya. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 218-260. 225.; Szilágyi i. m. (5. lj.) 180.; A bírói jogértelmezésre lásd: Tóth Lajos: *Magyar Magánjog – Általános tanok. Második kötet*. Debreczen, Hegedűs és Sándor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1923. 37.; Kolosváry Bálint: *Magánjog – Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz*. Budapest, Studium, 1938. 16.

¹² Szászy-Schwarz i. m. (5. lj.) 96.

¹³ Lásd a jogtudomány egyes területeinek ezen sajátosságaira vonatkozóan részletesen: Szászy-Schwarz Gusztáv: *Parerga. Vegyes jogi dolgozatok. Jog és közjog*. Budapest, Atheneum, 1912. 439-450. 444.

Helmut Coing tudományra vonatkozóan tett fejtegetései nyomán¹⁴ a tudományos megközelítésben a kölcsönös összefüggések figyelembe vételével, a felismert törvényszerűségek megfogalmazásával a magánjogot is érintő uniós jogforrások feldolgozásán alapulva törekszem a komplexitásra, mindezt a hazai magánjogi gondolkodás gyökereibe és jelenkori gyakorlatába ágyazva.¹⁵ A civilisztikai gondolkodás nyitottsága mellett annak kevésbé dogmatikus jellegét is szem előtt tartva kívánok támpontokat adni a jogtudomány szemüvegén keresztül a vizsgálódás módszertanában jelenlévő „természetes törések” tiszteletben tartása mellett,¹⁶ ugyanakkor a lehető legteljesebb mértékben törekszem a nyitottság és a dogmatika közötti feszes rugalmasság megtartására. Korlátként állítom még Asztalos László azon megállapítását, hogy a jogforrás, jogalkotás és a jogszabálytan egyes kérdései a jogelmélet területére tartoznak, ahol az egyes jogi területek művelőinek csak azon sajátosságokat kell feltárni a jogszabálytan keretében, amelyek a saját mozgásterükön speciálisan és jellegzetes módon érvényesülnek.¹⁷

Nem mellőzhető a visszatekintés a múlt eredményeinek összefoglalására.¹⁸ A 19. és 20. század első felének magánjogászai széleskörben építettek koruk külföldi jogi szakirodalmi bázisaira, megteremtve ezáltal időtálló alapjait a magánjogi értelmezésnek. Több helyütt tettek olyan megállapításokat, amelyek más nemzetek jogtudósaitól származó gondolatok nyomán előrevetítették a magánjog nemzetek közötti együtthatásának alapvető diszciplínáit. A jog gazdasági érdekeken alapuló gyökereit tekintve adtak hatékony támpontot számomra a szocialista magánjogi jogirodalom jog és gazdaság kapcsolatára, működési elveire és együtthatására vonatkozó nézetei.¹⁹

3. Az európai jogfejlődés néhány karakterisztikus vonása

Menyhárd Attila helyezi előtérbe a magánjoghoz tartozó határterületi vizsgálódásokkal szemben azt a követelményt, amely „a jognak mint társadalmi jelenségnek a megértését” állítja fókuszba.²⁰ Ezen kiindulópont keretei között kap helyet a magánjog jelenkori alapjait is érintő azon megállapítás, amely szerint a jog a társadalom belső jogérzetéhez igazodva él és töltheti be funkcióját. Ebből fakadóan figyelemmel kell lenni az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően beálló, a magánjog szabályozási tárgykörének hatóköre alá is eső társadalmi és gazdasági változásokra.²¹ Jogpolitikai alapokon nyugodva ez a folyamat szükségképpen eredményezi a tagállami hagyományos jogi szemléletmód lassú megváltozását, ideértve a magánjog alkalmazási és értelmezési eszköztárának alakulását. Az Európai Unió jogával kiegészült nemzeti jogi előírások, a közvetlenül hatályosuló uniós jogi aktusok, valamint az

---

¹⁴ Ennek keretei között a kutató feladata, hogy „a felhalmozott ismeretekben a maradandó tartalmat megjelje – mégpedig úgy, hogy az ismereteket összehasonlítsa a jogeszmé követelményeivel –, valamint hogy az egyedi felismeréseket összefűzze.” Helmut Coing: *A jogfilozófia alapjai*. Budapest, Osiris Kiadó, 1996. 188-189.

¹⁵ Asztalos László: *Polgári jog. I. Általános rész. II. Személyek joga*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1982. 31.; A tudományos gondolkodás paradigmáira lásd részletesen: Szilágyi i. m. (5. l.) 13-30.; Kondorosi Ferenc – Visegrády Antal: *A jog társadalmi küldetése az európai integráció és globalizáció korában*. Budapest, Complex, 2012. 156.

¹⁶ Eörsi Gyula: *Jog – gazdaság – jogrendszer – tagozódás*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977. 93.

¹⁷ Asztalos i. m. (15. l.) 43.

¹⁸ Coing i. m. (14. l.) 188-189.

¹⁹ A polgári jogi kutatások eredményeinek elismerésére vonatkozóan lásd még: Menyhárd i. m. (11. l.) 245.

²⁰ Uo. 245.

²¹ Tóth i. m. (11. l.) 42., 63.; Lásd erre vonatkozóan részletesen: Bakos-Kovács Kitti: A magánjogról – történetiségében és a modern jogfejlődés tükrében. In *Ünnepi kötet Dr. Szabó Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, Acta Universitatis Szegediensis FORVM Acta Juridica et Politica, 2021. 3. 13-24.

irányelvek áthatása következtében az uniós jogi rendelkezések érvényesülésének jelenléte átszövi a nemzeti magánjogi előírások alkalmazását és értelmezését a tárgy szerint hatóköre alá eső valamennyi jogviszonyban. Ennél fogva természetes módon hat vissza a társadalomra és annak működésére.²²

Az európai államok jogrendszerének egymásra hatása és kölcsönös befolyása történetiségében végigkísérte a kontinens jogfejlődését. „Ezek a hatások nem jelentették idegen jogeszmék egyszerű átvételét”, hanem törekedtek a nemzeti szükségletek kielégítésére, a közérthetőségre, valamint teret hagytak a bírói jogfejlesztésnek és –értelmezésnek.²³ A külső hatások érvényesülése ugyanakkor nem függetleníthető a nemzeti gyökerektől, hanem magában hordozza az egyes államok eltérő magánjogi, és ezen belül a kodifikált polgári jogi tradícióihoz történő alkalmazkodás képességét. A magánjog nyitottsággal és befogadókészséggel reagál a külső hatások általi megérintettségére.

A *ius gentium* „az egymással érintkező népek közösen elismert normakincse”. Jellemzője, hogy ezen közös normák mellett már a rómaiak is teret engedtek az egyes népek saját jogi előírásainak, valamint azok érvényesülésének; ehelyütt az uniós jog és a tagállami jogok jelenkori kölcsönhatásának jelensége nem gyökerek nélküli.²⁴ A középkorban a reformáció idejéig a kánonjog vette át azt a szerepet az európai kereszténység szellemében, amely Európa államai számára biztosította az egyetemes jogi alapokat.²⁵ Középkori és kora újkori megközelítésben a római jogi és egyházi alapokon nyugvó, de minden esetben közös történetiségben gyökerező *ius commune* biztosította a közös európai jogi hagyományokat és tette lehetővé a közös jog fennmaradását, folytonosságát.²⁶ A második világháborút követően az európai jogfejlődés további állomásaként az európai államok egy részének jogalkotói a kodifikált nemzetállami magánjogi szabályozás talajáról is ellépve nemzetközi szinten vállalták azt, hogy határokon átívelve nyújtanak biztonságot és teremtik meg a stabilitást az egyének, állampolgárok számára is.²⁷ Ezen történeti ívet végigtekintve megállapítható, hogy az egységes jogi alapokra vonatkozó törekvés a sokszínűségben természetes igénye az egymással földrajzi és gazdasági közelségben és kultúrhagyományokban élő európai államoknak.

4. Az Európai Unió jogának főbb jellegzetességei a magánjog perspektívájából

Az Európai Unió joga nemzetközi karakterrel, valamint belső jogi kapcsolatokkal is bír.²⁸ Kiindulópontként álljon itt Szászy-Schwarz Gusztáv megállapítása: amennyiben a jogszabály nem közvetlenül az állami jogalkotó szervektől ered, akkor jogilag abban az esetben válik kötelezővé, ha az állam valamilyen módon elismeri ezeket a forrásokat.²⁹ Az uniós jog nemzetközi jogi alapokon nyugszik, amelyet nemzetközi szervezetként a tagállamok hoztak létre nemzetközi szerződések megkötésével.³⁰ A tagállamok jogalkotási hatáskörük

²² Vö. Eörsi i. m. (16. lj.) 23.

²³ Villányi László: *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1941. 6.; Tóth i. m. (11. lj.) 58.

²⁴ Zlinszky János: *Ius Privatum*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 16.

²⁵ Ruszoly József: *Európa jogtörténete*. Budapest, Püski, 1996. 17.; Boóc i. m. (3. lj.) 35.

²⁶ Ruszoly i. m. (25. lj.) 91.; Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris, 2007. 18-19.; András Dorottya: *A ius commune fogalma Zlinszky János felfogásában*. In *Iustum Aequum Salutare* XII. 2016. 1. 7-10.

²⁷ Zlinszky i. m. (24. lj.) 186-187.; Coing i. m. (14. lj.) 136-138.

²⁸ Pokol Béla: *Jogi alaptan*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2000. 13.

²⁹ Szászy-Schwarz i. m. (5. lj.) 5.

³⁰ Bartha Ildikó: Az Európai Unió jogának alapjai. In Badó Attila (szerk.): *A jogrendszerek világa. Jogi alapismeretek*. Szeged, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, 2020. 112-130. 117.

alapítószerződésekben meghatározott részét átengedték az Európai Unió jogalkotási szerveinek.³¹ Ugyanakkor az Európai Unió jogalkotási hatásköre nem univerzális, csak olyan mértékben érvényesülhet, amely cél által meghatározott terjedelemben a tagállamok jogalkotási hatáskörüket, beleértve az ehhez szükséges magánjogi előírások megalkotásának jogosultságát is, átruházták az Európai Unió szerveire.³² Az uniós jog így sajátos módon része a tagállamok jogrendszerének, ezen belül magánjogának is.³³

Az uniós jogforrások típusától függően rendelet esetében az Európai Unió jogalkotással felruházott intézményei közvetlenül a tagállamok állampolgáira is kötelező jogszabályt hoznak, amelyek így érvényesülést nyernek és kapnak a magánjogi előírások alkalmazásánál. Az irányelvek által szabályozott magánjogi területek esetében arra kell folytonos és elővigyázatos figyelmet fordítania a jogalkalmazónak, hogy az irányelvek előre meghatározott feltételrendszer szerint szövik át a tagállamok nemzeti jogrendjébe átültetett magánjogi előírások alkalmazását akként, hogy a feltételek fennállása esetén az irányelvben foglaltak közvetlenül hatályosulnak és az uniós norma alkalmazásának elsőbbsége nyomán érvényesülnek az azt átültető belső jogi előírással szemben. Blutman László által adott definitív meghatározást követve „a közvetlen hatály hagyományosan azt jelenti, hogy egy jogi rendelkezés, a konkrét tényállás függvényében, a jogalkalmazó szervek előtt kikényszeríthető, alanyi jogok és kötelezettségek forrása lehet.”³⁴ Ebből fakadóan a közvetlen hatállyal bíró vagy ennek lehetőségét hordozó, magánjogi előírást tartalmazó uniós jogi aktusok a magánjog kútfői, amelyek az uniós jogforrás típusától függően csatornázódnak be jelenkori magánjogunk nemzeti rendszerébe. A rendeletek esetében ez a hatás közvetlenül hatályosuló jogi normát jelent. Az irányelvek tárgyuk szerint meghatározott uniós behatás alatt álló jogi területeken vagy jogintézményeknél látens jelenléttel állnak az azt átültető nemzeti rendelkezés mögött, amely látencia magában hordozza annak lehetőségét, hogy meghatározott feltételek teljesülése esetén a belső jogi előírással szemben érvényesül az irányelvben lefektetett magánjogi előírás alkalmazása.³⁵ Az irányelvben meghatározott jogi előírásokban megjelenő célkitűzéseket leképező nemzeti magánjogi előírások részletezettsége és a tagállamok magánjogi rendszerébe történő, a jog belső logikai rendjét és koherenciáját is megtartó átültetés mikéntje a tagállami jogalkotó döntési kompetenciájába tartozik a jogalkalmazással szemben támasztott, fentebb említett korlátozásokkal. Attól függően, hogy a belső jogban már megvannak-e és milyen tartalommal az irányelvben foglalt jogi előírásokban leképezett célkitűzéseket megfelelően megvalósító magánjogi szabályok, az átültetés keretei között változó a tagállami magánjog egyes részterületeit érintő módosítások szükségessége, mélysége, részletezettsége és

---

³¹ Uo. 118.

³² Szilágyi i. m. (5. lj.) 283.; A hatásköri szabályokra lásd: Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVG-ORAC, 2010. 164-208.; Fazekas Judit: *Az EU jogrendszere*. In Osztoivits András (szerk.) *EU-jog*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 177-274. 204-207.

³³ Lacsán István: *Előadások jogi alapfogalmakról*. Magyar jogi alapismeretek. In Badó Attila (szerk.): *A jogrendszerek világa. Jogi alapismeretek*. Szeged, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, 2020. 136-210. 169-170.

³⁴ Blutman i. m. (32. lj.) 344.

³⁵ A gyártó fogalmának meghatározása a jogalanyokkal szemben támasztott követelményeket hordoz. A termékek piacfelügyeletéről szóló 2012. évi LXXXVIII. törvény úgy rendelkezik, hogy a gyártót a 765/2008/EK rendelet (uniós rendelet) 2. cikk 3. pontjában foglaltak szerint kell értelmezni. Ugyanakkor azonban a Kúria több bírósági döntésében megállapította és levezette, hogy a gyártó fogalma tekintetében az irányelv magyar jogba történő átültetése a nemzeti jogszabályban nem megfelelően történt meg, mert a termékek piacfelügyeletéről szóló törvény nem ugyanúgy határozza meg a gyártó fogalmát, mint az általános termékbiztonságról szóló 2001/95/EK irányelv. Ebben az esetben az uniós jognak van elsőbbsége, így a gyártó fogalmára nézve a 2001/95/EK irányelvben foglalt meghatározást kell figyelembe venni és lehet az uniós jogra hivatkozni hatóságok, bíróságok vagy más intézmények előtt is (BH2020. 221.).

intenzitása. Ennek keretei között a jogalkotónak az egyre kazuisztikusabbá és részletesebbé váló uniós jogalkotás eredményei, valamint a magánjog absztraktságra törekvő, zsinórmércékre épülő igénye és szabályozási módszere között kell az összhangot teremteni.

A magánjog kútfőit érintően időtálló és iránymutató a magánjogtörténet soraiból Asztalos László álláspontját is kiindulópontként állítani, amely szerint a komplexitás megteremtését a gazdasági viszonyokból kiindulva kell végezni a magánjogi gondolkodásban.³⁶ Ehhez kapcsolódóan az Európai Unió magánjogi tárgyú jogalkotását vizsgálva kimutatható, hogy azt a jogi szabályozás célkitűző jellegének megfelelően³⁷ egy kiemelt érdek, a belső piac akadálymentes működésének az előmozdítása, segítése és biztosítása indukálja olyan további értékek mellett, mint a béke megteremtése, megőrzése, a szabadság, demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság és az emberi jogok tiszteletben tartása.³⁸ Ezen központi, eredendően gazdasági érdek által determináltan rendelődnek hozzá az érintett társadalmi és gazdasági viszonyokhoz³⁹ azon különféle jogintézmények, amelyek a határok nélküli térség előtti akadályok lebontását mint gazdasági cél megvalósítását az arra hatékony, ugyanakkor eltérő struktúrájú, rendeltetésű és módszerű jogi eszközökkel támasztják alá. Ebből a szempontból az Európai Unió jogában fellelhető, a magánjog egyes részterületeit érintő jogi aktusok *ius singulare*-ként értelmezendők, amelyeket „a törvény általános rendjével szemben valamely érdek érvényesítése végett a jogalkotó tekintélye vezetett be.”⁴⁰ Egyrészt a belső piac hatékony jogi védelmének megteremtése adja azt a kiemelt érdeket, amely megalapozza a nemzetállami keretek között érvényesülő általános jogi renddel szemben az elsőbbséget. Másrészt, az általános szabályokhoz képest egyediesített jogként biztosít valamilyen előnyt, kiváltságot meghatározott vagy különleges elbánásban részesített személyi kör számára vagy további védett érdekek mentén (például a fogyasztók védelme érdekében, vagy élet, testi épség védelme valamely termék biztonsági követelményeinek lefektetése során).⁴¹

A belső piac hatékony működésére vonatkozó közös cél által meghatározott keretek között tehát az európai jogfejlődés magánjogi harmonizációja vagy egységesítése a magánjog hagyományos hazai rendszerének szemüvegén szükségszerűen fragmentált karaktert, sporadikus jelleget ölt, hiszen az uniós szinten így megjelenő szabályozási igény, illetve jogalkotási szükséglet a tagállamok átruházott hatáskörében csak a fenti cél érintettsége vagy gátoltsága esetén, továbbá más további kiemelt érdek védelme érdekében jön felszínre.

A jog racionális alapokon felépülő rendezettsége más struktúrát mutat, mint a hagyományos magánjogi gondolkodás, így az Európai Unió magánjogi tárgyú előírásait más logikai rendben és belső koherencia alapján indokolt megközelíteni. A belső piac és a határok nélküli térség megvalósítását szolgáló, uniós szinten megszületett magánjogi tárgyú tételes jogi előírásokat a fókuszba helyezve megállapítható, hogy az Európai Unió jogi normarendszere tartalmában a hagyományos tagállami gondolkodástól eltérően további kiemelt érdekek védelme mentén szakpolitikaként szerveződik homogén rendbe. Kádár Krisztián szerint a szakpolitika valamely ágazatot, szakterületet érintő, arra koncentrált, tartalmi értelemben vett

---

³⁶ Asztalos i. m. (15. lj.) 23.

³⁷ Uo. 29.; Lacsán i. m. (33. lj.) 142-147.

³⁸ Bartha i. m. (30. lj.) 116.; Blutman i. m. (32. lj.) 590.

³⁹ A jog gazdasági dimenzióira lásd: Kondorosi – Visegrády i. m. (15. lj.) 29-30.

⁴⁰ Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2014. 71.

⁴¹ Uo. 71.; Vö. Ruzsoly i. m. (25. lj.) 16.

politikát (*policy*) jelent, ahol a szakpolitikai célok jogi és nem jogi eszközökkel érhetőek el és valósíthatók meg.⁴²

A tételes jog normahalmazában a védendő érdek vagy védett jogi tárgy mentén felfűzött uniós jogi védelem abból a szempontból is homogenitást mutat,⁴³ hogy a védendő érdek vagy védett jogi tárgy által érintett egyes életviszonyokhoz teljes körű jogi védelmet kíván kiépíteni akként, hogy csokorba gyűjti a szükséges közigazgatási és magánjogi jogintézményeket. Ez a jogi védelem a cél által indokolt mélységű és részletezettségű szabályozással képez védőernyőt és hatol be – többek között – a tagállami magánjogok rendszerébe. Az Európai Unió magánjogi tárgyú jogalkotása ekként a közös gazdasági cél által vezérelve csak az azokhoz kapcsolódó életviszonyok, ugyanakkor teljeskörű jogi védelmére fókuszál szemben a hazai, alapvetően kodifikált vagy további jogszabályi alapokon nyugvó magánjogi rendszerrel, amely a magánjog egyes részterületeihez kapcsolódó valamennyi, ámde sokszínű és heterogén jogviszonyt az absztrakció szintjén a teljesség igényével rendez. Az uniós előírások tehát nem érintik és „elzárkóznak” a magánjog azon részterületeitől,⁴⁴ amelyek a közös cél megvalósításához vagy a védendő érdek vagy a védett jogi tárgy biztosításához nem szükségesek. Jó példa erre a hibás teljesítés jogkövetkezményeit érintő jogharmonizáció, amely a fogyasztó és vállalkozás közötti jogviszonyokra nézve állapít meg irányelvi szinten a tagállamok nemzeti jogrendjébe átültetendő célokban megjelenő jogi előírásokat az áruk adásvétele, valamint a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződésekre. Az irányelvek hatálya ugyanakkor alanyi szempontból nem terjed ki vállalkozások egymás közötti szerződéses kapcsolataira, a szerződésszegés hibás teljesítésen kívüli esetköreire, valamint a szerződés tárgya szerint is behatárolt alkalmazási körrel bírnak. Így az egységes magánjogi alapok megteremtése az integráció céljában benne rejlő módon ütközik korlátokba.

A közös piac kialakítása és fenntartása mint központi érdek köré szerveződve egyidejűleg ugyanazon életviszonyt rendező tényálláshoz kapcsolhatóak közjogi és magánjogi jogintézmények és jogi következmények.⁴⁵ Eörsi Gyulát idézve ma már természetes jelensége a jognak, hogy „egy társadalmilag-gazdaságilag homogén területen operálnak jogilag heterogén intézmények.”⁴⁶ Az integráció keretei között az így lefektetett jogi rendelkezések nem veszítik el eredeti, egyrészt közjogi vagy magánjogi jellegüket, vagy az anyajogágakkal, például polgári joggal, közigazgatási joggal vagy büntetőjoggal való szerves kapcsolatukat és beágyazottságukat. Mivel pedig Lenkovics Barnabás szerint a „gazdaság és gazdálkodás újra az individuális és civiltársadalmi autonómia része, így pedig az egységes magánjogi szabályozás tárgya”, az uniós jogi rendelkezések magánjogi tárgyú előírásai a közvetlen hatályra vonatkozó követelmény mellett a hazai magánjog kútfőinek és részének tekinthetőek.⁴⁷

---

⁴² Kádár Krisztián: *A közigazgatás stratégiai tervezésének és fejlesztésének módszertana*. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, online elérhetőség: https://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/2/ce/b0000/K%C3%A1d%C3%A1r%20Kriszti%C3%A1n_A%20k%C3%B6zigazgat%C3%A1s%20strat%C3%A9giai%20tervez%C3%A9s%C3%A9nek%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20m%C3%B3dszertana_tananyag.pdf, (2021. 11. 21.)

⁴³ Vö. Eörsi i. m. (16. lj.) 100., 103., 110-111., 116-117.

⁴⁴ Eörsi i. m. (16. lj.) 100., 103., 110-111., 116-117.

⁴⁵ Uo. 77., 93.; Szászy-Schwarz i. m. (5. lj.) 38-39.; Bakos-Kovács i. m. (21. lj.) 17-20.

⁴⁶ Eörsi i. m. (16. lj.) 25.

⁴⁷ Lenkovics Barnabás – Keserű Barna Arnold – Kőhidi Ákos: *Magyar polgári jog. Polgári jogi alapok*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2017. 15.

5. Magánjogunkra gyakorolt uniós hatások

Jelen fejezet célja annak feltárása, hogy a szabályozás tárgyát tekintve melyek azok az ösvények, ahol az uniós jog utat talál a hazai belső magánjogi rendszerbe.

A magánjogra nézve gyakorolt uniós hatás többes természetű: egyrészt a tagállamot meghatározott keretek között történő vagy a célok megvalósítását szolgáló belső jogi előírások megalkotására ösztönzi, ezáltal befolyásolja a tagállami magánjogi szabály tartalmát. Másrészt a védendő érdek vagy védett jogi tárgy hatékony jogi bázisának megteremtése akként történik meg, hogy a közös piac kialakítása és fenntartása érdekében olyan uniós szintű jogalkotás szükséges, ahol a rendeleti szinten megalkotott uniós jogforrások a magánjogi előírások tartalmát is meghatározzák.⁴⁸ Ilyen hatással bír az irányelvekben foglalt magánjogi előírások tagállami magánjog szabályai felett meghúzódo látens jelenléte, ha a közvetlen hatály feltételei fennállnak.

Az Európai Unió joga igen változatosan öleli fel a magánjog szabályozási tárgykörébe eső egyes részterületeket a kereskedelmi jogtól kezdve a családjogon át a bank- és hitelviszonyokig, vagy éppen a szellemi tulajdonvédelemig. Behatol a nemzeti szerződési jog általános és különös szintjére is.⁴⁹

A dologi jog és a tulajdonszerzés részterületeit kisebb mértékben fogja át a közös európai szabályozás; adott esetben valamely szerződés tulajdonjogi vetületeivel összefüggésben merül fel a szabályozási igény.

A szerződési jog területén az uniós jogalkotásban bevezetésre kerültek szupranacionális szinten olyan szerződési kategóriák, amelyek a szerződés alanya vagy tárgya által meghatározott (például fogyasztói szerződések), a tagállami értelmezéshez képest autonóm tartalommal bírva gyűjtőfogalomként kerülnek bevezetésre (például szolgáltatási szerződés), az adott szerződéstípust a tagállami jogalkotó szabályozza nemzeti keretek között (például utazási szerződés) vagy a gyakorlatban kialakult szerződések egyes aspektusait és sajátosságait gyűjti csokorba (például az ingatlanok időben megosztott használatára irányuló timesharing-szerződés). A felek egymás közötti gazdasági kapcsolatainak tartalmi rendezése során a szerződés egyes alanyait érintő fogalmi egységesítés, a felek jogainak és kötelezettségeinek a leírása, valamint a szerződés megkötésének, teljesítésének, megszűnésének egyes aspektusai kerültek előtérbe a közös európai jogi alapok kiépítése során. A szerződésszegés egyes jogkövetkezményei meghatározott relációban szintén tárgyát képezik az egységesítésre törekvő folyamatoknak. Az egyes szabályozási területeket az uniós szervek jogalkotási hatáskörét meghatározó és kijelölő rendelkezések, valamint a szabályozás célja határolja be.

A szerződésen kívüli károkozás speciális felelősségi jogintézményeinek és alkalmazási feltételeinek uniós alapokra helyezése során a magánjog tartalmát befolyásoló részletszabályok is lefektetésre kerültek vagy utalónormaként funkcionálnak, amelynek részletes kifejtésére az alábbiakban térek ki.

Harmadrészt megállapítható, hogy az uniós szinten megjelenő magánjogi előírások csak valamely jogkövetkezmény alkalmazását írják elő anélkül azonban, hogy arra nézve alkalmazási feltételeket meghatároznának. Tipikusan ide esnek azok az esetek, amikor az uniós jogszabály – többek között – előírja a jogviszony egyes alanyainak felelősségét, amely a védendő érdek vagy védett jogi tárgy köré kiépítésre kerülő jogi védelem egyik aspektusát

---

⁴⁸ Menyhárd i. m. (11. lj.) 246.

⁴⁹ Lásd erre vonatkozóan: Csehi Zoltán – Kovács Krisztián – Roden Gábor: *Az európai magánjog forrásai*. Budapest, Pázmány Press, 2021.

képezi. Ez magában foglalhatja a magánjog területére eső speciális, illetve a kodifikált polgári jogban szabályozott felelősségi alakzatok alkalmazását. Ezen túlmenően azonban az uniós jogalkotó nem minden esetben támaszt további kondíciókat a felelősség megállapításához. Az ekként uniós szinten megjelenő alaptételt a tagállamok magánjogi előírásaiban szereplő felelősségi tényállások és feltételek töltik ki tartalommal, valamint kerülnek alkalmazásra a nemzeti bíróságok előtt a felelősségtan hazai magánjogban érvényesülő rendszerébe ágyazottan, ahhoz igazodva. Így uniós jogi jogalapokon nyugodva, de egyben a nemzeti hagyományok és keretek között van lehetőség a felelősség megállapítására. Ugyanígy valamely uniós jogi aktusban a jogalanyok számára biztosított kártérítési igény a nemzeti bíróságok előtt anyagi jogi szempontból azok magánjogi előírásai szerint és polgári eljárásjogi keretei között érvényesíthető (ez utóbbihoz lásd például a bizonyítási teher alakulását, ha az uniós jogszabály nem tartalmaz erre vonatkozó előírást).

6. A magánjogi jogértelmezés sajátosságai az Európai Unió jogi aktusainak érintettsége esetén

Az uniós rendelkezések magánjogi jogvitákban történő alkalmazása és értelmezése során figyelemmel kell lenni azon általános elvekre, amelyek általában rendezik az uniós jogforrások alkalmazásának és értelmezésének követelményeit.⁵⁰ Ebből fakadóan egy sajátos értelmezési eszköztár alkalmazásának szükségessége hatja át ezen magánjogi tárgyú jogi előírások értelmezését.

Nemzetközi jogi alapokon nyugodva az uniós jogszabályok értelmezése hordozza magán azon értelmezési princípiumokat, amelyek a nemzetközi jogra is jellemzőek. A nemzetközi jog sajátja, éppen ezért különös hangsúlyt kap a hagyományos magánjogi jogértelmezéshez képest a szabályozás célja fényében történő teleologikus értelmezés. Tóth Lajos alapján ez alatt a jogszabály akaratának elemzése értendő; mi volt az a cél, amelyet a jogalkotó a jogszabállyal el kívánt érni.⁵¹ Ebben a jogalkalmazó segítségére vannak az uniós jogforrásokban található preambulumbekendések, amelyek a jogalkotó által adott hiteles magyarázatul szolgálnak.⁵² Ez az értelmezési módszertan az Európai Unió bíróságainak jogértelmező gyakorlatát is vezérli.

Az uniós jogi aktusokban foglalt, a magánjog szabályozási tárgyköre alá eső fogalmak sajátos fogalmi készletet képeznek, autonóm, uniós szinten felépülő szakszavakkal operálnak, amelyeket az uniós jogforrásokban megadott feltételek szerint kell értelmezni, és nem azonosíthatóak a tagállamok jogában használt fogalmi kifejezésekkel.⁵³ Az értelmezés során követendő az Európai Unió bíróságai által kialakított, sokszor jogszabályi erejűvé szilárdult állandó joggyakorlat, esetjog, hiszen az uniós jogi aktusokban foglalt általános és szüksézávú tételek széles körű értelmezési lehetőségek felé nyitnak utat.

Az Európai Unió magánjogi tárgyú jogi előírásai többségében önállótlan normának tekinthetőek, vagy azért mert fogalom meghatározó és -magyarázó tartalommal bírnak, vagy azért mert – változó szabályozási mélységgel bírva – keretnormaként jelennek meg. Az utalónorma alapján alkalmazandó feltételrendszerére és annak tartalmát képező jogi előírásokra a tagállami magánjogi szabályok irányadóak. „Az önállótlan normák szerkezeti elemeinek megkeresése és összeállítás (miként egy mozaikkép összerakása) a jogalkalmazás feladata.”⁵⁴

⁵⁰ Lásd erre vonatkozóan részletesen: Blutman i. m. (32. l.j.) 132-141.

⁵¹ Tóth i. m. (11. l.j.) 97.

⁵² Uo. 100-101.

⁵³ Fazekas i. m. (32. l.j.) 220-225.

⁵⁴ Lenkovics – Keserű – Kőhidi i. m. (47. l.j.) 27.; Szász-Schwarz i. m. (5. l.j.) 11.

Jellemző a *lex specialis* jellegű jogszabályok kiemelése az általános rendelkezések közül, amely különös tényállásra nézve az általános szabályhoz képest, egymáshoz viszonyítva eltérő, vagy több, vagy a szabályozás tárgyához igazodó jogi előírások kerülnek lefektetésre.⁵⁵ A jogfejlődés ezen attribútuma a jog évszázadok történetén átívelő differenciálódásának és specializációjának folyamata, következménye egyben, tehát nem gyökerek nélküli, pusztán annak intenzitása változó.⁵⁶ Amennyiben egy jogszabály speciális életviszonyt rendez, akkor figyelemmel kell lenni azokra az általános jelleggel érvényesülő jogtételekre, amelyek generális jelleggel képeznek védőernyőt a speciális ágazati jogszabályok felett.⁵⁷ Az eset összes körülményei alapján kell az alkalmazandó általános és speciális ágazati jogszabályok körét feltárni. Ezen többszintű kapcsolódás nem csupán az érintett ágazatra, jogviszonyra vagy termékre vonatkozó általános és speciális szabályok között kell, hogy kimutatásra kerüljön, hanem más uniós jogi aktusokkal való összefüggésekre is ki kell, hogy terjedjen a jogalkalmazó figyelme.⁵⁸

Az Európai Unió joga által lefedett, valamely kiemelt védendő érdek köré szerveződő szakpolitikák szerint tagolt, a jogi védelmet komplex módon megteremtő jogi aktusok a magánjog rendszerébe a szerződésszegés és a polgári jogi felelősség jogkövetkezményei által csatornázódnak be.

Az uniós jogszabályok több helyütt utalnak és preferálják olyan nem kötelező jogi szabályok önkéntes alkalmazását, mint a szabványok vagy hivatalos szervek által adott szakmai, etikai szabályzatok, útmutatók. Ezek figyelembevételére önkéntes módon lehetséges, ugyanakkor zsinórmérceként szolgálhat a piaci szereplők számára és referenciaalap lehet peres vagy peren kívüli jogérvényesítés során.⁵⁹

A társadalmi normák, ideértve a jogi normákat is, nyelvi-gondolati objektivációkban öltönek testet,⁶⁰ így az uniós jogforrások különféle nyelvi változatainak összevetése mint értelmezési módszer adja helyüzt „*a sajátos gondolati tartalomnak, értelemnek és a nyelvi kifejezésnek, megfogalmazásnak az egységét.*”⁶¹

Irodalom

Andrási Dorottya: *A ius commune fogalma Zlinszky János felfogásában.* In *Iustum Aequum Salutare* XII. 2016. 1. 7–10.

⁵⁵ Vö. Szászy-Schwarz i. m. (6. l.) 28-29.; Kiss Mór – Kolosváry Sándor: A tárgyi jog. In Fodor Ármin (szerk.): *Magyar Magánjog. Általános rész.* Budapest, Singer és Wolfner kiadása, 1906. 21.; Például: Bakos-Kovács Kitti: A termékbiztonság ágazatspecifikus normái és szabályozási struktúrája. In Glavanits Judit (szerk.): *A gazdasági jogalkotás aktuális kérdései.* Budapest, Dialóg Campus, 2019. 17-22.

⁵⁶ Vö. Szászy-Schwarz i. m. (13. l.) 443.

⁵⁷ Vö. Szászy-Schwarz i. m. (5. l.) 90.

⁵⁸ Ha valamely jogviszony közvetett tárgya élelmiszer, akkor elsőként azt kell vizsgálni, hogy az élelmiszerekre irányadó speciális szabályok hogyan határozzák meg a gyártó fogalmát. Az élelmiszerekre ugyanis mint kiemelt termék kategóriára speciális szabályok vonatkoznak mind uniós, mind hazai szinten. Ezek a rendelkezések végig kísérik az élelmiszer útját „a termőföldtől az asztalig”, tehát bármely tevékenységet átfognak, amely az alapanyag termelésétől kezdve az élelmiszer gyártását, feldolgozását, az élelmiszerkereskedelem esetében pedig annak forgalmazását, értékesítését jelenti. Az élelmiszerekkel kapcsolatos élelmiszerbiztonsági, valamint ágazati- és egyes élelmiszerekre irányadó jogszabályok ugyanakkor sem uniós szinten, sem hazai jogszabályoknak nem adják meg azt, hogy ki a gyártó. A gyártó fogalmára nézve – kilépve az élelmiszerbiztonság területéről és annak általános hatókörű szabályaiból – a termékbiztonsági előírásokban meghatározottak az irányadóak.

⁵⁹ Szabodfalvi József: A jogszabály. In Szabó Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog- és államtudományokba.* Miskolc, Prudentia Iuris, 2001. 57-74. 67.

⁶⁰ Kauser i. m. (2. l.) 5.

⁶¹ Szilágyi Péter: *Jogbölcselet és jogi dogmatika. Tanulmányok a jogelmélet köréből.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013. 160.

- Asztalos László: *Polgári jog. I. Általános rész. II. Személyek joga*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1982.
- Bakos Kitti – Nótári Tamás: *Szellemi tulajdon – építészeti alkotás*. Lectum, Szeged, 2011.
- Bakos-Kovács Kitti: A magánjogról – történetiségében és a modern jogfejlődés tükrében. Megjelentetés alatt: In *Ünnepi kötet Dr. Szabó Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, Acta Universitatis Szegediensis FORVM Acta Juridica et Politica, 2021. 3. 13-24.
- Bakos-Kovács Kitti: *Átalakulás és hitelezővédelem az uniós normák és a közép- és kelet-európai tagállamok jogának keretében*. Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2012., online elérhetőség: <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=10101>, (2021. 11. 21.)
- Bakos-Kovács Kitti: A termékbiztonság ágazatspecifikus normái és szabályozási struktúrája. In Glavanits Judit (szerk.): *A gazdasági jogalkotás aktuális kérdései*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 17-22.
- Bakos-Kovács Kitti: Befektetési alapok – magánjogi szemmel. In Veress Emőd (szerk.): *Kolosváry Bálint emlékkötet*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, Sapientia EMTE Kolosváry Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, 2015. 13-44.
- Bakos-Kovács Kitti: *European Consumer Protection Law*. Online oktatási csomag, 2021. <http://eta.bibl.u-szeged.hu/5604/>, (2021. 11. 21.)
- Bartha Ildikó: Az Európai Unió jogának alapjai. In Badó Attila (szerk.): *A jogrendszerek világa. Jogi alapismeretek*. Szeged, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, 2020. 112-130.
- Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVG-ORAC, 2010.
- Boóc Ádám et alii: *A civilizatika dogmatikája*. Budapest, HVG-ORAC, 2009.
- Coing, Helmut: *A jogfilozófia alapjai*. Budapest, Osiris Kiadó, 1996.
- Csehi Zoltán – Kovács Krisztián – Roden Gábor: *Az európai magánjog forrásai*. Budapest, Pázmány Press, 2021.
- Eörsi Gyula: *Jog – gazdaság – jogrendszer – tagozódás*. Budapest, Akadémiai kiadó, 1977.
- Fazekas Judit: Az EU jogrendszere. In Osztovcits András (szerk.) *EU-jog*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 177-274.
- Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2014.
- Kádár Krisztián: *A közigazgatás stratégiai tervezésének és fejlesztésének módszertana*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, online elérhetőség: https://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/2/ce/b0000/K%C3%A1d%C3%A1r%20Kriszti%C3%A1n_A%20k%C3%B6zigazgat%C3%A1s%20strat%C3%A9giai%20tervez%C3%A9s%C3%A9nek%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20m%C3%B3dszertana_tananyag.pdf, (2021. 11. 21.)
- Kauser Lipót: *Definitio a magánjogban*. Budapest, A Magyar Jogászegylet kiadása, 1935.
- Kiss Mór – Kolosváry Sándor: A tárgyi jog. In Fodor Ármán (szerk.): *Magyar Magánjog. Általános rész*. Budapest, Singer és Wolfner kiadása, 1906. 3-35.
- Kolosváry Bálint: *Magánjog – Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz*. Budapest, Studium, 1938.
- Kondorosi Ferenc – Visegrády Antal: *A jog társadalmi küldetése az európai integráció és globalizáció korában*. Budapest, Complex, 2012.
- Lacsán István: Előadások jogi alapfogalmakról. Magyar jogi alapismeretek. In Badó Attila (szerk.): *A jogrendszerek világa. Jogi alapismeretek*. Szeged, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, 2020. 136-210.
- Lenkovich Barnabás – Keserű Barna Arnold – Köhidi Ákos: *Magyar polgári jog. Polgári jogi alapok*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2017.

- Márkus Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon öt kötetben. III. kötet.* Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1900.
- Menyhárd Attila: A polgári jog tudománya Magyarországon. In Jakab András – Menyhárd Attila (szerk.): *A jog tudománya. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal.* Budapest, HVG-ORAC, 2015. 218-260.
- Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet.* Budapest, Osiris, 2007.
- Pokol Béla: *Jogi alaptan.* Budapest, Rejtjel Kiadó, 2000.
- Ruszoly József: *Európa jogtörténete.* Budapest, Püski, 1996.
- Szabadfalvi József: A jogszabály. In Szabó Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog- és államtudományokba.* Miskolc, Prudentia Iuris, 2001. 57-74.
- Szászy-Schwarz Gusztáv: *Parerga. Vegyes jogi dolgozatok. A jogszabály tana.* Budapest, Atheneum, 1912.
- Szászy-Schwarz Gusztáv: *Parerga. Vegyes jogi dolgozatok. Jog és közjog.* Budapest, Atheneum, 1912.
- Szilágyi Péter: *Jogbölcselet és jogi dogmatika. Tanulmányok a jogelmélet köréből.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013.
- Szilágyi Péter: *Jogi alaptan.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011.
- Tóth Lajos: *Magyar Magánjog – Általános tanok. Második kötet.* Debreczen, Hegedűs és Sándor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1923.
- Villányi László: *A magyar magánjog rövid tankönyve.* Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1941.
- Zlinszky János: *Ius Privatum.* Budapest, Szent István Társulat, 2014.

Összehangolt magatartások a versenykorlátozó megállapodások jogában

1. Bevezetés

A tanulmányban a versenykorlátozó megállapodásokkal, különösen azok létrejöttének egyik speciális formájával, az összehangolt magatartásokkal foglalkozom. Először röviden kitérek a versenykorlátozó megállapodások általános jellemzőire: előbb az alkalmazandó versenyjogi tesztet, majd a versenykorlátozó megállapodások fogalmi elemeit mutatom be; ezek közül a továbbiakban az összehangolt magatartásokra koncentrálok. Ezt követően külön figyelmet szándékozom fordítani arra, hogy mi az, ami nem minősül összehangolt magatartásnak; ebben a körben kívánom elemezni az egyoldalú magatartásokra, a párhuzamos magatartásokra és a tudatos párhuzamos magatartásokra jellemző sajátosságokat. A választott téma kifejtését a *price signalling*, valamint az algoritmikus árazásból fakadó versenyjogi aggályok bemutatásával zárom. Végül röviden összefoglalom az addig leírtakat, illetve megpróbálom kijelölni a jogértelmezés helyes irányát.

2. A versenykorlátozó megállapodásokról általában

Az Európai Unió működéséről szóló szerződésből (EUMSZ.) 101. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „[a] belső piaccal összeegyeztethetetlen és tilos minden olyan vállalkozások közötti megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés és összehangolt magatartás, amely hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre, és amelynek célja vagy hatása a belső piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása.” A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (Tpv.) 11. § (1) bekezdése nagyon hasonlóan határozza meg a versenykorlátozó magatartás fogalmát.²

Az EUMSZ. és a Tpv. tehát egyértelmű, általános tilalmat fogalmaz meg, azonban fontos megjegyezni, hogy egy versenykorlátozó megállapodás számos előnnyel is járhat. Ha ezeknek a pénzügyi, gazdasági, hatékonysági előnyöknek a megszerzése nem jár a verseny kizárásával, vagy az előnyök egy része eljut a fogyasztókhoz, akkor a vállalkozások közötti kooperáció a társadalom és a fogyasztói jólét javára szolgálhat. Ennek megfelelően kijelenthetjük, hogy indokolt kivételeket megfogalmazni a főszabály alól, valamint elhatárolni a hasznos és a káros megállapodásokat egymástól.³

Az uniós jog és a magyar versenyjog is akként enged eltérést az általános tilalom alól, hogy amennyiben a felek piaci magatartása kimeríti a versenykorlátozó megállapodás fogalmi elemeit, akkor lehetőséget biztosít a csoportmentességre, valamint az egyedi mentesülésre. A csoportmentességet szabályozó uniós jogforrások a következők: 1. a 330/2010/EU bizottsági

---

¹ Egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Civilisztikai Tanszék.

² Ezen a ponton érdemes utalni az 1/2003/EK tanácsi rendelet 3. cikkére, amely alapján antitörzszt ügyekben a tagállami versenyhatóságok – a nemzeti versenyjogi rezsim mellett – kötelesek alkalmazni az Európai Unió versenyjogát, amennyiben a piaci magatartás befolyásolhatja (érintheti) a tagállamok közötti kereskedelmet. Az uniós szabályok alkalmazására tehát abban az esetben nyílik lehetőség, ha a feltételezett jogsértés nem koncentráliódik kizárólag egyetlen tagállam területére.

³ Boytha Györgyné – Tóth Tihámér (szerk.): *Versenyjog*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2010. 109.

rendelet, amely a vertikális megállapodások általános hatályú csoportmentesüléséről szól; 2. az 1217/2010/EU bizottsági rendelet, amely a kutatás-fejlesztési megállapodások csoportmentesüléséről rendelkezik; 3. az 1218/2010/EU bizottsági rendelet, amely a szakosodási megállapodások csoportmentesülésének kérdését rendezi.

A magyar versenyjogban a Tpv. 16–16/A. §-ai teremtik meg a jogalapot a versenykorlátozó megállapodások csoportos mentesülésére.

Míg csoportmentesség esetén a vállalkozások a jogalkotó által előzetesen rögzített feltételek teljesítésével automatikusan mentesülnek az általános tilalom alól, addig az egyedi mentesülés több konjunktív feltétel egyedi, átfogó mérlegelését követeli meg a jogalkalmazó hatóságtól. Az egyedi mentesülés feltételeit az EUMSZ. 101. cikk (3) bekezdése, valamint a Tpv. 17. §-a részletezi, lényegében azonos tartalommal.

A versenykorlátozó megállapodásról a következő fogalmi feltételek együttes fennállása esetén beszélhetünk:

- a felek vállalkozásoknak minősülnek;
- létrejön egyfajta mentális konszenzus a felek között megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés vagy összehangolt magatartás formájában;
- a felek közötti kooperáció céljában vagy hatásában megakadályozza, korlátozza vagy torzítja a piaci versenyt;
- a felek független vállalkozásoknak minősülnek (*negatív feltétel*);
- a megállapodás nem minősül csekély jelentőségűnek (*negatív feltétel*).

Az EUMSZ. alkalmazásának további feltételek, hogy a megállapodás érinthesse a tagállamok közötti kereskedelmet.

2.1. Vállalkozás

Vállalkozásnak minősül – függetlenül a jogállásától és a finanszírozásának módjától – minden olyan jogalany, amely valamely gazdasági tevékenységet végez; gazdasági tevékenységként értékelendő pedig bármely olyan tevékenység, amely egy adott piacon áruk értékesítésére vagy szolgáltatások nyújtására irányul.⁴ Ennek megfelelően nem minősül gazdasági tevékenységnek a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási és közegészségügyi szolgáltatások működtetése, valamint a közhatalom gyakorlásával kapcsolatos tevékenységek sem.⁵

Külön is szükséges hangsúlyozni, hogy a vállalkozás a versenyjogban egy azonos döntési központ irányítása alá tartozó, személyekből és eszközökből álló gazdasági egységet jelent.⁶ A versenyjogi értelemben vett vállalkozás tehát semmiképpen sem feleltethető meg a polgári jog által elismert személyek valamelyikének.

2.2. Tudati kapcsolat

A versenykorlátozó megállapodások esszenciális eleme, hogy a felek között kialakul egy mentális konszenzus, amely a verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza, illetve eredményezi. E konszenzus forrása lehet két vagy több vállalkozás megállapodása, összehangolt magatartása, valamint a vállalkozások valamely társulása által hozott döntés. A fogalmak lényegében csak intenzitásuk és megjelenési formájuk tekintetében különböznek egymástól; a három elkövetési magatartás ilyenformán való megfogalmazásával a jogalkotó azt

---

⁴ Richard Whish: *Versenyjog. Richard Whish Competition Law című könyve hatodik kiadásának magyar fordítása.* Budapest, HVG-ORAC, 2010. 80–81.

⁵ Uo. 84–85.

⁶ Balogh Virág et alii: *Magyar versenyjog.* Budapest, HVG-ORAC, 2012. 164–165.

célozza, hogy a versenyellenes magatartásokra elkövetési formájuktól függetlenül kiterjedjen a versenyjogi tilalom.⁷

2.3. Célzat és hatás

Az EUMSZ. 101. cikk (1) bekezdése, illetve Tpv. 11. § (1) bekezdése alkalmazásának további feltétele, hogy a vállalkozások közötti kooperáció célja vagy hatása a piaci verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása legyen. Ennek megfelelően a versenykorlátozó megállapodásoknak két általános kategóriáját különböztetjük meg egymástól: a célzat alapján és a hatásalapon jogsértő megállapodásokat.

A célzat alapú jogsértések azok, amelyek versenyellenessége pusztán a megállapodás tartalma alapján objektíve – egyébként függetlenül a felek szubjektív szándékától – megállapítható.⁸ A Tpv. 13. § (3) bekezdése a célzat alapú versenykorlátozó megállapodásokat nevezi *kartellnek*, és exemplifikatív módon is határozza meg azok tipikus eseteit. Mivel a kartell nyilvánvaló hátrányt okoz a fogyasztóknak, ezért csekély eséllyel mutatkozik arra, hogy a megállapodás utóbb bevonható lesz az EUMSZ. 101. cikk (3) bekezdése, illetve a Tpv. 17. §-a szerinti egyedi mentesülés hatálya alá.⁹

Ha a versenyhatóság nem tudja bizonyítani, hogy a megállapodás célzat alapon jogsértő, akkor kénytelen lesz hatáselemzést végezni. Ez egy sokkal nehezebb feladat, mint a célzat bizonyítása, különös tekintettel arra, hogy az Európai Bizottság, valamint a GVH ilyenkor kénytelen megvizsgálni az érintett piacot:¹⁰ csak az árupiac és a földrajzi piac beazonosítását követően hozhat bármilyen döntést.

2.4. Vállalkozások függetlensége

A versenyjog a vállalkozás fogalmát – mint ahogyan arra már fentebb is utaltam – funkcionális jelleggel alkalmazza: független a jogi személyekre jellemző formai kötöttségektől, ehelyett a valóság megragadására törekszik. Az egyazon gazdasági egységbe tartozó személyek közötti kooperációra éppen emiatt nem terjed ki a versenykorlátozó megállapodások jogának hatálya, mivel ilyenkor a felek nem függetlenek egymástól, így nem is várható el, hogy piaci magatartásuk meghatározása során ne működjenek együtt. Nem független a leányvállalat az anyavállalattól, az ügynök a megbízótól vagy éppen az alvállalkozó a fővállalkozótól.¹¹

Az EUMSZ. nem nevesít ilyenfajta kivételt, aminek az az indoka, hogy az uniós jog evidenciaként tekint a leírtakra. Ezzel szemben a Tpv. 11. § (1) bekezdése külön is hangsúlyozza, hogy a versenykorlátozó megállapodások tilalma nem vonatkozik a nem független vállalkozások közötti megállapodásokra.

2.5. A *de minimis* kivétel

A versenykorlátozó megállapodásokkal szembeni fellépés elvi alapja, hogy a felek közötti kooperáció negatív hatást gyakorol a piaci versenyre, ezáltal pedig sérti vagy veszélyezteti a versenyből eredő jóléti hatásokat, illetve a fogyasztói jólétet. Ha azonban a felek piaci részesedése csekély, és emiatt a megállapodás alkalmatlan arra, hogy érdemben *hatást*

⁷ Juhász Miklós – Ruzshtiné Juhász Dorina – Tóth András (szerk.): *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez*. Budapest, Gazdasági Versenyhivatal, 2014. 149–150.

⁸ Whish i. m. (4. lj.) 114.

⁹ Simon Bishop – Mike Walker: *Az európai közösségi versenyjog közgazdaságtana. Alapfogalmak, alkalmazások és mérési módszerek*. Budapest, Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központ, 2011. 194–195.

¹⁰ Whish i. m. (4. lj.) 115–116.

¹¹ Uo. 89.

gyakoroljon a piacon folyó versenyre, akkor a tényállás alkalmazásának alapjául szolgáló egyik feltétel – nevezetesen a verseny megakadályozására, korlátozására vagy torzítására való képesség – nem teljesül. Emiatt a versenyjog lényegében egy megdönthetetlen vélelmet állít fel: ha a piaci részesedés bizonyos százalék alatt marad, akkor a versenyjogi tilalom alkalmazásának főszabálya szerint nincs helye.

Ha azonban a felek megállapodása kifejezetten a verseny torzítását *célozza*, vagyis a legsúlyosabb versenykorlátozó megállapodások (kartellek) körébe vonható, akkor mind a *de minimis* közlemény I.2. pontja, mind a Tpv. 13. § (3) bekezdése kimondja, hogy a csekély jelentőségű versenykorlátozások kivétele nem alkalmazható.

3. Az összehangolt magatartások megállapításához szükséges feltételek

Már az előző fejezetben is utaltam arra, hogy az összehangolt magatartás abban különbözik a megállapodástól, hogy a felek között nem jön létre megegyezés, pusztán egy lazább egyetértés, amely nem éri el a megállapodás szintjét. Mivel a versenyjog tételes jogi jogforrásai rendkívül szűkszavúak, ezért nem egyszerű feladat annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mit tekintünk összehangolt magatartásnak, vagyis két vagy több vállalkozás versenykorlátozó eljárása mikortól fog tiltott összejátszásnak minősülni.

A vállalkozások magatartásának értékelése során szem előtt kell tartani a szabályozás célját, nevezetesen azt, hogy a jövőbeli üzleti stratégiájuk és a piaci magatartásuk kialakítása során a piaci szereplők egymástól függetlenül járjanak el. A független vállalkozások ugyanis – ide nem értve az oligopolisztikus piacokat – nem látják előre, hogy a versenytársaik miként fognak majd reagálni a piaci lépéseikre, ez pedig ösztönzően hat a versenyre, ezáltal hatékonyságnövekedést eredményez.¹²

3.1. A vertikális iránymutatás

Az Európai Bizottság által publikált vertikális iránymutatás (25) bekezdés *a)* pontjából kiolvashatóak az összehangolt magatartás lényeges ismérvei. Az egyik legfontosabb megállapítása a vertikális iránymutatásnak, hogy a versenykorlátozó megállapodás létrejöttéhez elegendő, hogy „a felek kifejezzék arra vonatkozó közös szándékukat, hogy a piacon adott módon viselkednek”; a szándék kifejezésének formája irreleváns. Egyértelmű megállapodás hiányában vertikális versenykorlátozó megállapodás kétféleképpen jöhet létre: 1. az egyik fél egyoldalú (és a másik félre kötelező) politikájának az elfogadásához a másik fél egy előzetesen kidolgozott általános megállapodásban a beleegyezését adja; 2. hallgatóságos beleegyezéssel, ha kifejezett beleegyezésre előzetesen nem kerül sor, azonban az egyoldalú politika végrehajtása igényli a másik fél kifejezett vagy hallgatóságos együttműködését, és az abban foglaltaknak a másik fél eleget is tesz, a vele szemben támasztott elvárásokat végrehajtja.

Az első esetben az előzetes beleegyezés megadására még a versenykorlátozó szándék kinyilvánítását megelőzően kerül sor, tehát a konszenzus nem magára a versenykorlátozásra, legfeljebb csupán annak a lehetőségére terjed ki. A második esetben a folyamat ellentétes irányú: a szándék közlését követően jön létre egyfajta hallgatóságos megegyezés a felek között, miután sor kerül az egyoldalú politika végrehajtására. Valójában tehát arról van szó, hogy az egyik vállalkozás egyoldalú magatartását megelőzi egy olyan jogügylet, illetve követi egy olyasfajta válasz a másik vállalkozás részéről, amiből következtethetünk arra, hogy a felek szándéka a versenykorlátozás kapcsán egybevág.¹³

¹² Juhász – Ruszthiné Juhász – Tóth i. m. (7. lj.) 165–166.

¹³ Már ezen a ponton is érdemes megjegyezni, hogy hallgatóságos beleegyezésről csak akkor beszélhetünk, ha az egyoldalú politika valóban jóváhagyásra kerül, vagyis arról a másik fél is tudomással bír. Ennek hiányában a

Bár a vertikális iránymutatás csak *soft law* jogforrásnak minősül, azonban az abban foglaltakra hivatkozva könnyen érvelhetünk amellett, hogy a vertikális megállapodások kapcsán nem minősül összehangolt magatartásnak mindaz, ami nem vonható be a fentebb nevesített két esetkör valamelyikének hatálya alá.

3.2. A horizontális közlemény

A horizontális közlemény az információcsere versenyjogi értékelésének általános elvei körében vizsgálja az összehangolt magatartásokat. A vertikális iránymutatás pozitív megközelítésével szemben a horizontális közlemény kifejezetten arra koncentrál, hogy elhatárolja egymástól a jogszerű és a tilos magatartásokat.

A horizontális közlemény 60. pontja alapján az összehangolt magatartás „olyan együttműködési formát jelent a vállalkozások között, amely révén – anélkül, hogy eljutnának egy megállapodás rendes megkötéséig – a verseny kockázatait tudatosan helyettesítik az egymás közötti gyakorlati együttműködéssel”. Emellett a közlemény külön is hangsúlyozza, hogy a magatartások összehangolása során igazi terv kidolgozására nem kerül sor, még egyszer megerősítve, hogy a felek közötti kooperáció nem éri el a megállapodás szintjét.

A horizontális közlemény 61–63. pontjai – az általános definíció megfogalmazását követően – a versenykorlátozó összejátszások egy-egy speciális esetkörét elemzik, miközben kitérnek arra is, hogy mi minden nem tartozik a tilalom hatálya alá.

1. Először is tilos a versenytársak közötti bármely olyan közvetlen vagy közvetett kapcsolatfelvétel, amelynek célja vagy hatása a versenytárs magatartásának befolyásolása, illetve a vállalkozás által elhatározott vagy tanúsítani kívánt piaci magatartás felfedése. Ennek indoka, hogy az ilyenfajta információcsere elősegíti az összejátszást azáltal, hogy csökkenti a piacon a stratégiai bizonytalanságot. Ugyanakkor a vállalkozás jogosult arra, hogy megfigyelje versenytársai piaci magatartását, és azok várható piaci viselkedéséhez racionálisan alkalmazkodjon.

2. Emellett horizontális ügyekben is igaz, hogy ha a stratégiai információk közlésére csak az egyik fél részéről kerül sor, akkor az összehangolt magatartáshoz szükséges ezeknek az információknak a másik fél általi elfogadása. A horizontális közlemény példaként hozza fel az olyan találkozokat, amelyekben egy vállalkozás felfedi a résztvevő versenytársak számára az árképzési terveit. Ilyenkor vélelmezni kell, hogy a versenytársak külön megállapodás hiányában is elfogadják az információt, és ahhoz fogják majd igazítani a saját piaci magatartásukat, kivéve, ha valamely versenytárs egyértelműen jelzi, hogy nem kíván ilyen jellegű információt kapni.

3. Végül nem esnek a tilalom hatálya alá a vállalkozás egyoldalú, nyilvános bejelentései, kivéve, ha a bejelentés az összejátszásra való felhívást is tartalmaz, vagy a vállalkozás nyilatkozata a versenytársai nyilvános bejelentéseit követi, amennyiben a felek célja a közös megegyezés kialakítása. A horizontális közlemény alapján nyilvános bejelentésnek minősülnek a különböző újságokban közzétett nyilatkozatok, de az információ forrása lehet akár a világháló vagy egy rádióinterjú is.

A vertikális iránymutatásban és a horizontális közleményben foglaltak alapján álláspontom szerint a következő összegző megállapítások fogalmazhatóak meg: 1. az összehangolt magatartás alapja minden esetben valamely stratégiai szempontból releváns információnak a közlése anélkül, hogy a felek között létrejönne versenyjogi értelemben vett megállapodás; 2. az összehangolás feltételezi, hogy a felek tudati viszonyulása a versenykorlátozáshoz azonos, vagyis valamennyi vállalkozás tisztában van – vagy legalábbis lehet – azzal, hogy a kedvezményező fél magatartása árt a piaci versenynek; 3. megvalósulását tekintve az

---

versenykorlátozás legfeljebb egyoldalú magatartásként értékelhető, amelyre a versenykorlátozó megállapodások joga nem, csupán az erőfölényes joganyag alkalmazható.

összehangolt magatartás a releváns információk az egyoldalú közlésével, kölcsönös információcserével vagy az információk az elfogadásával, illetve végrehajtásával realizálódhat.

4. Egyoldalú, párhuzamos és tudatos párhuzamos magatartás

A vállalkozások azonos vagy hasonló piaci magatartásának hátterében nem mindig húzódik meg tiltott együttműködés; az eljárás alá vont vállalkozások párhuzamos magatartása önmagában még nem jogsértő, ha arra az összejátszáson felül más magyarázat is adható. Másképpen megfogalmazva: tudati összehangolás hiányában kétoldalú antitröszt jogsértésről nem beszélhetünk, így a versenytárstól függetlenül, egyoldalúan tanúsított magatartás nem lesz jogellenes még akkor sem, ha hatásában hasonló eredményre vezet, mint egy kartellmegállapodás.

Az *egyoldalú magatartás* – legalább két vállalkozás közötti antitröszt együttműködés hiányában – nem esik a versenykorlátozó megállapodások tilalmának hatálya alá, azzal szemben legfeljebb az EUMSZ. 102. cikkére, valamint a Tpv. 21. §-ára hivatkozhat az eljáró versenyhatóság. Versenykorlátozó célzatú egyoldalú magatartásokkal gyakran találkozhatunk a vertikális megállapodásokban jogában, amikor a szállító a párhuzamos kereskedelem korlátozása céljából kvótákkal kívánja csökkenteni a forgalmazó rendelkezésére bocsátott mennyiséget.

A kvóták alkalmazása a kibocsátás korlátozásának minősül, ami a kínálat csökkenéséhez – és emiatt az árak emelkedéséhez – vezet.¹⁴ Emellett a vertikális kapcsolatban álló vállalkozások relációjában csökkenhet a párhuzamos kereskedelemre jutó mennyiség, ez pedig szintén negatív hatást gyakorolhat a fogyasztói jólétre. A vertikális iránymutatásból is kiolvasható azonban az a fajta jogértelmezés, hogy amennyiben a forgalmazó nem bír tudomással a szállító által alkalmazott kvótákról, illetve nem igazítja a szállító elvárásához a piaci magatartását – például továbbra is folytatja a párhuzamos kereskedelmet –, akkor hallgatólagos hozzájárulás hiányában csak egyoldalú magatartásról beszélhetünk, ami nem esik az EUMSZ. 101. cikkének, illetve a Tpv. 11. §-ának hatálya alá.¹⁵

A *párhuzamos magatartás* lényege, hogy a vállalkozások párhuzamos eljárása nem a magatartásuk összehangolására, hanem a külső körülményekben bekövetkezett változásra vezethető vissza, így arra racionális magyarázatul szolgál az érintett piaci környezet, ezzel támasztva alá a jogellenes összejátszás hiányát.¹⁶ Ilyenkor tehát nem a felek tudatos együttműködése vezet például az árak emelkedéséhez, emiatt nincs mód antitröszt jogsértés megállapítására.

A *tudatos párhuzamos magatartás* a más vállalkozások által alkalmazott árak célzatos nyomon követését, illetve a versenytársak árazási gyakorlatához való alkalmazkodást jelenti. Az oligopolisztikus piacok jellemzője, hogy mivel a vállalkozások száma alacsony, ezért a versenytársak együttműködés hiányában is képesek párhuzamos magatartással korlátozni a versenyt. Emellett a transzparencia növekedésével mára már a digitális piacokon is bevetett gyakorlattá vált, hogy a vállalkozások a tudatos párhuzamos magatartás eszközeként alkalmazásával törekednek extraprofit realizálására. Mivel álláspontom szerint nem egyértelmű, hogy az egyre szélesebb körben elterjedő árazó algoritmusok használata mennyiben minősül jogszerűnek, ezért a következő fejezet alatt meg kívánom vizsgálni az e kérdésre adható lehetséges válaszokat.

¹⁴ Boytha – Tóth i. m. (3. l.) 136–137.

¹⁵ Mindebből az a következtetés is levonható, hogy a vállalkozás egyoldalú magatartással jogosult arra, hogy a versenyt korlátozza, feltéve, hogy nem bír erőfölénnyel az érintett piacon.

¹⁶ Salgó László: A klaszterek sajátosságai, különös tekintettel kartelljogi jellemzőikre. *Versenytükör*, (2009), 3–4. 34–40. 38.

5. Algoritmikus árazás

Az algoritmusok használata a digitális kereskedelemben nem szükségképpen árt a versenynek, sőt, kifejezetten előnyös lehet nemcsak a kínálati, hanem a keresleti oldal szereplőinek is. Ennek indoka, hogy az algoritmusok mindkét oldalon csökkenthetik a költségeket, ezzel gyorsítva a döntéshozatalt: a kínálati oldal személyre szabott szolgáltatásokat tud nyújtani, míg a kereslet tájékozottabban tud döntést hozni, mivel a megnövekedett transzparencia elősegíti a versenytársak termékeinek összehasonlítását.¹⁷ Az algoritmusok ilyen értelemben vett jóléti hatásaival a hétköznapiak mi, fogyasztók is gyakran találkozhatunk.

A leírtakból következik, hogy az algoritmusok felhasználása sok esetben kívánatos lehet a versenyjog számára, így az azok alkalmazásával szembeni fellépés elsősorban olyankor indokolt, amikor az EUMSZ., illetve a Tptv. által szabályozott valamely tilalom sérelmét szenved el.¹⁸ Az alkalmazandó logika nem sokban különbözik az összehangolt magatartásoknál már kifejtettektől: a versenytársak árainak nyomon követése önmagában nem minősül jogsértőnek, így még akkor sem, ha arra valamely intelligens szoftver felhasználásával kerül sor.¹⁹ Amennyiben azonban a módszer túlmutat a pusztán figyelemmel kísérést, és az algoritmusok kapcsolatot létesítenek a vállalkozások között, illetve versenykorlátozás céljából összejátszanak egymással, akkor a versenyhatóság könnyen juthat arra a következtetésre, hogy a versenykorlátozás nem párhuzamos, hanem összehangolt magatartásra vezethető vissza.

Az algoritmusok a vállalkozások oldalán kettős célt szolgálhatnak: egyrészt elősegíthetik egy korábban már offline létrejött versenykorlátozó megállapodás végrehajtását, illetve monitorozását, másrészt a piaci magatartások online összehangolásának eszközül szolgálhatnak.²⁰ Az előbbivel összefüggésben egyértelmű, hogy amennyiben a vállalkozás folyamatos jelleggel nyomon tudja követni a versenytársa árazási gyakorlatát, akkor sokkal könnyebben tudja ellenőrizni, illetve szankcionálni a megállapodástól való eltérést, mint akkor, ha erre csak eseti jelleggel van módja. Ha az egyezés megtartását egyszerűbb figyelemmel kísérni, akkor a versenytárs jobban érdekeltté válik abban, hogy ne csaljon.

A másik neuralgikus pont, amikor az algoritmus használata nem egy már létrejött versenykorlátozó megállapodás végrehajtását, hanem a versenytársak magatartásának összehangolását célozza. Ezek az algoritmusok a következőképpen kategorizálhatóak: 1. egy *hub and spoke* kartell működését segítik elő; 2. összejátszanak vagy akár megállapodásra is jutnak más algoritmusokkal a profit maximalizálása céljából, függetlenül attól, hogy a vállalkozás erre utasította-e a mesterséges intelligenciát; 3. észlelik, hogy más algoritmusok követik az árazással kapcsolatos döntéseiket, ezért jelzik számukra, ha árat kívánnak emelni a jövőben (árjelzés).²¹

A harmadik esetkör az ún. *price signalling* kérdését érinti, amelyről a következő fejezetben lesz részletesebben szó.

Az Európai Unió 2017. június 14-én publikált egy feljegyzést, amelyben az algoritmusok és a versenykorlátozó összejátszások viszonyát értelmezte. E feljegyzés egyértelművé teszi, hogy a fent megjelölt algoritmusok alkalmazása nem eliminálja a vállalkozásoknak a

¹⁷ Tóth András: Algoritmusok és versenyjog. *Versenytükrök*, (2018), 2. 40–50. 41.

¹⁸ Mégis indokolt utalni arra, hogy a megnövekedett transzparencia, valamint a *Big Data* jelenség a hatályos versenyszabályok megtartása mellett is csökkenteni fogja az érintett digitális piacokon a versenyt, ami könnyen oda vezethet, hogy ezeken a piacokon idővel oligopólium hiányában is lehetségessé válik majd pusztán tudatos párhuzamos magatartással megemlíteni az árakat, ezzel csökkentve a fogyasztói jólétet.

Rudi Alexandra: *Versenyjog és mesterséges intelligencia*. Elérhető: <https://arsboni.hu/versenyjog-es-mestersleges-intelligencia/> (2021.11. 21.).

¹⁹ Tóth i. m. (17. lj.) 41.

²⁰ Uo. 45.

²¹ Uo. 46–47.

felelősségét.²² Másképpen megfogalmazva: mivel a vállalkozás dönt az algoritmus használata mellett, ezért az algoritmus működésére visszavezethető jogsértés betudható a vállalkozásnak.

Könnyen belátható, hogy a fenti három kategória közül a második csak annyiban különbözik bármely más versenykorlátozó megállapodástól, hogy a vállalkozások egy algoritmust felhasználva kerülnek kapcsolatba egymással, éppen ezért nincs indoka annak, hogy pusztán az alkalmazott eszközre tekintettel kivételt tegyünk az általános tilalom alól. Mentésülés esetleg arra hivatkozással képzelhető el, hogy a vállalkozást a rendszer működése feletti felügyelet gyakorlása kapcsán nem terheli gondatlanság.²³

Talán kevésbé egyértelmű, hogy miről van szó akkor, amikor az algoritmus egy *hub and spoke* kartellbe épül be. Ennek a konstrukciónak a lényege, hogy a horizontális kapcsolatban álló versenytársak nem egy harmadik személyt, hanem az algoritmust használják arra, hogy a verseny korlátozására alkalmas információkat osszanak meg egymással.²⁴ Az összejátszás tehát ilyenkor is ugyanarra az eredményre vezet, mint egy klasszikus *hub and spoke* jogsértés esetén, pusztán a közvetítő „személyében” mutatkozik különbség.

Jó példát szolgáltat az Eturas ügy,²⁵ amelyben a versenyhatóság amiatt marasztalta az eljárás alá vont vállalkozásokat, mert azok egy szoftver felhasználásával hangolták össze áraikat. A szoftvert a horizontális kapcsolatban álló szállodáktól független piaci szereplő működtette; a vállalkozások magatartása amiatt volt jogsértő, mert az üzemeltető az online kedvezmények mértékét általános jelleggel mérsékelte, a magasabb kedvezmények alkalmazása pedig további technikai lépéseket tett szükségessé a szállodák részéről. Hasonló eljárás indult az USA-ban is az Uberrel szemben arra hivatkozva, a vállalkozás árképzési modellje horizontális árörögzítést valósít meg.²⁶

Az algoritmusok versenyellenes felhasználásának további módusa, ha a vállalkozás ún. dinamikus árazást alkalmaz, vagyis a fogyasztó keresési és személyes adatai alapján egyedi árakat határoz meg közvetlenül a vásárlási szándék kinyilvánítását követően.²⁷ Ilyenkor azonban – másik vállalkozás hiányában – nem beszélhetünk kétoldalú antitröszt magatartásról, emiatt a dinamikus árazás további vizsgálata nem mutatkozik indokoltnak.

6. Árjelzés (*price signalling*)

Az árjelzés nem más, mint az áremelés előzetes bejelentése. Árjelzésről elsősorban akkor beszélünk, amikor a közlésre nem „zárt kapuk” mögött – jellemzően a versenytársak jelenlétében tartott megbeszélésen – kerül sor, hanem annak alapjául valamely nyilvános közlemény szolgál.²⁸

A szállító természetesen jogosult arra, hogy tervezett árait megjelölje a fogyasztóinak. Erre sor kerülhet egyedileg is, azonban a körülményekre – például a vevők számára – tekintettel indokolt lehet az árváltozás nyilvános bejelentése. Ha az árjelzés valójában nem a fogyasztók tájékoztatását célozza, hanem arra irányul, hogy a vállalkozás információt cseréljen a

²² *Algorithms and Collusion – Note from the European Union [DAF/COMP/WD(2017)12]*. Directorate for Financial and Enterprise Affairs Competition Committee, OECD, 14 June 2017. 26–28. par.

²³ Tóth i. m. (17. lj.) 48.

²⁴ Uo. 46–47.

²⁵ A Bíróság (ötödik tanács) 2016. január 21-i ítélete az "Eturas" UAB és társai kontra Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba ügyben (C-74/14. sz.).

²⁶ Meyer v. Kalanick, 15 Civ. 9796 (S.D.N.Y. Aug. 3, 2020).

²⁷ Bara Zoltán: Dinamikus árazás az online kereskedelemben – Hogyan lehet hátrányos a fogyasztónak a dinamikus árazás? *Versenytükör*, (2017), 2. 4–18. 4.

²⁸ Fejes Gábor: Az információcsere és a közvetítő – avagy régiségek és újdonságok a kartelljog területéről. *Versenytükör*, (2016), IV. különszám. 4–32. 9–10.

versenytársaival a verseny jövőbeli korlátozásának – az árak rögzítésének – szándékával,²⁹ akkor az egyoldalú információközlés akár összehangolt magatartásként is minősülhet.

Az árjelzés jogelleneségének értelmezése tárgyában az első jelentős döntés a Woodpulp ügyben született.³⁰ Az Európai Bizottság arra hivatkozva marasztalt negyven fapépgyártót és három szakszervezetet, hogy azok áraik egyeztetésével – az árjelzés eszközt alkalmazva – tilalmazott módon korlátozták a versenyt. A tényállás szerint az érintett vállalkozások jellemzően hosszú távú, akár öt éves szerződéseket kötöttek az ügyfelekkel, amelyeknek a tartalmát képezte, hogy a vevő minden negyedévben jogosult egy minimum mennyiségű pépet megvásárolni olyan áron, amely nem haladja meg a vállalkozás által a negyedév elején bejelentett árat. Az árak közzétételére többnyire a sajtóban került sor. Az Európai Bíróság ugyanakkor azzal érvelt, hogy mivel a vállalkozás az árai nyilvánosságra hozatalának pillanatában nem lehet biztos a versenytársai jövőbeli magatartásában, ezért az ilyenfajta árjelzés nem minősül jogsértőnek.

Hasonló kérdéseket vetett fel a konténerszállítványozás ügy is,³¹ amelyben az érintett vállalkozások különböző nyilvános fórumokon – a weboldalukon, a sajtóban vagy más módon – rendszeresen bejelentették mélytengeri konténeres vonalhajózási szolgáltatásaik tervezett áremelését. A bejelentésre jellemzően 3–5 héttel a tényleges áremelést megelőzően került sor, amely idő alatt a versenytársak általában hasonló mértékű szándékolt áremelést hoztak nyilvánosságra. Az Európai Bizottság elsősorban azt tartotta aggályosnak, hogy az árjelzés nem tette lehetővé az ügyfelek számára, hogy következtetni tudjanak a jövőben majd fizetendő árakra.

Az ügy végül kötelezettségvállalással zárult, amelyben a vállalkozások vállalták, hogy az árjelzéseik a jövőben transzparensnek lesznek, valamint a bejelentéseket legfeljebb a hatálybalépés előtt 31 nappal közzéteszik. Bár az eljárás megindításából arra lehetett következtetni, hogy az Európai Bizottság fel kíván lépni az áremeléssel kapcsolatos előzetes bejelentésekkel szemben,³² azonban a kötelezettségvállalás elfogadása rámutatott, hogy a nyilvános közlések továbbra is alkalmazhatóak, csupán nem szabad az áremelési szándékot túlonként korán jelezni. Némi meglepetésre adhat okot, hogy az Európai Bizottság éppen az árak átláthatatlanságában talált kivetnivalót, és pontosabb – a versenytársak közötti információcserét csak még inkább előmozdító – adatok közzétételére kötelezte a hajótársaságokat.³³

Tágabb értelemben árjelzésnek minősíthető bármely árközlés, függetlenül a kommunikáció eszköztől és módjától. Az itt tárgyalt árjelzés ugyanakkor a nyilvánosságnak szól; ezért sem egyértelmű, hogy kialakul-e tudati kapcsolat a versenytársak között. Jómagam emiatt úgy gondolom, hogy célszerűbb a fogalmat szűkebb értelemben használni, és kizárólag a nyilvános árjelzésekre alkalmazni.

Az árjelzés versenyjogi megítélése tehát nem konzekvens: bár a joggyakorlatból kitűnik, hogy a versenyjog kritikusan tekint az áremelési szándék előzetes bejelentésére, azonban a jogerős döntések a magatartások összehangolásának megállapításához nem tartják elégségesnek, ha a jövőbeli árak kommunikálására a nyilvánosság előtt kerül sor, azonban

²⁹ Uo.

³⁰ Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 31 March 1993. – A. Ahlström Osakeyhtiö and others v Commission of the European Communities. – Concerted practices between undertakings established in non-member countries affecting selling prices to purchasers established in the Community. – Joined cases C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 and C-125/85 to C-129/85.

³¹ A Bizottság határozatának összefoglalója (2016. július 7.) az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke és az EGT-megállapodás 53. cikke szerinti eljárásról (AT.39850 – Konténerszállítványozás ügy) (2016/C 327/04).

³² Veress Bernadett Ildikó: A konténeres vonalhajózási szolgáltatásokkal kapcsolatban indult bizottsági versenyfelügyeleti eljárás, avagy lehet-e versenyjogsértő az áremelések rendszeres, előzetes jelzése? *Versenytikör*, 1. (2016), 102–107. 105–106.

³³ Fejes i. m. (28. lj.) 11.

további bizonyíték nem támassza alá a vállalkozások közötti összejátszást. Amennyiben a körülményekből nem lehet arra következtetni, hogy a közlés valójában nem a vevőknek, hanem a versenytársaknak szólt, akkor jogsértés megállapítására, úgy tűnik, hogy nincs mód.

7. Záró gondolatok

Az összehangolt magatartás az antitröszt versenyjog talán legbizonytalanabb területe. Ha el akarjuk helyezni a versenykorlátozó megállapodások rendszerében, akkor mindenekelőtt a megállapodástól kell elhatárolnunk. A horizontális közlemény rámutat arra, hogy amennyiben a felek közös tervet dolgoznak ki, akkor nem összehangolt magatartás, hanem megállapodás jön létre, bár igaz, hogy a különbségtétel pusztán formai szempontból bír jelentőséggel.

A jogellenestől a jog által nem tilalmazott magatartások irányába mutató képzeletbeli skála másik végén azok a versenykorlátozások helyezhetőek el, amelyek nem tilosak, mert – vállalkozások közötti tudati kapcsolat hiányában – még az összehangolt magatartás szintjét sem érik el. Az egyoldalú, a párhuzamos és a tudatos párhuzamos magatartások nem ütköznek a versenyjogba, mivel kétoldalú antitröszt jogsértésről vállalkozások közötti valamifajta kooperáció hiányában nem beszélhetünk, legfeljebb a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés szabályai alkalmazhatóak.

A tanulmányban vizsgált témát érintő aktuális kérdések az algoritmikus árazás és az árjelzés versenyjogi megengedhetősége. A versenytárs árazási gyakorlatának nyomon követése, azaz a tudatos párhuzamos magatartás nem minősül jogsértőnek mindaddig, amíg nem vezet összehangolt magatartáshoz. Mivel az algoritmus eljárása betudható a vállalkozásnak, ezért kijelenthető, hogy az alkalmazott eszköz irreleváns: ha szokásos körülmények között nem lenne jogszerű az árképzés, akkor olyankor sem lesz az, ha a felek árazó algoritmusokat használnak. Úgy gondolom, hogy e téren van mód analógia alkalmazására.

Izgalmasabb kérdés, hogy mit lehetne tenni a digitális piacokon az algoritmusoknak köszönhetően megnövekedett transzparenciával, amely akár sokszereplős piacokon is könnyen oligopolisztikus interdependenciához vezethet, tömegessé téve a hatályos jog alapján nem tiltott tudatos párhuzamos magatartást. Véleményem szerint a megoldás nem a tudatos párhuzamos magatartás tilalma, hanem az algoritmusok használatának átfogó szabályozása, többek között a más algoritmusokkal való kapcsolatfelvétel gyakoriságának korlátozásával.³⁴

Az árjelzés kapcsán érdemes kiemelni, hogy az árak nyilvános közlése természetesen nem jogsértő, hiszen ez a legegyszerűbb módja a vevők tájékoztatásának. Ha azonban a kommunikáció nem a hatályos, hanem a tervezett árakat érinti, akkor ezzel a vállalkozás megteremtí a lehetőséget a versenytársainak arra, hogy árait kellő időben hozzáigazítsák, elősegítve a verseny korlátozását.

Ha az árjelzés bizonyíthatóan – vagy legalább vélelmezhetően – a versenytársakat célozza, akkor a közlés az irányadó joggyakorlat alapján összehangolt magatartásként fog minősülni, ellenkező esetben ugyanakkor nem lehet szó kétoldalú antitröszt magatartásról, tekintettel arra, hogy nem alakul ki tudati kapcsolat a felek között. Éppen emiatt úgy tűnik, hogy nem érdemes önálló jogintézményben gondolkodnunk; sokkal inkább arról van szó, hogy az árjelzés egyfajta eszközcselekménye lehet az összehangolt magatartásnak.³⁵

Az algoritmikus árazást, valamint az árjelzést érintő kérdések megválaszolása egyelőre még várat magára, szüntelen kihívások elé állítva az uniós és a nemzeti jogalkalmazást egyaránt.

---

³⁴ Tóth i. m. (17. lj.) 48.

³⁵ Fejes i. m. (28. lj.) 10.

Irodalom

- Algorithms and Collusion – Note from the European Union [DAF/COMP/WD(2017)12]*. Directorate for Financial and Enterprise Affairs Competition Committee, OECD, 14 June 2017.
- Balogh Virág et alii: *Magyar versenyjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2012.
- Bara Zoltán: Dinamikus árazás az online kereskedelemben – Hogyan lehet hátrányos a fogyasztónak a dinamikus árazás? *Versenytükkör*, (2017), 2. 4–18.
- Bishop, Simon – Walker, Mike: *Az európai közösségi versenyjog közgazdaságtana. Alapfogalmak, alkalmazások és mérési módszerek*. Budapest, Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központ, 2011.
- Boytha Györgyné – Tóth Tihamér (szerk.): *Versenyjog*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2010.
- Fejes Gábor: Az információcsere és a közvetítő – avagy régiségek és újdonságok a kartelljog területéről. *Versenytükkör*, (2016), IV. különszám. 4–32.
- Juhász Miklós – Ruzshtiné Juhász Dorina – Tóth András (szerk.): *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez*. Budapest, Gazdasági Versenyhivatal, 2014.
- Rudi Alexandra: *Versenyjog és mesterséges intelligencia*. Elérhető: <https://arsboni.hu/versenyjog-es-mesterseges-intelligencia/> (2021.11.21.).
- Salgó László: A klaszterek sajátosságai, különös tekintettel kartelljogi jellemzőikre. *Versenytükkör*, (2009), 3–4. 34–40.
- Tóth András: Algoritmusok és versenyjog. *Versenytükkör*, (2018), 2. 40–50.
- Veress Bernadett Ildikó: A konténeres vonalhajózási szolgáltatásokkal kapcsolatban indult bizottsági versenyfelügyeleti eljárás, avagy lehet-e versenyjogsértő az áremelések rendszeres, előzetes jelzése? *Versenytükkör*, (2016), 1. 102–107.
- Whish, Richard: *Versenyjog. Richard Whish Competition Law című könyve hatodik kiadásának magyar fordítása*. Budapest, HVG-ORAC, 2010.

Jogforrások

- A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény.
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés.
- A Bizottság 1218/2010/EU rendelete (2010. december 14.) az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (3) bekezdésének a szakosítási megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról.
- A Bizottság 1217/2010/EU rendelete (2010. december 14.) az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (3) bekezdésének a kutatás-fejlesztési megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról.
- A Bizottság 330/2010/EU rendelete (2010. április 20.) az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (3) bekezdésének vertikális megállapodások és összehangolt magatartások csoportjaira történő alkalmazásáról.
- A Tanács 1/2003/EK rendelete (2002. december 16.) a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról.
- A Bizottság közleménye az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (1) bekezdése szerint a versenyt érzékelhetően nem korlátozó, csekély jelentőségű (*de minimis*) megállapodásokról (2014/C 291/01).

- A Bizottság közleménye az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról (2011/C 11/01).
- A Bizottság iránymutatása a vertikális korlátozásokról (2010/C 130/01).
- A Bíróság (ötödik tanács) 2016. január 21-i ítélete az "Eturas" UAB és társai kontra Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba ügyben (C-74/14. sz.).
- A Bizottság határozatának összefoglalója (2016. július 7.) az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke és az EGT-megállapodás 53. cikke szerinti eljárásról (AT.39850 – Konténerszállítmányozás ügy) (2016/C 327/04).
- Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 31 March 1993. – A. Ahlström Osakeyhtiö and others v Commission of the European Communities. – Concerted practices between undertakings established in non-member countries affecting selling prices to purchasers established in the Community. – Joined cases C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 and C-125/85 to C-129/85.
- Meyer v. Kalanick, 15 Civ. 9796 (S.D.N.Y. Aug. 3, 2020).

A vagyonekezelési szerződés tárgya

1. Bevezetés

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) indokolása szerint a „kódex hatása ugyanakkor jóval túlmutat a közvetlenül szabályozási körébe vont viszonyokon, kisugárzik valamennyi polgári jogi normával rendezett vagy rendezhető kapcsolatra, és pedig függetlenül attól, hogy az adott norma kifejezetten háttér-jogszabályaként jelöli-e meg a törvénykönyvet vagy sem”.

A vagyonekezelői jog rendkívül erős közjogi és magánjogi gyökerekkel bír, a vagyonekezelői jogot létrehozó vagyonekezelési szerződés egyes jogági szerződésnek tekinthető,² ugyanakkor nem mondható el az, hogy vagy a magánjog, vagy a közjog dominálna e jogintézménynél: amennyiben bármely magánjogi elemét elveszük, a közjogi rész már-már értelmezhetetlen; ha a közjogi elemet távolítjuk el, akkor pedig a vagyonekezelési szerződés ebbéli formájában elveszítené a létjogosultságát, és egy, a Ptk.-ban nem szabályozott, sajátos jogviszonnyá válna.

E jellegéből fakadóan a polgári jogi jogviszonnal kapcsolatos általános fogalmakat is összefüggésbe kell és lehet hozni a vagyonekezelési szerződéssel, így többek között a polgári jogi jogviszony tárgyának definícióit is.

Nem célom a vagyonekezelési szerződés részletes elemzése³ azzal, hogy az alábbi gondolat nagyon szabatosan összefoglalja a vagyonekezelési szerződés alapján létrejövő vagyonekezelői jog esszenciáját: „A vagyonekezelői jog lényegét tekintve kvázi tulajdonjogként értelmezhető, a tulajdonjogtól jellemzően – a nemzeti vagyon kincstári vagyonelemei és a helyi önkormányzati törzsvagyon elemeinél egyébként eleve korlátozott – rendelkezési jogosultságok mentén különböztethető meg.”⁴ A vagyonekezelési szerződések mögött közfeladat ellátása áll, azért kerül sor e kontraktusok megkötésére, mert az állami, illetve önkormányzati tulajdonosi joggyakorló akképp gondolta, hogy a nemzeti vagyonnal elérhető, elérendő közfeladatnak az ellátása hatékonyabban meg tud valósulni a vagyonekezelés által.

A közjogi és magánjogi viszonyok elhatárolása a bírói gyakorlatban is egyre többször merül fel, és a bíróságnak sem mindig sikerül meggyőző választ adnia arra a kérdésre, hogy egy adott jogviszony elbírálása során mennyiben alkalmazhatók a magánjogi szabályok, és milyen szerepet játszanak a jogviszonyban szereplő személyek közjogi státusához tapadó közjogi elemek.⁵ Erre figyelemmel is érdemes megfontolva vizsgálni ezt a jogintézményt.

2. A nemzeti vagyon kezeléséről általában

Fő szabály szerint a vagyonekezelési szerződés hozza létre a vagyonekezelői jogot, a vagyonekezelői jog pedig a hatályos jogszabályi környezetben a nemzeti vagyonon állhat fenn,

---

¹ Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Civilisztikai Tanszék.

² A szerződések osztályozásánál Papp Tekla rendszerét veszem alapul, lásd: Papp Tekla: *Atipikus szerződések*. Budapest, HVG-ORAC, 2019. 33-51.

³ Ezzel összefüggésben lásd: Dúl János: A vagyonekezelési szerződés fogalmáról. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 7. (2019), 4. 46–79.

⁴ Bende-Szabó Gábor: *A vagyongazdálkodás jogi keretei*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014a. 13.

⁵ Menyhárd Attila: *Dologi jog*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2010. 73.

amely magába foglalja az állami és a helyi önkormányzati vagyont. A Nvt. 11. §-a adja meg e szerződés közös szabályait, majd a többi releváns jogszabály az állami és a helyi önkormányzati vagyona irányadó eltérő rendelkezéseket állapít meg.

Az állam vagyonával és annak vagyonkezelésével összefüggésben az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvényen túl annak végrehajtási rendelete, az állami vagyonnal való gazdálkodásról szóló 254/2007. (X. 4.) Korm. rendelet több részletes rendelkezést állapít meg alapvetően a vagyonkezelő jogait és kötelezettségeit taglalva.

A Mötv. 109. §-a szabályozza az önkormányzati vagyonnal összefüggő vagyonkezelői jogot és vagyonkezelési szerződést, viszonylag részletesen, tizenkét bekezdésben, emellett önkormányzati rendeletet is kell alkotni. A rendeletalkotási kötelezettség a Mötv. 143. § (4) bekezdéséből fakad, ugyanis felhatalmazást kapott a helyi önkormányzat képviselő-testülete, hogy rendeletben határozza meg azon vagyonelemeket, amelyekre a helyi önkormányzat vagyonkezelői jogot létesíthet, továbbá a vagyonkezelői jog megszerzésének, gyakorlásának, valamint a vagyonkezelés ellenőrzésének szabályait.⁶ A Mötv. felhatalmazása alapján az önkormányzatoknak kötelező rendeletben meghatározni azon vagyonelemeket, amelyekre vagyonkezelői jogot létesíthetnek.⁷

Mindezek mellett nem szabad elfeledkezni a Ptk.-ról sem, ugyanis több olyan rendelkezés található meg az említett jogszabályokban, amelyek a Ptk. tükrében fognak megfelelő értelmezést nyerni.

A szabályozás (mondhatni) töredezettsége bár nem implikálja, mégis azt is eredményezi, hogy a vagyonkezelési szerződés tárgyára irányadó szabályok is több jogszabályban helyezkednek el. Az állami és az önkormányzati vagyonnal összefüggésben 10 évvel ezelőtt a nemzeti vagyonról szóló törvény elfogadásával jelentős változások következtek be, a két vagyoni kör alapjait tekintve egy azonos kategória alá került, tulajdonképpen egyfajta közös szabályokat kapott. Teljesen természetesen a tulajdonos személyéből fakadó eltérő jellemvonások speciális szabályok mentén érvényesülnek, továbbá még egyszer utalnék az önkormányzati tulajdonra és az azon fennálló vagyonkezelői jogra és az azt létrehozó vagyonkezelési szerződésre, ugyanis a Mötv. említett rendeletalkotási felhatalmazása azt is jelenti, hogy a helyi igényekhez mérten, amelyek logikusan minden önkormányzatnál mások és mások, a vagyonkezelési szabályok között is lehetnek (és vannak) különbségek. Mindezekre tekintettel a hatályos szabályozási struktúrával és a vagyonkezelési szerződés tárgyával összefüggésben megjegyezhető, hogy nem lehetséges azonos szabályokat felállítani a különböző tulajdonosok vagyoni tekintetében.

3. A polgári jogi jogviszony közvetlen és közvetett tárgya

A tanulmányt megalapozó ismeretekhez tartozik az a kérdéskör is, az előző pontban foglaltakkal együtt, mi minősül a polgári jogi jogviszony tárgyának, mit jelent az, hogy a polgári jogi jogviszonynak közvetett és közvetlen tárgya van.

A későbbi elemzések tükrében megállapítható, hogy ez a fogalompár alapvetően „érzékeny” volt a jogszabályi környezet változására, erre tekintettel érdemes megvizsgálni, hogy a korábbi és a frissebb szakirodalom, miképp viszonyul ehhez a kérdéshez. E szakirodalmi álláspontok jelentős többsége tankönyvekben található meg.

Világhy Miklós és Eörsi Gyula tankönyve alapján a jogviszony tárgya az, amire a jogviszony vonatkozik, tehát az, amire a jogviszony alanyainak jogai és kötelezettségei irányulnak.⁸ A közvetlen tárgy a jogviszony szükségszerű eleme, míg a közvetett tárgy csak

⁶ Mötv. 143. § (4) bek. i) pontja.

⁷ KGD2014. 17.

⁸ Világhy Miklós – Eörsi Gyula: *Magyar polgári jog I.* Második változatlan kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó, 1965. 167.

esetlegesen fordul elő. A jogviszony közvetlen tárgya mindig az a magatartás, amelyre a jogosult alanyi joga irányul, illetőleg amelyre a kötelezett jogi kötelezettsége vonatkozik, a közvetett tárgy a dolog mint fizikailag létező valóság, amire az alanyi jog és a kötelezettség irányul.⁹ Kiváló magyarázattal szolgálnak azzal összefüggésben, hogy a jogviszony tárgya és annak tartalma között mi a különbség, miért lehet az, hogy az emberi magatartás nem a jogviszony tartalmához, hanem annak tárgyához kapcsolódik: „a polgári jogviszony tartalmát a feleket terhelő, illetőleg megillető jogok és kötelezettségek teszik, nem pedig maga a tevékenység. A polgári jogviszony tárgya és tartalma között tehát az a különbség, hogy a jogviszony tárgya közvetlenül mindig valamely emberi magatartás, tartalma pedig nem a magatartás, hanem a feleknek a magatartásra irányuló joga, illetőleg kötelezettsége.”¹⁰

Habár Asztalos László utal az uralkodó felfogásra, amelyet az imént idéztem, más megközelítést alkalmaz, amikor kifejezetten csak a polgári jogviszony tárgyáról akképp ír, mint amely „az a jogilag (társadalmilag) megkívánt, illetve a követelményhez viszonyítva megvalósult eredmény, amely a jogviszonyban realizálódik”.¹¹

Érdemes azt rögzíteni, hogy a további megközelítések is Világhy és Eörsi definíciójából vezethetők le, ugyanis fel lehet bennük fedezni ezeket a fogalmi jegyeket, jelentős eltérések nem tapasztalhatók meglátásom szerint, mégis mindegyik szerző kicsit másképp közelít ehhez a meghatározáshoz, ezért érdemes áttekinteni ezeket. (A forrásokat a felhasznált kiadás évének növekvő sorrendjében fogom ismertetni.)

Székely László szerint a polgári jogi jogviszony közvetlen tárgya az, amire a jogviszony irányul. Ez pedig nem más, mint a jogviszonyban szereplő jogalanyok által kifejtett magatartás, és ezzel szoros összefüggésben a magatartással elérhető eredmény, cél. A jogviszony közvetett tárgya lehet valamilyen dolog, amely nem feltétlenül jelenik meg minden jogviszonyban.¹²

Világhy és Eörsi fogalmát használja fel Jobbágyi Gábor is a polgári jogviszony tárgyának meghatározásánál, tehát az az, amire a jogviszony alanyainak jogai és kötelezettségei irányulnak. A polgári jogviszony közvetlen tárgya meglátása alapján az a magatartás, amit a jogosult követelhet, illetve, amit a kötelezett tanúsítani köteles. Világhy és Eörsi általam már nem idézett gondolatait követve bontja ki azt, miszerint kötelmi jogviszonyok esetében ezt a magatartást szolgáltatásnak nevezzük, ami lehet tevőleges (*dare, facere, praestare*) illetve nemleges, tartózkodásra irányuló magatartás (*non facere*). Lakonikus tömörséggel írja, miszerint a polgári jogviszony közvetett tárgya a dolog.¹³

Bíró György és Lenkovics Barnabás jegyzete a polgári jogviszony közvetlen tárgyának azon emberi magatartásokat nevezi, amelyeket az adott jogviszony alanyainak egymás irányában tanúsítaniuk kell. Világhy-Eörsihez képest kicsit másképp megfogalmazva, eltérően megragadva, ám lényegét tekintve ugyanazt tekintik a polgári jogi jogviszony közvetlen tárgyának. Az árucserét közvetítő szerződéses polgári jogviszonyokra koncentrálva nevezik szűkebb értelemben a közvetlen tárgynak a kötelezett magatartását, azt a szolgáltatást, amit a jogosult a kötelezettől követelhet, s amit a kötelezett a jogosultnak teljesíteni tartozik. Ezt a neves elődök nem fogalmazták meg ilyen módon, akik inkább illusztrációképpen jelezték azt, hogy kötelmi jogviszonyoknál pontosan mit is kell a közvetlen tárgy alatt érteni. Idézik Tóth Lajost: végső soron az egész polgári jogi jogviszony jellegét döntően a közvetlen jogtárgy, vagyis az emberi magatartás határozza meg, míg a közvetlen tárgy jellegét, minőségét a közvetett tárgy – vagyis a dolog – fogja döntően befolyásolni. Bíróék a polgári jogviszony

---

⁹ Uo. 168.

¹⁰ Uo.

¹¹ Asztalos László: *Polgári jogi alaptan (a polgári jog elméletéhez)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987. 137-139.

¹² Székely László: *A polgári jog alapjai*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2007. 20.

¹³ Jobbágyi Gábor: *Magyar polgári jog I. Általános rész. Emberi személy. Családjog. Szellemi alkotások joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 66.

közvetett tárgya alatt minden esetben azt a dolgot értik, amelyre a közvetlen tárgyat jelentő emberi magatartás irányul.¹⁴

Boóc Ádám és Sándor István a polgári jogi jogviszony tárgyaként elsődlegesen a jogviszony alapján elérendő emberi, társadalmi, vagyoni célt jelöli meg. A polgári jogi jogviszony közvetlen tárgya mindig valamilyen emberi magatartás. Amennyiben a jogviszony alapján dolog, vagyon átadására vagy jog átruházására is sor kerül, úgy azt a jogviszony közvetett tárgyának tekintik,¹⁵ amiből látszik, hogy nem a megszokott módon, de ugyanazon definíciót értik a közvetett tárgy alatt.

Lábady Tamás szintén több kiadást megért általános részi tankönyve ugyancsak Világhy és Eörsi fogalmát használja fel a polgári jogviszony tárgyának meghatározásánál, ám – az általa következetesen használt kifejezéssel – magánjogi – jogviszonyok közvetlen tárgyát fejtegetései nyomán már bizonyos szempontból valóban más irányból közelíti meg: általában, de nem kizárólagosan, az az emberi magatartás, továbbá mindaz a védett érdek és érték, amelyet maga a jogviszony szolgál, azaz amire maga az alanyi magánjog vagy a magánjogi kötelezettség vonatkozik. A közvetett tárgy megfogalmazásában a Világhy-Eörsi álláspont dominál, ugyanis a közvetlen tárgy mellett a vagyoni jogviszonyok túlnyomó részében közvetett tárgyként szerepel a dolog mint fizikailag létező valóság, amire az alanyi jog és kötelezettség irányul.¹⁶

Barzó Tímea is az uralkodónak tekinthető felfogásból indul ki, miszerint a magánjogi jogviszony tárgya az, amire a jogviszony alanyainak jogai és kötelezettségei irányulnak. Világhy-Eörsihez hasonlóan a közvetlen tárgyat a jogviszony szükségszerű elemének tekinti, míg a közvetett tárgy esetlegesen fordul elő az egyes jogviszonyokban. A jogviszony közvetlen tárgya tekintetében abból indul ki, miszerint a közvetlen tárgy az az emberi magatartás, amelyet az adott jogviszony alanyainak egymás irányában tanúsítaniuk kell. Ugyanakkor a közvetlen tárgy vonatkozásában egyesíti Lábady Tamás álláspontját a védett érdekekkel és értékkel összefüggésben, továbbá a Bíró által szerkesztett tankönyvben megjelenő szűkebb értelmű közvetlen tárgyat. A jogviszony közvetett tárgyával kapcsolatban akképp ír ő is, miszerint közvetett tárgyként szerepel a dolog mint fizikai, létező valóság, amelyre az alanyi jogosultság és kötelezettség irányul.¹⁷ A továbbiakban ez a fogalompár lesz a kiinduló pont.

Mindezekre figyelemmel rögzíthetjük, hogy a vagyonnevelési szerződés közvetlen tárgya, az emberi magatartás a vagyonnevelés, míg közvetett tárgya, amire ez irányul, pedig a Nvt.-ben meghatározott vagyontárgy, a nemzeti vagyon.

E fogalmakra tekintettel érdemes megvizsgálni ennek a sajátos jogviszonynak a tárgyait, azaz a vagyonnevelés mint közvetlen tárgy mit jelent pontosan, van-e valami sajátosság a nemzeti vagyonra vonatkozó szabályozásban, illetve különösen a közvetett tárggyal összefüggésbe hozva az állami vagyonnal és az önkormányzati vagyonnal kapcsolatosan a jogszabályokban jelentkezik-e valami további adalék.

4. A vagyonnevelési szerződés közvetlen tárgya

A vagyonnevelési szerződés közvetlen tárgyának meghatározásához a Nvt. 11. § (8) bekezdésében foglaltakból érdemes kiindulni: a vagyonnevelőt – ha jogszabály vagy a vagyonnevelési szerződés másként nem rendelkezik – megilletik a tulajdonos jogai, és terhelik

---

¹⁴ Bíró György – Lenkócs Barnabás: *Általános tanok*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2013. 169-172.

¹⁵ Boóc Ádám – Sándor István: *Előadásvázlatok a polgári jog általános tanaiból*. 5. átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, Patrocínium, 2014. 127-128.

¹⁶ Lábady Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2018. 202.

¹⁷ Barzó Tímea: *A polgári jogi jogviszony*. In Barzó Tímea – Papp Tekla (szerk.): *Civilisztika I. Általános tanok – Személyek joga – Szellemi alkotások joga*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 69-84. 76-77.

a tulajdonos kötelezettségei – ideértve a számvitelről szóló törvény szerinti könyvvezetési és beszámoló-készítési kötelezettséget is – azzal, hogy

- a) a vagyont nem idegenítheti el, valamint - jogszabályon alapuló, továbbá az ingatlanra közérdekből külön jogszabályban feljogosított szervek javára alapított használati jog, vezetékjog vagy ugyanezen okokból alapított szolgálat, továbbá a helyi önkormányzat javára alapított vezetékjog kivételével - nem terhelheti meg,
- b) a vagyont biztosítésként nem adhatja,
- c) a vagyonon osztott tulajdont nem létesíthet,
- d) a vagyongazdálkodási jogot harmadik személyre a (9) bekezdésben foglalt kivétellel¹⁸ nem ruházhatja át és nem terhelheti meg, valamint
- e) polgári jogi igényt megalapító, polgári jogi igényt eldöntő tulajdonosi hozzájárulást a vagyongazdálkodásban lévő nemzeti vagyonra vonatkozóan hatósági és bírósági eljárásban sem adhat, kivéve a jogszabályon alapuló, továbbá az ingatlanra közérdekből külön jogszabályban feljogosított szervek javára alapított használati joghoz, vezetékjoghoz vagy ugyanezen okokból alapított szolgálat, továbbá a helyi önkormányzat javára alapított vezetékjoghoz történő hozzájárulást.

Abból a feltevésből kell indulni, miszerint ez a rendelkezés az, ami a nemzeti vagyongazdálkodás fogalmát megadja, nincs ugyanis más olyan jogszabály, amely ebben eligazítást nyújtana. Tehát a vagyongazdálkodó emberi magatartásaként, a vagyongazdálkodási szerződés közvetlen tárgyaként alapjait tekintve a tulajdonos jogainak gyakorlása és kötelezettségeinek teljesítése tekinthető, amelynek a módját a Nvt. határozza meg.¹⁹ A jogszabály jogokról és kötelezettségekről szól, amelyek a jogviszony tartalmát fogják meghatározni, ám ha Világhy-Eörsi nyomán a jogokat és a kötelezettségeket „lehántjuk”, akkor végső soron a tanúsítandó magatartást fogjuk kapni.

4.1. A vagyongazdálkodással összefüggő kiindulópontok értelmezése

A fogalmi elemeket áttekintve azok az alábbi lényeges részekből állnak: a vagyongazdálkodó jogai és kötelezettségei a tulajdonos jogaihoz és kötelezettségeihez idomulnak főszabály szerint, ugyanakkor a Ptk.-ban nevesített, tulajdonost megillető jogok részét képező rendelkezési jog nem teljesen, hanem kizárólag korlátok között illeti meg. Ebből kiindulva érdemes megvizsgálni, mit tehet meg, milyen magatartást fejthet ki a nemzeti vagyongazdálkodója.

A vagyongazdálkodó célhoz kötötten használhatja a vagyongazdálkodásba kapott vagyontárgyat, ezt a célt pedig a nemzeti vagyonról szóló törvény preambuluma határozza meg: a nemzeti vagyonnak a közérdek és a közösségi szükségletek céljára történő hasznosítása, a természeti erőforrások megóvása, a nemzeti értékek megőrzése és védelme, és a jövő nemzedékek szükségleteinek biztosítása szándékával, a nemzeti vagyonnal való átlátható és felelős gazdálkodás követelményeinek hosszú távú meghatározása lebegett a törvényalkotó szeme előtt

¹⁸ Nvt. 11. § (9) A központi költségvetési szervek a vagyongazdálkodási jogukat – az ingatlanokra vonatkozó vagyongazdálkodási jogok kivételével – egymás között szerződéssel átruházhatják. Az átruházással érintett vagyonelem az átvevő központi költségvetési szerv vagyongazdálkodási szerződésének hatálya alá kerül azzal, hogy az átvevő központi költségvetési szerv köteles – a vagyonyilvántartási szabályoknak megfelelő – írásbeli nyilatkozattal bejelenteni a tulajdonosi joggyakorló felé a fennálló vagyongazdálkodási szerződése hatálya alá került új vagyonelemet.

¹⁹ Nvt. 7. § (2) A nemzeti vagyongazdálkodás feladata a nemzeti vagyongazdálkodás megőrzése, értékének és állagának védelme, rendeltetésének megfelelő, az állam, az önkormányzat mindenkori teherbíró képességéhez igazodó, elsődlegesen a közfeladatok ellátásához és a mindenkori társadalmi szükségletek kielégítéséhez szükséges, egységes elveken alapuló, átlátható, hatékony és költségtakarékos működtetése, értéknövelő használata, hasznosítása, gyarapítása, továbbá az állam vagy a helyi önkormányzat feladatának ellátása szempontjából feleslegessé váló vagyontárgyak elidegenítése. A kiemelt kulturális örökségvédelmi és természetvédelmi szempontok – kulturális és természeti értékek jövő nemzedékek számára való megőrzése érdekében történő – érvényesítésének nem akadály a vagyongazdálkodás értékátvitelére.

a törvény megalkotása során. Ezekkel összefüggésbe hozható alapelveket fektetett le a jogalkotó a nemzeti vagyongazdálkodás feladataként is a Nvt. már idézett 7. § (2) bekezdésében.

A vagyonkezelői jogot, amely a nemzeti vagyonra (illetve pontosabban annak valamely elemére, az állami vagy helyi önkormányzati vagyonra) irányul, nem ismeri hatályos Polgári Törvénykönyvünk. Az ehhez viszonylag hasonlítható jogintézmény szerepelt az 1959-es Ptk.-ban, eszerint az állam az egyes vagyontárgyait másra bízhatta, ebben az esetben – a jogszabályok rendelkezéseinek megfelelően – ez utóbbi gyakorolta a tulajdonost a polgári jogi kapcsolatokban megillető jogokat, és teljesítette a tulajdonos ilyen kötelezettségeit.²⁰ Drinóczi Tímea és Frank Ádám részben a részjogosítványok tekintetében emelték ki azt, hogy a vagyonkezelői jog nagyfokú rokonságot mutat a Ptk.-beli korlátolt dologi jogokkal, ebből ők különösképpen a használati jogokkal való hasonlóságot emelték ki.²¹

A használati jogok (földhasználat, haszonélvezet, használat, telki szolgálat, közérdekű használati jog) azonban jellegükénél fogva egyértelműen nem rokoníthatók ezzel a jogintézménnyel, azoknak rendeltetése nagymértékben eltérő. A földhasználat a föld és a rajta épült épület tulajdonjogának elválásakor értelmezhető,²² (osztott tulajdont a vagyonkezelő nem hozhat létre), a haszonélvező a más személy tulajdonában álló dolgot birtokában tarthatja, használhatja, hasznosíthatja és hasznait szedheti,²³ így a rendelkezés joga semmilyen módon nem illeti meg. A használat tekintetében nem csak a jogi személyekre irányadó fogalomrészt lehet figyelembe venni,²⁴ mivel a Nvt. 3. § (1) bekezdés 11. pontja szerint a nemzeti vagyon használója azon természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, aki vagy amely állami vagyon tekintetében törvény vagy szerződés alapján, a helyi önkormányzat vagyona tekintetében törvény, a helyi önkormányzat rendelete vagy szerződés alapján bármely jogcímen nemzeti vagyont birtokol, használ, szedi annak hasznait, kivéve a tulajdonosi joggyakorló. Amennyiben a vagyonkezelő jogi személynek minősül, meglátásom alapján nem elsődlegesen a jogi személy létesítő okiratában foglalt célra és tevékenységre kell figyelemmel lenni, hanem a vagyonkezelési szerződésre, valamint az annak alapjául szolgáló törvényi rendelkezésekre. Ez utóbbi kettő a természetes személy használó esetében is igaz. A telki szolgálat már értelmezhető a vagyonkezelési szerződésnél, de nem annak egyik eredőjeként; éppen, hogy a vagyonkezelőt is megilletheti, ha a vagyonkezelés tárgya ingatlan, a telki szolgálat a nevéből és Ptk.-beli fogalmából²⁵ következően csakis ingatlannál értelmezhető, az ingatlan mindenkori birtokosát illeti meg, a vagyonkezelő pedig a szerződés tárgyát tekintve birtokosnak tekintendő.

Az állami vagyonnal összefüggésben a magatartás mércéjeként speciális rendelkezéseket fogalmazott meg a jogalkotó, amely szerint a vagyonkezelő felelős minden olyan kárért, amely a rendeltetésellenes vagy szerződésellenes használat következménye kivéve, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy adott helyzetben az állami vagyon kezelőjétől elvárható.²⁶ Ezzel a vagyonkezelők vonatkozásában tehát speciális felelősségi mércét állít fel a jogszabály, amely szubjektív jogalapú a felróhatóság alapul vétele okán, azonban a rendes felelősséghez viszonyítva emelt fokozatú, mert az adott helyzetben elvárható magatartás mellett az állami vagyonkezelő magatartását kell alapul venni a kimentés eredményességéhez.

---

²⁰ Vö. 1959. évi IV. törvény 175. §. Drinóczi Tímea és Frank Ádám egyértelműen ebből a §-ból eredezteti a vagyonkezelői jogot polgári jogi szempontból. Lásd: Drinóczi Tímea – Frank Ádám: Az állami vagyon kezelésének egységesülő jogi szabályozása. *Közjogi Szemle*, 1. (2008), 4. 14-22. 18.

²¹ Uo.

²² Ptk. 5:145. §.

²³ Ptk. 5:147. § (1) bek.

²⁴ Ptk. 5:159. § (1) bek.

²⁵ Ptk. 5:160. §.

²⁶ 254/2007. (X. 4.) Korm. r. 9. § (4) bek.

A felróható magatartást veszi alapul néhány helyi önkormányzat által megalkotott rendelet is, amelyek rövid, kizárólag példálózó áttekintésére amiatt volt szükség, mert az önkormányzati vagyona a Möt. nem ad meg olyan rendelkezéseket, mint amelyeket az állami vagyon vagyongazdálkodásával szemben a Korm. rendelet meghatározott. E rendeletek az adott helyzetben elvárható magatartás tanúsítása mellett utalnak a jó gazda módjára történő gazdálkodásra is.²⁷

Megítélésem szerint mindezekre tekintettel a vagyongazdálkodási magatartás alapjaként a nemzeti vagyonnal összefüggő vagyongazdálkodás céljaival összeegyeztethető magatartást kell tekinteni.

A klasszikus megközelítések szerint a közvetlen tárgyat fel lehet osztani a kifejtett tevékenység alapján dare (adás), facere (tevés), praestare (helytállás), non facere (nemtevés) magatartásra, amelyek a rendelkezések vizsgálata alapján vegyesen előfordulnak a vagyongazdálkodási jogviszonyban. Így dare magatartásként lehet értékelni például az okéért a vagyongazdálkodási díj szolgáltatását. Kizárólag közfeladat ellátása, a lakosság közszolgáltatásokkal való ellátása, illetve e feladatok ellátásához szükséges mértékben adható vagyongazdálkodásba ingyenesen valamely vagyontárgy,²⁸ amiből az következik, hogy a vagyongazdálkodó részéről fő szabály szerint díjfizetési kötelezettség áll fenn. Állami vagyon felett fennálló vagyongazdálkodási szerződés esetén a felek megállapodhatnak abban is, hogy a vagyongazdálkodó nem díjfizetési, hanem a szerződésben meghatározott más kötelezettséget teljesít, így például valamely előre meghatározott tevékenységet lát el, vagy más ellenszolgáltatást nyújt.²⁹ Facere magatartásként értékelhető a nemzeti vagyon használata, míg nemtevés például a rendelkezési joggal kapcsolatos tilalmak betartása, vagy a tulajdonosi ellenőrzés túrése.³⁰ Praestare tevékenységként azonosítható elemre elemzésem alapján nem találtam, a klasszikus helytállásnak megfelelő magatartás a tanulmány többi részében vizsgált jogszabályból nem olvasható ki.

A tulajdonosi joggyakorló részéről dare magatartás maga a vagyongazdálkodásba adás, facere magatartásként értékelhető a tulajdonosi ellenőrzés. Nemtevésnek tekinthető a tulajdonosi joggyakorló azon magatartása, amely alapján a vagyongazdálkodási jogviszony folyamán mindaddig, amíg a vagyongazdálkodó eleget tesz a vagyongazdálkodási szerződésben és a jogszabályokban foglaltaknak, nem tesz semmit annak érdekében, hogy a szerződést azonnali hatállyal felmondja. Megítélésem szerint a vagyongazdálkodási szerződés tekintetében nincs helytállásról szó a tulajdonosi joggyakorló részéről, az legfeljebb külső jogviszonyban, nem a vagyongazdálkodási szerződéssel összefüggésben merülhet fel.

5. A vagyongazdálkodási szerződés közvetett tárgya

A vagyongazdálkodási szerződés közvetett tárgyának középpontjában a nemzeti vagyon áll, ennek részletesebb elemzése előtt érdemes megnézni, hogy a vagyongazdálkodás és a nemzeti vagyon kifejezésekben szereplő vagyon mint polgári jogi kifejezés mit jelent, alkalmazható-e alapjait tekintve a nemzeti vagyonnal összefüggésben.

---

²⁷ Vö. például Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzat Közgyűlésének 19/2012. (V. 2.) önkormányzati rendelete az önkormányzat vagyonáról és a vagyon feletti rendelkezési jog gyakorlásának szabályairól 7. § (5) bek.; Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 24/2013. (V. 30.) önkormányzati rendelete az Önkormányzat vagyonáról 7. § (11) bek.; Dunaújváros Megyei Jogú Város Önkormányzat Közgyűlésének 15/2015. (V. 22.) önkormányzati rendelete az önkormányzat gazdálkodásának rendjéről 22. § (5) bek.; Erd Megyei Jogú Város Önkormányzat Közgyűlésének 13/2012. (III. 27.) önkormányzati rendelete Erd Megyei Jogú Város Önkormányzata vagyonáról és a vagyontárgyak feletti tulajdonosi jogok gyakorlásáról 12. § (2) bek.

²⁸ Nvt. 11. § (13) bek.

²⁹ 254/2007. (X. 4.) Korm. r. 10. § (3) bek.

³⁰ Utóbbi lásd: 254/2007. (X. 4.) Korm. r. 9. § (5) bek.

5.1. A vagyon általában

A vagyon hagyományosan vett egységes fogalmával kapcsolatban is megjegyezhetjük azt, hogy alapvetően érzéketlen a jogszabályi változásokra, hasonló fogalmi elemekből összeálló definíció képes volt „kiszolgálni” a szokásjogon nyugvó polgári kori magyar jogot, az első kódex társadalmi-gazdasági rendszerváltásig hatályos szabályait, a rendszerváltás utáni magyar polgári jogot és a második magyar polgári jogi kódexet is.

A vagyont nem határozza meg a Polgári Törvénykönyv, szemben a vagyontárgy fogalmával.³¹

A vagyon fogalmának tisztázására mind általános részt taglaló tankönyvekben, mind a dologi jogot célzó tankönyvekben sor kerül. Gárdos István akképp foglalta össze ezt a jelenséget, miszerint „[a] magánjogi irodalomban, a dologi jog keretében, a dologkapcsolatok tárgyalása kapcsán rendre kitérnek a vagyonnal kapcsolatos kérdések tárgyalására. A jogirodalomban ráadásul egyetértés van a vagyon fogalma tekintetében; egybehangzóan úgy határozzák meg azt, hogy a vagyon valamely személy jogosultságainak és kötelezettségeinek összessége.”³²

Katona Mór a Fodor Ármin által szerkesztett, a „nagy Szladits” elődjének munkában akképp fogalmazott, miszerint „[a] vagyon ugyanis áll majd egyes testi dolgokból, melyeket a birtokunkban tartunk, majd követelésekből, miért a dolog felosztása: testi és nem testi dolgokra egészen természetes, sőt szükséges eme fogalommeghatározás mellett.”³³

Villányi (Fürst) László egy személy jogaiból és kötelezettségeiből indul ki, amelyek ennek a személynek az alanyi jogkörét alkotják. Ez a jogkör egyfelől az ő személyére és családi kapcsolataira vonatkozó jogokat és kötelezettségeket foglal magában, másfelől pedig az a jogalany vagyoni érdekű jogainak és kötelezettségeinek összessége: a vagyon.³⁴

Szladits Károly szerkesztésében megvalósult korszakalkotó grandiózus művében szintén a dologi jog körében került elhelyezésre a vagyon fogalma, amelyet Kolosváry Bálint akképp jelölt meg, hogy a vagyon „eszmei egységgé tömörítve valamely jogalany becsértékben meghatározható javainak azaz dolgokra vonatkozó és más személyekkel szemben fennálló jogainak, valamint kötelezettségeinek összeségét”³⁵ jelenti.

Szladits Károly tankönyvében azt a meghatározást adta, hogy „[v]agyonnak nevezzük elsősorban valamely személy vagyonerdekű jogainak és vagyoni tárgyú kötelezettségeinek az összességét (universitas juris).”³⁶ Újfent elmondható az, miszerint a későbbi definíciók is ezeket a fogalmi jegyeket veszik alapul a saját fogalomalkotásaiknál.

Világhy és Eörsi a kötelezettség jelzőjét elhagyva egy az egyben átmenekítve a korábbi megközelítéseket azt írták, hogy a vagyon nem más, mint valamely személy vagyonerdekű jogainak és kötelezettségeinek összessége.³⁷ Ugyanígy tekint erre Asztalos is, kiegészítve azzal a sajátos látásmóddal, amivel egyúttal a vagyonra mint a dolgokon is túllépő követelések, jogok és tartozások alanyra koncentrált összesítéseként tekint.³⁸

³¹ Ptk. 8:1. § (1) bek. 5. pontja. Vö. Gárdos István: A vagyontárgy és a vagyon fogalma a Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog*, 26. (2018), 11. 3-10. 3.

³² Uo. 4.

³³ Katona Mór: Általános tanok. In Fodor Ármin (szerk.): *Magyar magánjog II. kötet Dologi jog*. Budapest, Singer és Wolfner kiadása, é. n. 3-39. 14-15.

³⁴ Villányi László: *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1941. 30.

³⁵ Kolosváry Bálint: A dologi jog általános tanai. In Szladits Károly (főszerk.): *Magyar magánjog. Ötödik kötet. Dologi jog*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1942. 1-54. 43.

³⁶ Szladits Károly: *A magyar magánjog vázlat. Első rész*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1933. 88-89.

³⁷ Világhy–Eörsi i. m. (8. lj.) 177.

³⁸ Asztalos i. m. (11. lj.) 179.

Menyhárd Attila dologi jogi tankönyvében egy, a további fogalmakhoz képest részletesebb, sok tartalmi elemet magában hordozó definíciót alkotott: a vagyon forgalomképes, vagyoni értékű javaknak (dolgoknak, jogoknak, szerződési pozícióknak) és kötelezettségeknek az összessége, amelyeket elsősorban az foglal egységbe, hogy egy kézben koncentrálódnak a felettük fennálló rendelkezési jogok, és elsősorban a vagyon részét képező javak szolgálnak a vagyon részét képező kötelezettségek fedezetéül.³⁹

Jobbágyi Gábor által megadott fogalom eléggé lakonikus („[a] vagyon adott személy vagyonerdekű jogainak és kötelezettségeinek összessége”),⁴⁰ ahogy Lábady Tamás („[a] vagyon valamely jogalany személyéhez kapcsolódó vagyoni érdekű jogok és kötelezettségek összessége”) ⁴¹ és Fábíán Ferenc is tömören fogalmaz („[a] vagyon polgári jogi értelemben valamely jogalany vagyoni értékű jogainak és kötelezettségeinek összességét jelenti”),⁴² amelyek Szladits fogalmával teljes mértékben összeegyeztethetők, addig Lenkovics Barnabás Menyhárd Attilához hasonlóan bővebben írja körül a vagyont, ami nem más, mint valamely jogalany értékben meghatározható javainak, azaz dolgokra vonatkozó és más személyekkel szemben fennálló jogainak, valamint kötelezettségeinek összessége, amelynek a részét alkotják a jogok (aktívák) és a kötelezettségek (passzívák), míg a vagyontárgy alatt a vagyon összetevőit, elemeit kell érteni.⁴³

Lenkovics Barnabás által írtakhoz csatlakozva Pusztahelyi Réka kifejti azt, miszerint a vagyon „nemcsak a dolgokat, azaz dolgok feletti jogosultságokat foglalja egybe, hanem egyéb vagyontárgyakat is tartalmaz, továbbá nemcsak az aktív, hanem a passzív vagyonelemeket (tartozásokat) is.” A vagyonba tartozó egyes vagyonelemek folyamatosan változnak, dinamikus fogalomról lévén szó a közös ismervük az, hogy a vagyontárgyak ugyanazon jogosultat illetik meg.⁴⁴

5.2. A nemzeti vagyonról

A vagyonkezelési szerződés közvetett tárgya⁴⁵ maga a nemzeti vagyon, így okkal tehető fel a kérdés, mit is jelent ez a kifejezés.

A vagyonkezelési szerződés legfontosabb rendelkezéseit, ahogy azt a bevezető megjegyzésekben olvashattuk, a Nvt.-ben fektette le a jogalkotó. Ennél fogva a vagyonkezelési szerződés tárgyi hatályára a törvény „általános” tárgyi hatálya lesz az irányadó. Nem nehéz kitalálni, hogy a törvény tárgyi hatálya nem lesz más, mint a nemzeti vagyon: a törvény 1. § (1) bekezdése szerint ez a törvény szabályozza az állam és a helyi önkormányzatok tulajdonában álló vagyon (*a továbbiakban: nemzeti vagyon* – kiemelés: D. J.) megőrzésének, védelmének és a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodásnak a követelményeit, az állam és a helyi önkormányzatok kizárólagos tulajdonának körét, a nemzeti vagyon feletti rendelkezési jog alapvető korlátait és feltételeit, valamint az állam és a helyi önkormányzat kizárólagos gazdasági tevékenységeit. Ebből a bekezdésből tehát nemcsak azt tudjuk meg, hogy a törvény magával a nemzeti vagyonnal foglalkozik, hanem azt is, hogy a nemzeti vagyon az állam és a helyi önkormányzatok tulajdonában álló vagyon gyűjtőneve. Ha valamelyik alanyi kör

³⁹ Menyhárd i. m. (5. l.) 141.

⁴⁰ Jobbágyi i. m. (13. l.) 68.

⁴¹ Lábady i. m. (16. l.) 204.

⁴² Fábíán Ferenc: *Előadásvázlatok a dologi jog köréből*. 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Patrocinium, 2016. 32.

⁴³ Lenkovics Barnabás: *Dologi jog*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2014. 49–50. Lásd még: Pusztahelyi Réka: A tulajdonjogviszony. In Barzó Tímea – Papp Tekla (szerk.): *Civilisztika II. Dologi jog – Felelősségtan*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 51-78. 62.

⁴⁴ Pusztahelyi i. m. (43. l.) 51-78.

⁴⁵ A polgári jogi jogviszony közvetett tárgyat érintő egyes aspektusokról bővebben lásd: Barzó Tímea: A polgári jogviszony közvetett tárgyat érintő fejlődési tendenciák. In Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *In memoriam Novotni Zoltán (1931-1993)*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2003. 25-39.

tekintetében eltérő szabályokat kívánna felállítani, akkor meg kell neveznie vagy az államot, vagy a helyi önkormányzatot mint tulajdonost (ahogy azt a Nvt. megalkotása előtt az állami vagyronról szóló törvényben és a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvényben megtette).

Tehát amire kiterjed a Nvt. hatálya, az alapvetően a vagyonkezelési szerződés tárgyának is tekinthető, és amennyiben valamit a Nvt. kizár a hatálya alól, annak vonatkozásában meglátásom szerint a törvény alapvetően nyelvtani és logikai értelmezése alapján a vagyonkezelési szerződésre irányadó szabályokat nem kell alkalmazni.

A Nvt. 1. § (2) bekezdése alapján a nemzeti vagyonba tartozik:

- a) az állam vagy a helyi önkormányzat kizárólagos tulajdonában álló dolgok,
- b) az a) pont hatálya alá nem tartozó, az állam vagy a helyi önkormányzat tulajdonában lévő dolog,
- c) az állam vagy a helyi önkormányzat tulajdonában lévő pénzügyi eszközök, továbbá az államot vagy a helyi önkormányzatot megillető társasági részesedések,
- d) az államot vagy a helyi önkormányzatot megillető bármely vagyoni értékkel rendelkező jogosultság, amelyet jogszabály vagyoni értékű jogként nevesít,
- e) Magyarország határa által körbezárt terület feletti légtér,
- f) az üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek kereskedelméről szóló törvény szerinti kibocsátási egység és légiközlekedési kibocsátási egység, valamint az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve végrehajtási keretrendszeréről szóló törvény szerinti kiotói egység,
- g) állami vagy helyi önkormányzati fenntartású közgyűjtemény (muzeális intézmény, levéltár, közgyűjteményként működő kép- és hangarchívum, valamint könyvtár) saját gyűjteményében nyilvántartott kulturális javak körébe tartozó dolog, kivéve, ha a dolog más tulajdonában áll,
- h) a régészeti lelet,
- i) a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartások fokozottabb védelméről szóló törvény szerinti nemzeti adatvagyon.

Ahogy azt jeleztem, a Nvt. nemcsak azt határozza meg, mi a nemzeti vagyon, hanem kizár bizonyos vagyontárgyakat a hatálya alól, ami azt jelenti, hogy nem kell rájuk alkalmazni a törvényt, amely vagyontárgyak egyébként nemzeti vagyonnak minősülnének. Ez tehát nem azt jelenti, hogy azok ne lennének a nemzeti vagyon részei, ezt maga a § is leszögezi, hanem azt, hogy rájuk ezt a törvényt nem kell alkalmazni. A Nvt. hatálya nem terjed ki az alábbi, nemzeti vagyonba tartozó vagyonelemekre:

- a) az államháztartás körébe tartozó szervek és személyek pénzvagyonára,
- b) a követelésekre és a fizetési kötelezettségekre,
- c) a társadalombiztosítás és az elkülönített állami pénzalapok pénzvagyonára, valamint
- d) a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartások fokozottabb védelméről szóló 2010. évi CLVII. törvény szerinti nemzeti adatvagyonra a 16. § (4) bekezdésében⁴⁶ foglaltakra figyelemmel.⁴⁷ Mindezekre tekintettel a közvetett tárggyal összefüggő rendelkezéseket ekképp lehet elsőre megközelíteni.

A nemzeti vagyonról általánosságban elmondható, miszerint „jellegét tekintve – bár léteznek kivételek, különösen az állam, illetőleg a helyi önkormányzatok ún. üzleti vagyona – célvagyonnak minősül, azaz használata, hasznosítása meghatározott célokhoz kötött”.⁴⁸ Bende-

---

⁴⁶ Nvt. 16. § (4) A nemzeti adatvagyonra vonatkozó előírásokat a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartások fokozottabb védelméről szóló törvény állapítja meg.

⁴⁷ Nvt. 2. §.

⁴⁸ Bende-Szabó Gábor: A helyi önkormányzati vagyon törvényi szabályozásának új rendszere. In Patyi András – Lapsánszky András (szerk.): *Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben. Ünnepi kötet Verebélyi Imre 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2014b. 41-52. 42.

Szabó Gábor nagyon érzékletesen és helyesen Szászy-Schwarz Gusztáv ismert és elismert célvagyonfogalmával vonta párhuzamba a nemzeti vagyont, előbbi azonban a célvagyon alatt szűkebb fogalmat értett, amelynek lényege kizárólagosan a jogi normákban meghatározott célokhoz való kötöttség meglétében jelölhető meg. E célokat alapvetően az Alaptörvény és az Nvt. rögzíti, konkrétan nevesítve a közérdek szolgálatát, a közös(ségi) szükségletek kielégítését, a nemzeti értékek megőrzését, a természeti erőforrások megóvását, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevételét. A nemzeti vagyon alapvető rendeltetése tehát a közfeladatok ellátásának biztosításában jelölhető meg.⁴⁹ A vagyonnal való gazdálkodás korlátja az, hogy a vagyon a helyi közügyek ellátását és a helyi közhatalom gyakorlását szolgálja, szolgálhatja. A közszolgáltatások biztosításának kötelezettsége azonban további korlátok közé szorítja az önkormányzati autonómiát.⁵⁰ Egy eseti döntés is rögzítette azt, miszerint az önkormányzat a törzsvagyonába tartozó vagyonelemekkel a nemzeti vagyonra vonatkozó törvényi korlátok között gazdálkodhat.⁵¹ A konkrét jogvita alapjául szolgáló tényállás alapján a forgalomképtelen törzsvagyonba tartozó ingatlant társasházzá alakította az önkormányzat, ebbéli jellegéből fakadóan több tulajdonosa is lehetett (volna) az ingatlanak.

A szerződés közvetett tárgyával függ össze az a kifejezetten a vagyonkezelési szerződéssel kapcsolatos rendelkezés, miszerint a vagyonkezelőt a törvény erejénél fogva változatlan feltételekkel megilleti a vagyonkezelői jog mindazon vagyonelemre, amely a vagyonkezelésében lévő vagyonból bármely módon – így különösen kitermelés, bontás, megosztás útján – újonnan jön létre, feltéve hogy az újonnan létrejövő vagyonelem és a vagyonkezelő vagyonkezelésében lévő vagyonelem tulajdonosa megegyezik. A felek eltérő megállapodásának hiányában a vagyonkezelői jog a törvény erejénél fogva kiterjed arra a vagyonelemre is – ideértve a tartozékot és az alkotórészt is –, amely a vagyonkezelői jogviszony fennállása alatt válik a vagyon részévé.⁵² A tartozék és az alkotórész fogalmát nem adja meg a Nvt., ezért a Ptk. kódexjellegéből kifolyólag annak megfelelő rendelkezéseit kell alkalmazni.⁵³

Az elmondottakból leginkább a dolgok vagyonkezelésére irányadó szabályrendszer következik, azzal, hogy a nemzeti vagyon körébe nem csak dolgokat vont a jogalkotó. Mégis sajátos az állami vagyonról szóló törvénynek az a rendelkezése, amely szerint a vagyonkezelési szerződés irányulhat valamely, az államot megillető jog gyakorlásának átengedésére is, ilyen esetben a dolgok vagyonkezelésének szabályait kell megfelelően alkalmazni.⁵⁴ Ezzel a jogalkotó aláhúzza egyrészt azt, hogy a szabályok a dolgok vagyonkezelésére van modellezve, másrészt legalábbis az államot megillető jog gyakorlásának átengedésére lehetőséget ad vagyonkezelési szerződés keretében. Ehhez hasonló rendelkezést a Mötv. nem tartalmaz.

Kérdésként vethető fel, hogy milyen elemei vannak a helyi önkormányzatok vagyonának. A választ egyértelműen megadja a Mötv., ugyanis a helyi önkormányzat vagyona a tulajdonából és a helyi önkormányzatot megillető vagyoni értékű jogokból áll, amelyek az önkormányzati feladatok és célok ellátását szolgálják.⁵⁵ Ezt megfogalmazhatjuk úgy is, mint a helyi önkormányzatot megillető, pénzben meghatározható jogok és kötelezettségek összességét, és ebbe a körbe nemcsak az ingatlanok és az ingóságok, a más dolog módjára hasznosítható javak

⁴⁹ Bende-Szabó (2014b) i. m. (48. l.j.) 42.

⁵⁰ Feik Csaba: Az önkormányzatok vagyongazdálkodásának jogi keretei a helyi közszolgáltatások biztosítása szemszögéből. *Új Magyar Közigazgatás*, 6. (2013), 7–8. 62–64. 64.

⁵¹ KGD2015. 183.

⁵² Nvt. 11. § (6a) bek.

⁵³ Ptk. 5:15-5:16. §.

⁵⁴ Ávtv. 27. § (3) bek.

⁵⁵ Mötv. 106. § (2) bek.; Nagy Marianna – Hoffman István (szerk.): *A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény magyarázata*. Harmadik, hatályosított kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 431.

tartoznak, hanem a vagyoni értékű jogosultságok, a követelések és a kötelezettségek is,⁵⁶ azzal, hogy a Nvt. 1. § (2) bekezdése és 5. §-a felsorolást ad mindarról a lehetséges vagyoni körről, ami az önkormányzatot megillette. Figyelemmel kell azonban lenni arra, hogy a Nvt. nem egyértelműen, tételesen nevesíti az egyes vagyontárgyakat, a Möt. felhatalmazása alapján az önkormányzatoknak konkrétan meg kell jelölniük mindazokat a vagyontárgyakat, amelyeken vagyongazdálkodási jog létesíthető.⁵⁷

6. Befejező gondolatok

A vagyongazdálkodási szerződés tekintetében annak szerződési rendszertani elhelyezkedéséből kifolyólag a polgári jogi jogviszony alapvető fogalmait figyelembe lehet venni, így a jogviszony közvetlen és közvetett tárgyának definícióját is. Habár a jogirodalomban nincs teljesen egységes megfogalmazási mód ezeket illetően, közös ismertetőjegyeket mindenképpen fel lehet bennük fedezni, amely a jogirodalmi hagyományból fakad. Ugyanígy feltérképezésre került a jogviszony közvetett tárgyaival kapcsolatba hozható vagyongazdálkodásra vonatkozó egyes álláspontok is, amelyek szintén közös hagyományból erednek. Megállapítást nyert az, hogy a nemzeti vagyongazdálkodás mindkét kategóriájának, az állami és a helyi önkormányzati vagyongazdálkodásnak is megfeleltethetők ezek a definíciók azzal, hogy a vegyes jogági jelleg itt is érzékelteti a hatását: vannak olyan vagyonelemek, amelyek polgári jogi szempontból a vagyongazdálkodás kategóriájába beilleszkeszhetők, ám a közjogi indíttatású jogszabály, a nemzeti vagyongazdálkodásról szóló törvény rendelkezése alapján azok nem vehetők figyelembe ennek a szerződésnek a tárgyaként, eltérítve a polgári jogi szabályokat és a dogmatikát.

Irodalom

- Asztalos László: *Polgári jogi alaptan (a polgári jog elméletéhez)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.
- Barzó Tímea: *A polgári jogi jogviszony*. In Barzó Tímea – Papp Tekla (szerk.): *Civilisztika I. Általános tanok – Személyek joga – Szellemi alkotások joga*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 69-84.
- Barzó Tímea: *A polgári jogviszony közvetett tárgyát érintő fejlődési tendenciák*. In Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *In memoriam Novotni Zoltán (1931-1993)*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2003. 25-39.
- Bende-Szabó Gábor: *A helyi önkormányzati vagyongazdálkodás törvényi szabályozásának új rendszere*. In Patyi András – Lapsánszky András (szerk.): *Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben. Ünnepi kötet Verebelyi Imre 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2014b. 41-52.
- Bende-Szabó Gábor: *A vagyongazdálkodás jogi keretei*. Budapest, Nemzeti Közszerkesztési Intézet, 2014a.
- Bíró György – Lenkovics Barnabás: *Általános tanok*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 2013.
- Boóc Ádám – Sándor István: *Előadásvázlatok a polgári jog általános tanaiból. 5. átdolgozott és bővített kiadás*. Budapest, Patrocinium, 2014.
- Drinóczi Tímea – Frank Ádám: *Az állami vagyongazdálkodás kezelésének egységesülő jogi szabályozása*. *Közjogi Szemle*, 1. (2008), 4. 14-22.

⁵⁶ Vétesy László: VI. fejezet. A helyi önkormányzatok gazdasági alapjai. In *Magyarítás a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvényhez*. Budapest, Magyar Közlöny- és Lapkiadó, 2015. 1-90. 17-18.

⁵⁷ Vö. KGD2014. 17.

- Dúl János: A vagyonkezelési szerződés fogalmáról. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 7. (2019), 4. 46–79.
- Fábián Ferenc: *Előadásvázlatok a dologi jog köréből*. 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Patrocinium, 2016.
- Feik Csaba: Az önkormányzatok vagyongazdálkodásának jogi keretei a helyi közszolgáltatások biztosítása szemszögéből. *Új Magyar Közigazgatás*, 6. (2013), 7–8. 62–64.
- Gárdos István: A vagyontárgy és a vagyon fogalma a Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog*, 26. (2018), 11. 3-10.
- Jobbágyi Gábor: *Magyar polgári jog I. Általános rész. Emberi személy. Családjog. Szellemi alkotások joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2013.
- Katona Mór: Általános tanok. In Fodor Ármin (szerk.): *Magyar magánjog II. kötet Dologi jog*. Budapest, Singer és Wolfner kiadása, é. n. 3-39.
- Kolosváry Bálint: A dologi jog általános tanai. In Szladits Károly (főszerk.): *Magyar magánjog. Ötödik kötet. Dologi jog*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1942. 1-54.
- Lábady Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2018. Lenkovich Barnabás: *Dologi jog*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2014.
- Menyhárd Attila: *Dologi jog*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2010.
- Nagy Marianna – Hoffman István (szerk.): *A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény magyarázata*. Harmadik, hatályosított kiadás. Budapest, HVG-ORAC, 2016.
- Papp Tekla: *Atipikus szerződések*. Budapest, HVG-ORAC, 2019.
- Pusztahelyi Réka: A tulajdonjogviszony. In Barzó Tímea – Papp Tekla (szerk.): *Civilisztika II. Dologi jog – Felelősségtan*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 51-78.
- Székely László: *A polgári jog alapjai*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2007.
- Szladits Károly: *A magyar magánjog vázлата. Első rész*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1933.
- Vértesy László: VI. fejezet. A helyi önkormányzatok gazdasági alapjai. In *Magyarázat a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvényhez*. Budapest, Magyar Közlöny- és Lapkiadó, 2015. 1-90.
- Világhy Miklós – Eörsi Gyula: *Magyar polgári jog I*. Második változatlan kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó, 1965.
- Villányi László: *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1941.

A megelőző pártfogás magánjogi vonatkozásai

1. Bevezetés

A megelőző pártfogás a bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett gyermek veszélyeztetettségének megszüntetésére irányuló gyermekvédelmi hatósági intézkedés. A tanulmányban a jogintézmény magánjogi vonatkozásait vizsgálom a család elsődleges szocializációs szerepére koncentráltan. Az intézkedés elrendelése során nagy hangsúlyt kap a családi környezet megerősítése, a szülő szerepének előtérbe helyezése. A szülők felelősségét nem csorbítja az intézkedés, mert nem jár a gyermek családból történő kiemelésével, nem érinti a szülői felügyeleti jog gyakorlását. A diszfunkcionálisan működő család esetében azonban már felmerül a szülői felügyelet gyakorlásának és a kapcsolattartás jogának korlátozása. A szülői felügyeletből eredő jogosítványok közül a gondozás és nevelés jogát emelem ki, tekintettel arra, hogy a kriminalizálódott gyermek reszocializációs útját elsősorban ezeknek a feladatoknak a megtartása, teljesítése határozza meg. Az intézkedés elrendelésére és végrehajtására irányuló hatósági eljárásban a jogalkalmazó számára zsinórmértékül szolgálnak családjogi alapelvek. A megelőző pártfogás magánjogi kapcsolatainak bemutatása során a gyermek érdekének védelme és a méltányosság és gyengébb fél érdekének védelme kerül előtérbe.

2. A megelőző pártfogás kapcsolata a magánjog intézményeivel

A megelőző pártfogás egy jogágakat átívelő szemlélettel megalkotott gyermekvédelmi hatósági intézkedés. Elsődleges kapcsolata - a jogpolitikai célkitűzéssel összefüggésben - a büntető igazságszolgáltatással van. Az elrendelése és végrehajtása a közigazgatási joghoz kapcsolódik. A magánjog keretében meghatározott szülői felügyelet kiválthat közzjogi, gyermekvédelmi hatósági intézkedéseket. Ez az a pont, ahol a magánjog és a közzjog találkozik, illetve átfedést mutat.² A megelőző pártfogás tehát elsődlegesen a családjogi jogintézményeken keresztül kapcsolódik a magánjog területéhez.

Nemcsak a büntető anyagi és eljárásjog, hanem a magánjog is speciális életkorhoz kapcsolódó garanciákkal biztosítja a személyiségfejlődésben levő gyermek védelmét. A hatósági eljárásban megjelenő magánjogi garanciák között kell megemlíteni a kiskorú törvényes képviselőt, a családjogi alapelvek érvényesülésének biztosítását és a gyermek meghallgatását, véleményének figyelembevételét. A gyermek jogairól szóló New Yorki Egyezmény³ (Gyermejjogi Egyezmény) 1. cikkének meghatározása szerint gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. Tehát a tizennyolcadik életév betöltéséig gyermeknek számít a fiatal akkor is, ha a nemzeti szabályok – például a büntetőjogi felelősség, vétőképesség tekintetében vagy egyes polgári jogi jogintézmények esetén – ettől eltérő életkori határokhöz kötik a gyermekkor alsó határát. A gyermek fogalmat a polgári jog nem használja. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) a cselekvőképesség szabályainál [Ptk. 2:10. § (1) bek.] – a Gyermejjogi Egyezmény szövegének

¹ Egyetemi tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék Családjogi és Szociális Jogi Csoport.

² Somfai Balázs: Családjogi és/vagy gyermekvédelmi jogviszony. *Családi Jog*, (2013), 4. 29-33. 32.

³ A Gyermejjogi Egyezményt az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án fogadta el, Magyarországon az 1991. évi LXIV. évi törvénnyel hirdették ki.

megfelelően – határozza meg a kiskorú fogalmát. Kiskorú az, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be. A kiskorú – a tizenhatodik életévének betöltését követően – a házasságkötéssel nagykorúvá válik.

Az intézkedés magánjogi összefüggéseinek bemutatása során nem a kriminalizálódott gyermek, hanem a család szerepével foglalkozok. A család elsődleges szocializációs feladatából fakad a gyermek nevelésén és gondozásán túl olyan erkölcsi alapok átadása, amely a felnőtté válás során a normakövető életmódot kikövezi. Ezért az intézkedés elrendelése és végrehajtása során nagy hangsúlyt kap a családi környezet megerősítése, a szülői felelősség előtérbe helyezése. A funkcionálisan jól működő család a gyermek számára szárnyakat ad. A diszfunkcionálisan működő család esetében azonban a gyermek érdekében felmerül a családból való kiemelés szükségessége.

3. Családjogi alapelvek

A megelőző pártfogás elrendelése és végrehajtása során a gyámhatóságnak elsősorban a gyermek érdekének védelme, valamint a méltányosság és gyengébb fél érdekének védelme családjogi alapelvek érvényesítésére kell törekednie. Ez minden esetben egyedi mérlegelést és vizsgálatot jelent az ügy összes körülményeire kiterjedően.

2.1. A gyermek érdekének védelme: saját családban nevelkedés

A Gyermekjogi Egyezményhez történő csatlakozásunkat követően került előtérbe a gyermek érdekének fokozott védelme. Az azóta eltelt harminc évben a magyar jogrend egyik meghatározó elve lett az, hogy a gyermek érdekére fokozott figyelemmel kell lenni. A Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke alapján a szociális védelem köz- és magánintézményeinek, a bíróságoknak, a közigazgatási hatóságoknak és a törvényhozó szerveknek minden, a gyermeket érintő döntésükben figyelembe kell venniük a gyermek mindenek felett álló érdekét. A Ptk. Negyedik Könyvében (Családjogi Könyv) foglalt, a gyermek érdekének védelme elnevezésű alapelv elengedhetetlenül fontos része a családjogi alapelveknek, de nem azonos az önálló gyermekjogi fogalommal. A gyermek legfőbb érdeke nemcsak alapelvet, hanem eljárási metódust is jelent, s a „*best interests*” fordulatban a többes szám használata utal arra, hogy egy adott gyermeknek sem egyetlen érdeke van egy meghatározott helyzetben.

A Ptk. 4:2. § szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék. Ha a gyermek nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa. A gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez és a korábbi családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni. A családjogi alapelveket elsősorban a bíróság tölti meg tartalommal. A gyermek érdekének védelmét azonban nemcsak a bírósági, hanem a gyámhatósági eljárásban is szem előtt kell tartani. Ha a szülők között házassági vagy gyermekelhelyezési per van folyamatban és a gyermek érdekében gyermekvédelmi gondoskodás látszik indokoltnak, a bíróság a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 67. § (2) bekezdése alapján haladéktalanul megkeresi a gyámhatóságot a szükséges intézkedések megtétele iránt. Ebben az esetben a bírósági és gyámhatósági eljárás összekapcsolódik.

A Ptk. azt is rögzíti, hogy a fenti korlátozás kivételes és törvényben meghatározott esetekben történhet meg. Nem nevelkedhet a gyermek saját családjában, ha ott veszélyeztetett lenne, és így a bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezi el. Ez történik meg – igaz, átmeneti jelleggel –, ha a gyermeket ideiglenes hatállyal elhelyezik, mert azonnal ki kell emelni a családból, és akkor is, ha a gyermeket nevelésbe veszik. Mind a Ptk., mind a Gyvt. (a

Gyermekjogi Egyezményel összhangban) annak biztosítására törekszik, hogy ez megfelelő eljárási garanciák mellett történjen meg.

A Gyermekjogi Egyezmény 9. cikke rendelkezik a szülőktől való elválasztásról, és a 9. cikk 1. pontja megállapítja, hogy a gyermeket szüleitől azok akarata ellenére nem lehet elválasztani, kivéve, ha az a garanciális eljárás mellett a gyermek legfőbb érdekében szükséges. Ennek egyik esete, ha a gyermeket a szülők elhanyagolják vagy vele szemben durva bánásmódot tanúsítanak, vagy ha a szülők különválva élnek.

A megelőző pártfogás elrendelését megalapozó ok a gyermek kriminalizálódása. A gyermek bűnözéssel való kapcsolatba kerülése összefüggésben állhat saját cselekményével és családi körülményeivel is. Ha a normasértő fiatalos támogató családban nevelkedik és a kriminalizálódása nem áll összefüggésben a családi környezetével, a reszocializációs nevelése a családi környezetben működhet a leghatékonyabban. A szocializációs közeg fontosságára, megerősítő szerepére épít a megelőző pártfogás intézménye azáltal, hogy a szülői szerepeket a gyermek családból való kiemelésének elmaradására tekintettel nem korlátozza. A megelőző pártfogóval való kötelező kapcsolattartás lehetőséget kínál a reszocializációs nevelésre és annak ellenőrzésére.

2.2. A méltányosság és a gyengébb fél érdekének védelme

A családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni (Ptk. 4:4. §). A Ptk. szövegéhez fűzött kommentár szerint a gyengébb fél érdekének védelme alapelv azt a személyt védi, aki helyzeténél, körülményeinél fogva kevésbé képes érdekei képviselésére és érvényesítésére. Azt, hogy egy adott helyzetben ki minősül gyengébb félnek, csak a konkrét helyzet tekintetében lehet megítélni.⁴

A kiskorú gyermek vonatkozásában a Ptk. részben eltérő megközelítést követ, amikor abból indul ki, hogy a kiskorú fogalmilag gyengébb félnek minősül, így védelmét a Ptk. – vizsgálat nélkül – egyértelmű, eltérést nem engedő normákkal biztosítja. A kiskorút védő – magánjogi intézményeken alapuló – garanciák között kell megemlíteni a megelőző pártfogással összefüggésben a kötelező törvényes képviselőt, a szülői felügyeleti- és kapcsolattartási jog teljességének fenntartását (főszabály szerint), a gyermek véleményének meghallgatására és figyelembevételére irányuló szabályokat.

3. A szülői felügyelet

A megelőző pártfogás keretében elrendelt magatartási szabályok – szülők és/vagy gyermekük számára történő – előírása során felértékelődik a szülői felelősség. A szülők nemcsak azért felelősek, hogy a vonatkozásukban előírt magatartási szabályoknak megfeleljenek, hanem azért is felelnek, hogy a megelőző pártfogás alá helyezett gyermek betartsa az előírt kötelezést. Ez a feladat a szülői felügyelet részjogosultságai közül a szülők gondozási, nevelési kötelezettségéből és a törvényes képviselő ellátásából vezethető le. Napjainkban általánosságban a közös szülői felelősség érvényesül. Az ókori római jogból átvett atyai hatalom a családfő gyermeke irányában támasztott jogainak korlátozásával és kötelezettségeinek kiszélesedésével átalakult a magyar jogban a szülői hatalom intézményévé. A szülők közötti egyenjogúsítási törekvések⁵ eredményeként a szülői hatalom intézményét a szülői felügyelet váltotta fel. A közelmúlt nemzetközi dokumentumaiban pedig már nem a felügyelet (*custody*), hanem a szülői felelősség kifejezés (*parental responsibility*) szerepel. A

⁴ Szeibert Orsolya: Negyedik Könyv. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. Wolters Kluwer Jogtár (2021.11.21.)

⁵ Gyökeres Csilla: Gondolatok a szülői felügyeleti jogról. *Acta Juridica et Politica*, (1993), 1-4. 127-137. 129.

szülői felelősség egy gyűjtőfogalom, amely a szülői jogok és kötelezettségek gyakorlását mellérendeltségi aspektusból közelíti meg.⁶

A Ptk. Családjogi Könyvének 146. § (1) bekezdése alapján a kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll. A jogalkotó a következő bekezdésben felsorolja a szülői felügyelet részjogosítványait. Ezek szerint a szülői felügyelet a kiskorú gyermek neve meghatározásának, gondozásának, nevelésének, tartózkodási helye meghatározásának, vagyona kezelésének, törvényes képviselőjének jogát és köteleességét, a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát foglalja magában. A téma szempontjából a szülői felügyeletből eredő jogosítványok közül a gondozás és nevelés jogát emelem ki, hiszen a kriminalizálódott gyermek reszociálizációs útját elsősorban ezeknek a feladatoknak a megtartása, teljesítése határozza meg.

A gyermek életkoránál fogva rászorul a gondozásra, támogatásra, amely különböző feladatok ellátását jelenti. A szülői felügyeletet az a személy gyakorolja, aki a szülői státuszt betölti. Amíg a szülők egyike gyakorolja a szülői felügyeleti jogot, addig a gyermek nem kerül gyámság alá, ugyanakkor, ha nincs olyan szülő, aki a szülői felügyeleti jogot gyakorolni tudja (illetve képes és/vagy akarja), a gyermeknek gyámság alá kell kerülnie. Olyan szülők mellett is gyámság alá kerül a gyermek, akiknek szülői felügyeleti joga nem szűnt ugyan meg, de valamely oknál fogva szünetel (ezeket az eseteket a Ptk. 4:186. §-a részletezi). Témám szempontjából fontos, hogy foglalkozzak azoknak a (gyermekvédelmi) gyámság alatt álló gyermekeknek a helyzetével, akik a kriminalizálódás eredményeként kerültek be a gyermekvédelem szakellátási rendszerébe.

A szülők helyzete a szülői felelősség gyakorlása tekintetében egyenlő, ha közös szülői felügyeletet gyakorolnak. Az együtt élő szülők közös szülői felügyeletet gyakorolnak. Barzó Tímea⁷ szerint a szülői felügyelet közös gyakorlása azonban nem jelenti azt, hogy mindkét szülő egyenlő hangsúllyal és szerepvállalással vesz részt a gyermek életében. Állítását azzal indokolja, hogy a család funkciójából levezethetően gyakran előfordul, hogy az együtt élő szülők közül is az egyik szülő a családi egzisztencia megteremtése érdekében kevesebb időt tud gyermekével eltölteni. Számára a hétvégék, ünnepnapok, családi programok adnak lehetőséget a gyermekkel való kapcsolat elmélyüléséhez. Ez azonban nem jelenti a szülői felügyeleti jog korlátozását. A Ptk. 4:164. § (1) bekezdés alapján a különélő szülők is megállapodhatnak abban, hogy a szülői felügyeletet közösen fogják gyakorolni. A különélő szülő az őt érdeklő kérdésekben akkor kapja meg a megfelelő tájékoztatást, ha a gondozó szülővel együttműködik. Az együttműködési kötelezettség folyamatos és durva megszegése a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának korlátozását vagy végső esetben egyes jogosítványok megvonását eredményezheti⁸. Még ha a különélő szülők nem is állapodnak meg közös szülői felügyeletben, vannak olyan szülői felügyeleti jogok, amelyeket közösen gyakorolnak. A gyermek sorsát érintő lényeges kérdések tekintetében a Ptk. 4:175. § (1) bekezdés alapján a különélő szülő és a gondozó szülő közösen gyakorolják jogaikat akkor is, ha gondozó szülő kizárólagosan gyakorolja a szülői felügyeleti jogot.

A megelőző pártfogás elrendelésére irányuló eljárásban (tárgyaláson) kötelezően részt vesz a gyermek törvényes képviselője (szülője) is a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.) 91/L. § (1) bekezdése alapján. Ezt a tárgyalást úgy kell megtartani, hogy hozzásegítse a gyermeket és a szülőt vagy más törvényes képviselőt a megelőző pártfogás okának, céljának és jogkövetkezményeinek megismeréséhez. A megelőző pártfogó által elkészített magas vagy közepes fokú kockázatértékelés alapján a gyámhatóság a gyermek megelőző pártfogását rendeli

⁶ Visontai-Szabó Katalin: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században. *Diké*, (2019), 1. 135. <https://doi.org/10.15170/DIKE.2019.03.01.10>

⁷ Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patrocinium, 2017. 408.

⁸ Uo. 441.

el. Ebben az esetben nemcsak a gyermek, hanem a törvényes képviselője (szülője) számára is előír kötelező magatartási szabályokat. Nemcsak a megelőző pártfogás elrendelésére irányuló eljárásban fontos, hogy a szülő képviselje és egyúttal támogassa gyermekét. A megelőző pártfogás végrehajtása során a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet (Pfr.) 19/F. § (1) bekezdés b) pontja alapján a megelőző pártfogó felügyelő értesíti a törvényes képviselője útján a gyermeket a megelőző pártfogóval való személyes találkozási kötelezettségéről. A megelőző pártfogó által megjelölt időpontban, a Pártfogó Felügyelői Szolgálat épületében tartott meghallgatáson a megelőző pártfogó tájékoztatja a gyermeket és törvényes képviselőjét a megelőző pártfogás céljáról, a megelőző pártfogó felügyelő szerepéről, a gyámhatóság határozatának tartalmáról, különös tekintettel a megállapított magatartási szabályokra, a megállapított magatartási szabályok megszegésének következményeiről, a kapcsolattartás gyakoriságáról és módjáról. A tájékoztatásnak megfelelően pedig a megelőző pártfogó nemcsak a megelőző pártfogás alatt álló gyermeket ellenőrzi, hanem a Pfr. 19/J. § (2) bekezdés b) pontja alapján a gyermek törvényes képviselőjét is. A szülőnek eljárási jogosultsága a megelőző pártfogás felülvizsgálatát kezdeményezni a Gyer. 91/O. § (2) bekezdés b) pontja alapján, ha úgy látja, hogy bűnmegelőzési szempontból már nincs szükség a megelőző pártfogás fenntartására vagy a gyermeke veszélyeztetettsége a megelőző pártfogás fenntartásával nem szüntethető meg.

A szülői felügyelet gyakorlásának tisztázása a gyámhatósági eljárásban való részvétel és a kötelezettségek kiszabása, valamint a megelőző pártfogóval való kapcsolattartás szempontjából nem irreleváns. Tehát amennyiben van a gyermeknek különélő szülője, aki a gyermeket gondozó szülővel közösen gyakorolja a szülői felügyeleti jogát, a gyermek védelembe vételére és megelőző pártfogására vonatkozó eljárásba is szükséges a bevonása. Ha a gondozó szülő kizárólagosan gyakorolja a szülői felügyeleti jogot, a megelőző pártfogás elrendelésére vonatkozó határozat szülőre vonatkozó kötelezése a különélő szülőre nem terjed ki.⁹

3.1. A gyermek gondozása

Az Alaptörvényben¹⁰ rögzítetteknek megfelelően a Ptk. 4:152. § (1) bekezdése alapján a szülők joga és kötelezettsége, hogy a gyermeket gondozzák, a gyermek megélhetéséhez és felnevelkedéséhez szükséges feltételeket biztosítsák. A szülői felügyelet – Maslow-piramison alapuló – legfontosabb eleme (jogosultság és kötelezettség is), hogy a szülők a gyermek megélhetését és ellátását, nevelkedését biztosítsák. Ez az a legalapvetőbb szint, amelynek biztosítása nélkül a szülői felügyelet további részjogosítványából fakadó kötelezettség ellátása nehézségekbe ütközik. A szülőknek a gyermekük megélhetése és ellátása, nevelése körében mindig a gyermekük javát kell szem előtt tartani. Barzó Tímea szerint ezt a kötelezettséget a szülőknek úgy kell ellátniuk, hogy gyermekük felnőtté válásakor képes legyen nemcsak az önálló életre, hanem a társadalomba való beilleszkedésre is.¹¹

A Ptk. 4:147. §-a kapcsán említett gyermeki jogok, szülői kötelezettségek természetesen a gyermek gondozása-nevelése körében közvetlenül is érvényesülnek. Ilyen módon a szülői felügyelet gyakorlása során - összhangban a Gyvt. szabályaival - a gyermek szülője jogosult és köteles arra, hogy gyermekét családban gondozza, nevelje, és a gyermeke testi, értelmi, érzelmi

---

⁹ Mattenheim Gréta (szerk.): *Kommentár a gyermekvédelmi törvényhez: kommentár a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 469.

¹⁰ Szabadság és felelősség XVI. cikk (1) bekezdés alapján minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A (3) bekezdés szerint a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni, e kötelezettségük magában foglalja gyermekük taníttatását.

¹¹ Barzó i. m. (6. lj.) 388.

és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket - különösen a lakhatást, étkezést, ruházattal való ellátást -, valamint az oktatásához és az egészségügyi ellátásához való hozzájutást biztosítsa.

3.2. A gyermek nevelése és életpályájának megválasztása

A szülők jogosultak a gyermek nevelésének módját megválasztani. A gyermek képességei figyelembevételével a szülők és a gyermek közösen döntenek el, hogy a gyermek milyen életpályára készüljön [Ptk. 4:153. § (1)-(2) bekezdései]. Tehát a nevelés megválasztása a jogalkotó szerint kizárólag szülői kompetencia. Annak tartalmára, gyakorlására vonatkozóan a normaszöveg ehelyütt nem ad további útmutatást. Nem a normaszöveg, hanem a bírói gyakorlat tölti meg tartalommal a nevelési kötelezettség elvét azzal, hogy a szülő gyermekének károkozó magatartásával összefüggő polgári jogi kárfelelősség (4. pont) megállapítása során az általános erkölcsi normák átadását állítja fel minimumfeltételként.

A szülőnek tehát nevelési kötelezettsége körében a kiskorú gyermekének át kell adnia az általános erkölcsi normákat, a kiskorú jellemét, értékrendjét és szokásait a társadalom által elfogadott erkölcsi kívánalmakkal összhangban kell alakítania. A bírói gyakorlat (BH2008. 177. II.) fektette le, hogy a szülő nevelési kötelezettsége magában foglalja a kiskorú életkörülményeinek rendszeres figyelemmel kísérését, ellenőrzését, a pszichés testi veszélyek lehetséges elhárítását és kiküszöbölését is. A szülő ennek az elvárásnak a gyermekre való folyamatos odafigyeléssel tud megfelelni¹².

Az életpálya megválasztása a gyermek jövője szempontjából kardinális kérdés. Ez rögzítésre kerül a szülő szempontjából is a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések kapcsán a Ptk. 4:168. és 4:175. §-aiban. A családjogi joganyag nemcsak a szülők közötti, az életpálya megválasztásában való együttdöntés és egyetértés fontosságára hívja fel a figyelmet, hanem a kijelöli - a Ptk.-nak¹³ és a Gyvt.-nek¹⁴ a gyermek meghallgatására és véleményének figyelembevételére vonatkozó normáival összhangban - a gyermek együttdöntési jogát is tanulmányaival összefüggésben. A gyermekkel való közös döntés követelménye arra vezethető vissza, hogy az életpálya kijelölésére általában a gyermek olyan életkorában kerül sor, amikor többnyire már kialakult az érdeklődési köre és egyébként is már olyan érdeklődéssel rendelkezik, amely alapot ad arra, hogy életpályájának megválasztásáról határozott véleménye legyen¹⁵.

3.3. A megelőző pártfogás és a szülői felügyeleti jog

A megelőző pártfogás elrendelése (fő szabály szerint) nem érinti a szülői felügyelet gyakorlását. A megelőző pártfogás megszűnésének Gyvt. 69. § (6) bekezdés szerinti esete a gyermek nagykorúvá válása. Tekintettel arra, hogy a kiskorú személy áll szülői felügyelet vagy gyámság alatt, a nagykorúság elérésével a szülői felügyeletből származó jogok és kötelezettségek is megszűnnek *de iure*.¹⁶ A diszfunkcionálisan működő és a gyermek támogatására nem képes

¹² Uo. 388.

¹³ A Ptk. 4:148. § alapján a szülőknek tájékoztatniuk kell gyermeküket az őt érintő döntésekről, biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, törvényben meghatározott esetben szüleivel közösen dönthessen. A szülőknek a gyermek véleményét – korára, érettségére tekintettel – megfelelő súllyal figyelembe kell venniük.

¹⁴ A Gyvt. 8. § (1) bekezdés szerint a gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék.

¹⁵ Barzó i. m. (6. lj.) 393.

¹⁶ Herke-Fábos Barbara Katalin: A megelőző pártfogás hatékonysága a Baranya megyei jogalkalmazói vélemények tükrében. *Családi Jog*, (2017), 2. 42-52. 47.

család vonatkozásában felmerül a szülői felügyelet korlátozásának és megszüntetésének kérdése. Amennyiben a szülő a védelembé vétel elrendelésére okot adó – személyében fennálló – körülményeken neki felróható módon nem változtat és a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettsége ezt indokolja, a megelőző pártfogás fenntartása mellett a gyámhatóság a gyermeket nevelésbe veszi. A nevelésbe vétel eredményeként a gyermek bekerül a szakellátás rendszerébe. A szülői felügyeleti jog szüneteléséről a gyámhatóság a nevelésbe vételt elrendelő határozatban rendelkezik. A Ptk. 4:149. §-a szerint a szülő felügyeleti jogának gyakorlását a bíróság vagy más hatóság törvényben meghatározott, kivételesen indokolt esetben, olyan mértékben korlátozhatja vagy vonhatja el, amely a gyermek érdekének biztosításához szükséges. Ebben az esetben tehát két gyermekjogi elv ütközik: a gyermek családi környezetben nevelkedésének elsődlegessége és a gyermek (legjobb) érdeke.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkelye kimondja, hogy mindenkinek joga van magán- és családi életének, lakásának, levelezésének tiszteletben tartására. E jog gyakorlásába a hatóság csak törvényben meghatározott esetekben avatkozhat be. A beavatkozást meg kell indokolni. Nemzetbiztonsági, közbiztonsági okok, az ország gazdasági jóléte érdekében történő zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, közegészségügyi vagy erkölcsvédelmi szempontok vagy mások jogainak és szabadságának védelme szolgálhat a beavatkozás indokául. Barzó Tímea szerint a magán- és családi élet, a lakás és levelezés tiszteletben tartásának joga nem jelenti azt, hogy a törvény ne írhatna elő a gyermek védelme érdekében gyors beavatkozási lehetőséget azonnali intézkedést igénylő esetben. Azonban a szülői felügyeleti jog korlátozásának mindig arányban kell állnia a veszélyhelyzet és az abból fakadó sérelem nagyságával.¹⁷ Ezzel összhangban áll a Gyvt. 78. § (1) bekezdésének a) pontja, amely szerint a gyermek nevelésbe vételére is csak akkor kerülhet sor, ha a gyermek fejlődését családi környezete veszélyezteti és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembé vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható. Az eljáró hatóság feladata a gyermek veszélyeztetettségének összes körülményét alaposan kivizsgálni és arról döntenie, hogy mi szolgálja a gyermek érdekét a veszélyeztetettségének megszüntetése szempontjából.

Amennyiben a gyermek érdekeinek biztosítása céljából szükséges, a szülő felügyeleti joga korlátozható, illetve akár el is vonható (ez alapvetően bizonyos szülői jogosítványoktól való megfosztást, azok gyakorlásának felfüggesztését, továbbá olyan döntéseket jelent, amelyek a szülői felügyeleti jog szünetelését, végső esetben megszüntetését vonják maguk után). Az enyhébb mértékű korlátozásra szolgál például, hogy ha a szülők a gyermek vagyonának kezelése terén súlyos kötelezettségzegést követnek el, a gyámhatóság akár az ügyek meghatározott csoportjára nézve korlátozhatja a szülők vagyonkezelési jogát. Nagyobb mértékű – a szülői felügyeleti jog szünetelésével járó – korlátozás a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése. A legsúlyosabb beavatkozás a szülői felügyeleti jog Ptk. 4:191. § (1) bekezdés a) pontja szerinti megszüntetése, amelynek alapja lehet a szülő olyan felróható magatartása, amely a gyermek javát súlyosan sérti. A Ptk. 4:186. § (1) bekezdése szabályozza a szülői felügyeleti jog szünetelésének eseteit. A szülői felügyelet szünetelésének esetei két csoportra oszthatóak a szülő cselekvőképessége vagy az általa tanúsított magatartás alapján. Az első csoportba azok az esetek tartoznak, amikor a szülő a gyermek érdekét és sorsát szem előtt tartva előre igyekszik gondoskodni a gyermek megfelelő fejlődéséről. A másik esetcsoport alapját a szülő felróható magatartása adja. Ez a felróható magatartás fakadhat szülői mulasztásból (elhanyagolás) vagy a gyermek érdekeit sértő és fejlődését veszélyeztető magatartásból. A két csoport kereszttetszete a gyermek érdeke és megfelelő fejlődéshez való jogának biztosítása. A legsúlyosabb beavatkozás a szülői felügyeleti jog megszüntetése. A szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetésére csak akkor kerülhet sor, ha a szülő súlyosan

---

¹⁷ Barzó i. m. (6. lj.) 383.

felróható magatartást tanúsított gyermeke sérelmére. Miután a szülőnek is alapvető joga, hogy szülői felügyeletet gyakoroljon, a szülői felügyeleti jogtól való megfosztásra csak a törvényben kifejezetten meghatározott esetekben kerülhet sor, és csak bíróság rendelkezik erre nézve hatáskörrel.

4. Szülői felügyeletből eredő köteleességek elmulasztásából következő kártérítési felelősség

A megelőző pártfogás magánjogi vonatkozásai elsősorban a családjog területéhez kapcsolódnak. A szülői felügyeletből eredő kötelezettségek elmulasztása azonban kártérítési felelősséget vált(hat) ki. Arra a kérdésre, hogy meddig terjed a szülői felelősség és mikor állapítható meg a szülői felelősségből eredő köteleességek felróható megsértése, nehéz válaszolni. Különösen nehéz megítélni a helyzetet, ha a személyiségfejlődés lezárulta előtt álló vétőképes kiskorú cselekményével összefüggésben vizsgálendő a szülő nevelési kötelezettségének elmulasztása. Polgári jogi értelemben felelős lehet-e a szülő a kiskorú gyermeke által elkövetett károkozás miatt, ha a károkozó magatartás a szülői felügyeletből eredő köteleességek elmulasztásával összefüggésbe hozható?

Ennek a kérdésnek a megválaszolásánál külön kell vizsgálni a vétőképtelen és a vétőképes kiskorú károkozó magatartását és ezzel összefüggésben a szülő nevelési, gondozási és felügyeleti feladatainak ellátását. Természetes személyeknél a polgári jogi felelősségre vonás alapja, hogy a károkozó vétőképes legyen. A vétőképtelen személy által okozott kárért gondozója tartozik felelősséggel. Ez a felelősség nemcsak anyagi helytállást jelent, hanem a szülői felügyeleti jogból fakadó nevelési és felügyeleti kötelezettséget.¹⁸ A jogalkotó a vétőképtelenség fogalmát a kötelmi rendelkezések között helyezte el. A Ptk. 6:544 § (1) bekezdés alapján, akinek belátási képessége oly mértékben korlátozott, hogy a károkozással kapcsolatos magatartása következményeit nem képes felmérni, nem felel az általa okozott kárért. A kártelepítési rendszer alapja, hogy a gyermek elsődlegesen nevelésre, felügyeletre szorul, ebből eredően nem várható el tőle, hogy magatartása jogellenességét vagy annak következményeit előre lássa. A nevelés feladata a szülőket terheli.¹⁹ A hivatkozott rendelkezés megfelel a Gyermekejogi Egyezmény 3. cikk 1. pontjában foglalt, a gyermek (legjobb) érdekével foglalkozó nemzetközi kötelezettségvállalásnak.²⁰

A megelőző pártfogás kártérítési joggal való kapcsolatának bemutatásánál ki kell térni a magánjogi és büntetőjogi terminológiák elhatárolására. A cselekvőképes személy saját akaratelhatározásából, saját nevében jogokat szerezhethet, kötelezettségeket vállalhat. Ezzel szemben a vétőképes a polgári jogi felelősségre vonás - életkorhoz nem kapcsolódó - feltétele. Ha a fiatalkorú által elkövetett károkozó magatartás büntetőjogi felelősségre vonáshoz vezet, a bíróság a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (Btk.) meghatározott bűncselekmények esetén a fiatalkorú elkövetéskor fennálló beszámítási képességét vizsgálja, amennyiben a bűncselekmény elkövetésekor betöltötte a tizenkettedik életévét. Nem vizsgálja a bíróság a fiatalkorú elkövetéskor fennálló beszámítási képességét, ha a bűncselekmény elkövetésének időpontjában tizenegyedik életévét betöltötte. Általánosságban megállapítható, hogy aki büntetőjogilag felelősségre vonható, az általában polgári jogi szempontból is vétőképes.²¹ A vétőképtelenség – szembeállítva a büntetőjogi felelősséggel – nem objektív

¹⁸ Fuglinszky Ádám: Felelősség vétőképtelen személy károkozásáért. In: Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja IV. kötet*. Budapest, Opten, 2014. 183-209. 184.

¹⁹ Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekejogi Egyezmény tükrében. *Themis, Tanulmányok a családról és a gyermekekről. Különszám*, 2020, 102-122. 102.

²⁰ Uo. 104.

²¹ Varga Nelli: *A vétőképtelen személy károkozásáért való felelősség*. *Debreceni Jogi Műhely*, (2015), 3-4. 1-10.

kategória. A perben a bírónak kell a tényállás körütekintő tisztázásával megállapítania, hogy a károkozó a károkozás időpontjában rendelkezett-e a vétőképeség megállapításához szükséges belátási képességgel. A bírói gyakorlat a tizenkét éves kiskorút általában már vétőképesnek tekinti, de a mérlegelés eredményeképpen fiatalabb életkorban is dönthet a gyermek vétőképeségének fennállásáról. Ennek keretében a bíróság vizsgálja a károkozó életkorát, szellemi állapotát, érzelmi képességeit, tulajdonságait, valamint a konkrét károkozási helyzetet, a jogellenes magatartást és a károkozás egyéb körülményeit. A szabad bírói mérlegelés azzal magyarázható, hogy a személyiség ebben az időszakban még kifejlődőben van, a felelősségérzet nem minden gyermekben alakul egyformán. Ezért a bíróság nem a személyiség fejlődésnek a folyamatát, hanem a végeredményt értékeli.²²

A gondozó az, aki a gyermek védelméért, tetteiért elsődlegesen felelős. A vétőképtelen személy gondozója bizonyíthatja, hogy a nevelés és felügyelet ellátásával kapcsolatban felróhatóság nem terheli, vagyis úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Ez a felfogás megjelenik az Egyezmény 27. cikk 2. pontjában is, amely szerint elsősorban a szülők, vagy a gyermekért felelős más személyek alapvető feladata, hogy lehetőségeik és anyagi eszközeik határai között biztosítsák a gyermek fejlődéséhez szükséges életkörülményeket. A Ptk. a gondozó kategóriáján belül megjelöli azokat a személyeket, akik a vétőképtelen személy gondozójának minősülnek valamely jogszabály alapján. Ők állandó jelleggel látják el a gondozói és nevelési feladatokat. A szülői felügyeletből fakad, hogy a gondozónak nevelési kötelezettségének teljesítése során arra kell törekednie, hogy a kiskorú személyiségét formálja.²³

A Ptk. 6:547. § alapján, ha a kárt olyan vétőképes kiskorú okozta, akinek van felügyeletre köteles gondozója, és a károsult bizonyítja, hogy a gondozó kötelességét felróhatóan megszegte, a gondozó az okozott kárért a károkozóval egyetemlegesen felelős. A gondozó egyetemleges felelősségének megállapítása esetén a kimentő (*exculpation*) felelősségi rendszer nem érvényesül. A bizonyítási teher nem a gondozót, hanem a károsultat terheli. A kártérítés megállapítására irányuló perben a károsultnak azt kell bizonyítania, hogy az a személy, aki a kiskorú felügyeletéért jogszabály, hatósági határozat vagy szerződés alapján felel, a gondozási kötelezettségét felróhatóan megszegte.²⁴ A szülői felügyeletből fakadó gondozási és nevelési kötelezettség felróható elmulasztásáért való kártérítési felelősség szabályozását egy széles nyilvánosságot kapott büntetőeljáráshoz kapcsolódó – a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (régis Ptk.) alapján lefolytatott – polgári per elemzésén keresztül vizsgálom. 2008 májusában két gimnazista diák megölte társukat. Motivációjuk az iskola, a család és a társadalom számára is felfoghatatlan volt. Cselekedetüket azzal indokolták, hogy a megölt fiú barátsága terhekké vált. A Somogy Megyei Bíróság 2008. december 11. napján kelt ítéletével a fiatakorúakat mint társtetteseket előre kitervelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette miatt tizennégy év fiatakorúak börtönére és tíz év közügyektől eltiltásra ítélte. Az elhunyt fiú szülei a bűnösség kimondását követően annak megállapítását kérték, hogy az emberölést elkövető diákok megsértették gyermekük élethez, testi épséghez és egészséghez fűződő személyiségi jogát és ehhez kapcsolódóan egyetemleges nem vagyoni kártérítés iránti igényt terjesztettek elő. A BDT2010. 2364. számon rögzített másodfokú döntés rendelkező részében a bíróság állást foglalt általában és a konkrét ügyszökhöz kapcsolódóan a szülő nevelési kötelezettségének tartalmáról és terjedelméről. Ezek szerint a belátási képességgel rendelkező kiskorú felügyeletre köteles gondozója nevelési, felügyeleti kötelezettségét felróhatóan megszegi, ha a kiskorú helyes irányú erkölcsi fejlődéséről nem gondoskodik. A szülőnek nevelési kötelezettsége körében a kiskorú gyermeknek át kell adnia az általános erkölcsi normákat, a kiskorú jellemét, értékrendjét és szokásait a társadalom által elfogadott erkölcsi

²² Barna i. m. (18. l.) 110-111.

²³ Varga i. m. (20. l.)

²⁴ Nocht Tibor: *Kártérítési jog*. Budapest, Menedzser Praxis, 2016. 74.

kívánalmakkal összhangban kell alakítania. Az élet és az emberi méltóság feltétlen tisztelete az erkölcsi nevelés centrális eleme, a kiskorú gyermek szocializálásának, érzelmi intelligenciája kialakulásának központi magja. A helyes erkölcsi és családi nevelés e legfontosabb szempontjai sérülnek akkor, ha a kiskorú gondviselője nem tesz meg mindent azért, hogy ezeket az értékeket a kiskorúnak átadja, és ezáltal elmulasztja a kiskorú gyermek érzelmi stabilitásának, lelki kiegyensúlyozottságának és mentális egészségének a legmegfelelőbb alakítását.

Az elsőfokú bíróság az elítélt fiúk szüleit egyetemlegesen nem vagyoni kártérítés fizetésére kötelezte. A kártérítés jogalapját a fiúk jellemfejlődési hiányosságából vezette le a bíróság. A jellemfejlődési hiányosság a bíróság szerint a súlyos nevelési hibából fakad. Ugyanis a bíróság meglátása szerint a szülők nem adtak olyan mintát, ismeretet gyermekeiknek, amely alapján az emberi méltóság, az élet tisztelete, a „ne ölj” parancsa, a szánalom, a könyörület, a megbocsátás, és az őszinteség beépülhetett volna jellemükbe.

Álláspontom szerint, ha minden, fiatalkorú által élet elleni és erőszakos bűncselekmény elkövetése esetén a kárfelelősség kérdését az eredmény szempontjából közelíti meg a bíróság, akkor teljesen irreleváns, hogy a szülő milyen alapokat, értékeket kíván átadni gyermekének a személyisége lezárulásáig tartó életszakaszban. A legkörültekintőbb és pedagógiai, vallási értékeket magában foglaló nevelés ellenére is előfordulhat, hogy a gyermek a szülői világnézetnek hátat fordít és akár előre kitervelten, akár hirtelen felindulásból élet elleni vagy erőszakos bűncselekményt követ el. Az egyetemleges kárfelelősség megállapítása során nem csak a gyermek által elkövetett cselekmény körülményeiből kellene következtetéseket levonni a szülő felróható kötelezettségszegésére vonatkozóan, hanem a gondozó szülő nevelési és gondozási kötelezettségének teljesítésének egyedi vizsgálata lenne indokolt az elkövetett cselekménytől függetlenül. Érdekes kérdés a szülők nevelési és gondozási kötelezettségének mulasztása tekintetében, ha a szülő hosszabb ideje, tartósan csak a hétvégék során formálhatja gyermeke jellemét. A hivatkozott emberölési esetben a bíróság nem mérlegelte azt a körülményt, hogy az alperes tanulók több éve kollégiumi felügyelet alatt álltak, közvetlen módon nem a szülők látták el a felügyeletüket. A távolság és rövid tartamú hétfégi találkozások miatt a jellem fejlődésére is kevesebb idő juthatott. 2008-ban az infokommunikáció sem volt napjainkhoz hasonlítható. A polgári perben a bűncselekményt elkövető tanulók szüleit vonták felelősségre. A bíróság figyelmen kívül hagyta azt a körülményt, hogy az alperes fiúk egyikének szülei elváltak, a tényleges gondozói feladatokat nem a különélő apa, hanem az édesanya élettársa látta el. A különélő, kapcsolattartásra jogosult apa így korlátozottabb módon hathatott fia jellemére. A gondozói feladatokat ténylegesen ellátó élettárs kárfelelősségéről a bíróság nem is rendelkezett.

Tehát amennyiben a bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést elkövető gyermek vagy fiatalkorú személy cselekményével kárt okoz, a belátási képességétől függ a helytállási kötelezettsége. Belátási képességének hiánya esetén nem vétőképes, így az általa okozott kárért gondozója (szülője) felel. Amennyiben a polgári bíróság a kártérítési perben megállapítja, hogy a kiskorú személy az általa elkövetett bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetése idején belátási képességgel rendelkezett, szüleivel egyetemlegesen felel. A fentiek alapján előfordulhat, hogy a megelőző pártfogás alá vont gyermek nemcsak gyermekvédelmi (közigazgatási) és büntető eljárásnak, hanem egyúttal polgári eljárásnak is alanya lehet. A bűncselekménnyel okozott kár megtérítésben való megállapodás polgári (kártérítési) eljárástól független útja a fiatalkorúak vonatkozásában is elrendelhető tevékeny megbánás (közvetítői eljárás). A közvetítő előtt született megállapodás nem érinti a sértettnek azt a jogát, hogy a büntetőeljáráson kívül a bűncselekményből származó igényét érvényesítse.

5. A kapcsolattartás és a megelőző pártfogás összefüggései

A kapcsolattartás a szülő részéről nemcsak jog, hanem kötelesség is. A gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A megelőző pártfogás vonatkozásában a kapcsolattartás kérdése a szülői felügyeleti jog korlátozásával vagy megvonásával összefüggésben merül fel. A szülő felróható magatartására tekintettel a gyámhivatal akkor korlátozza a kapcsolattartási jogot, ha a kapcsolattartásra jogosult szülő a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére a kapcsolattartási jogával visszaél, súlyos visszaélés esetén szünetelteti. A kapcsolattartási jogot megvonja a gyámhivatal, ha a szülő e jogával súlyosan visszaél és ezzel gyermeke fejlődését, nevelését súlyosan veszélyezteti. A védelembé vétel és megelőző pártfogás „különválásának” egyetlen esete a védelembé vétel Gyvt. 69. § (1) bekezdésének b) pontja szerinti megszüntetése. A nevelésbe vétel elrendelése ugyanis a hivatkozott pont alapján a védelembé vétel kötelező megszüntetését vonja maga után, ugyanakkor a Gyvt. 69. § (5) bekezdés alapján a megelőző pártfogás a gyermek érdekében fenntartható, függetlenül a védelembé vétel megszüntetésétől. A gyermek nevelésbe vételével gyermekvédelmi szakellátás keretében – életkorának és az elhelyezési lehetőségeknek a figyelembevételével – nevelőszülőhöz vagy gyermekotthonba kerül. A szülőnek joga van gyermekével kapcsolatot tartani akkor is, ha a szülői felügyeleti joga szünetel, kivéve, ha a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett cselekmény miatt elrendelt távoltartó határozat hatálya alatt áll. A szülői felügyeleti jog szünetelésével járó nevelésbe vételre a megelőző pártfogás fenntartása mellett is sor kerülhet. Így főszabály szerint a nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban nevelkedő, megelőző pártfogás alatt álló gyermekkel szülei a nevelésbe vételt elrendelő határozatban foglaltak szerint tarthatnak kapcsolatot.

A szülő és gyermek közötti kapcsolattartás célját annak ellenére, hogy családjogi jogintézmény, nem a Családjogi Könyv szabályozza. A Gyer. 27. § (1) bekezdése szerint a kapcsolattartás célja, hogy gyermek és a kapcsolattartásra jogosult más személyek közötti családi kapcsolatot fenntartsa, és a kapcsolattartásra jogosult szülő a gyermek nevelését, fejlődését folyamatosan figyelemmel kíséresse, tőle telhetően segítse elő.

A különélő szülő szülői felügyeleti jogának részjogosítványait a kapcsolattartás jogán keresztül tudja a leghatékonyabban gyakorolni. A kapcsolattartás nemcsak jog, hanem kötelesség (amennyiben a bíróság vagy gyámhatóság másképp nem rendelkezik) is a különélő szülő részéről. A Ptk. 4:178. § (1) bekezdés alapján a gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A gyermeket nevelő szülő vagy más személy köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani. A kapcsolattartás jogának szabályozásakor a jogalkotó tehát a szülő (gondozó és különélő szülő) és a gyermek érdekeit is szem előtt tartja.

A kapcsolattartás gyakorlását a magánjog a felek önrendelkezésére bízza. A szülőknek lehetőségük van a kapcsolattartás megegyezéssel történő rendezésére. Ennek hiányában, kérelmükre a gyámhivatal, a házasság felbontása és a szülői felügyeleti jogok rendezése iránti perben pedig a bíróság dönt.²⁵ A szülők önrendelkezésének joga nem érvényesül abban az esetben, ha a gyermek nevelésbe vétele miatt személyes gondoskodást nyújtó gyermekvédelmi szakellátásban részesül. Ebben az esetben a magánjog és a közigazgatási jog összefonódásáról beszélhetünk. Amennyiben a szülő szülői felügyeleti joga saját felróható magatartásának eredményeképpen korlátozott (szünetel), a jogalkotó a kapcsolattartás gyakorlásától is függővé

---

²⁵ Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015. 145.

teszi a szülői felügyeleti jog visszaállítását vagy megszüntetését. A Családjogi Könyvben²⁶ szabályozott esetekben a kapcsolattartás elmaradása miatt a gyermek örökbefogadhatónak nyilvánítható.

Míg a szülő szempontjából a kapcsolattartás jog és kötelezettség, addig a gyermek szempontjából egyértelműen jogosultságként szabályozza a jogalkotó, összhangban a Gyermekjogi Egyezményel.²⁷ Így kivételesen indokolt esetben – a társadalmi közfelfogással ellentétesen – olyan súlyosan felróható magatartás esetén is feljogosítható a szülő a gyermekkel való kapcsolattartásra, mint a szülői felügyeleti jogának a bíróság általi megszüntetése, gyermekének a másik szülő házastársa által történő örökbefogadásához való hozzájárulása vagy a gyermek ismeretlen személy által történő örökbefogadásához való hozzájárulása vagy inkubátorban hagyása.

A családban nevelkedés és a szülői felügyeletből eredő gondozási és nevelési kötelezettség a kapcsolattartás gyakorlásán keresztül teljesebben ki. A kriminogén környezetbe került gyermek nevelését és reintegrációját leginkább a családi erőforrások támogatásával, a családi kapcsolatok megerősítésével lehet elérni. A gyermek csak a veszélyeztető körülmények megszüntetését követően lesz hazagondozható. Amennyiben nem szolgálja a gyermek érdekét a hazagondozás (saját családban nevelkedés), – a gyermek érdekének védelme családjogi alapelv alkalmazásával – gondozását és nevelkedését lehetőség szerint családi környezetben kell megoldani, és biztosítani kell számára korábbi családi kapcsolatainak megtartását.

6. Záró gondolatok

A megelőző pártfogás magánjogi intézményekkel való kapcsolata elsősorban a jogalkalmazás területén mutatható ki. A tanulmányban bemutatott összefüggések alapvetően a családjogi normákat érintik. A gyermekvédelem és a családjog területe tehát elválaszthatatlanul fonódnak össze. A gyermekvédelmi hatósági eljárásban is érvényesülnek a gyermek érdekét szolgáló kógens magánjogi szabályok a méltányosság és gyengébb fél védelme családjogi alapelvre tekintettel. A szülői felügyelet részjogosítványként a szülőnek joga és kötelessége a gyermek megfelelő nevelése és gondozása. Érdekes összefüggésre világítunk rá, amikor a gyermek vagy fiataalkorú személy által elkövetett bűncselekményből eredő kártérítési felelősséget a nevelési kötelezettség elmulasztásából vezetjük le.

A család megtartó és támogató szerepét állítottam középpontba a kapcsolódási pontok bemutatása során. Azzal érveltem, hogy az elsődleges szocializációs közeget kell megerősíteni, képessé tenni a gyermek megfelelő gondozásában, nevelésében. A szülői felügyelet és kapcsolattartás jogintézményének vizsgálata során kitértem a diszfunkcionálisan működő család reintegrációt hátráltató szerepére, valamint a családban való nevelkedés és a gyermek (legjobb) érdekének ütközésére a családból való kiemelés esetén.

Összefoglalásként elmondható, hogy a megelőző pártfogás intézménye a családban nevelkedés fontosságára épít azzal, hogy nem jár a gyermek családból való kiemelésével és nem csorbítja a szülők szülői felügyeleti és kapcsolattartási jogát. Így nemcsak a gyermek érdekének védelme (saját családban való nevelkedés) családjogi alapelv érvényesül, hanem a Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke szerinti gyermek (legjobb) érdeke mint önállósult

---

²⁶ A Ptk. 4:124. § (1) bekezdés *a*) pontja szerint a gyámhatóság a nevelésbe vett gyermeket legfeljebb négy évre örökbefogadhatónak nyilvánítja, ha a szülőjének szülői felügyeleti joga nem szűnt meg és a szülő önhibájából gyermekével nyolc hónapja nem tart rendszeres kapcsolatot vagy három hónapon át semmilyen formában nem tart kapcsolatot, illetve életvitelén, körülményein nem változtat, és emiatt a nevelésbe vétel nem szüntethető meg.

²⁷ A Gyermekjogi Egyezmény 9. cikk 3. pont alapján a részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy egyik szülőjétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot, közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek legfőbb érdekével ellenkezik.

gyermekjogi fogalom is a szülői szerepek megerősítésével és a megelőző pártfogó által kifejtett szociális munka eredményeként.²⁸

Irodalom

- Barna Lili: A vétőképtelen kiskorú által okozott kár a Gyermekjogi Egyezmény tükrében. *Themis, Tanulmányok a családról és a gyermekekről. Különszám*, 2020, 102-122.
- Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2017.
- Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest, HVG-ORAC, 2015.
- Fuglinszky Ádám: Felelősség vétőképtelen személy károkozásaért. In Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja IV. kötet*, Budapest, Opten, 2014. 183-209.
- Gyökeres Csilla: Gondolatok a szülői felügyeleti jogról. *Acta Juridica et Politica*, (1993), 1-4. 127-137.
- Herke-Fábos Barbara Katalin: A megelőző pártfogás hatékonysága a Baranya megyei jogalkalmazói vélemények tükrében. *Családi Jog*, (2017), 2. 42-52.
- Herke-Fábos Barbara Katalin: Megállapítások a megelőző pártfogás intézményéről a Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkének tükrében. *Családi Jog*, (2020), 3. 32-38.
- Mattenheim Gréta (szerk.): *Kommentár a gyermekvédelmi törvényhez: kommentár a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017.
- Nochta Tibor: *Kártérítési jog*. Budapest, Menedzser Praxis, 2016.
- Somfai Balázs: Családjogi és/vagy gyermekvédelmi jogviszony. *Családi Jog*, (2013), 4. 29-33.
- Szeibert Orsolya: Negyedik Könyv. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Wolters Kluwer Jogtár (2021.11.21.)
- Varga Nelli: *A vétőképtelen személy károkozásaért való felelősség*. Letöltés innen: <https://core.ac.uk/download/pdf/161054826.pdf>. (2021. 01. 29.)
- Visontai-Szabó Katalin: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században. *Diké*, (2019), 1. 130-141.

---

²⁸ Herke-Fábos Barbara Katalin: Megállapítások a megelőző pártfogás intézményéről a Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkének tükrében. *Családi Jog*, (2020), 3. 32-38. 35.

Gondolatok az élettársak törvényes vagyoni viszonyairól²

1. Bevezetés

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) hatálybalépésével jelentősen megváltozott a de facto élettársakra irányadó törvényes vagyoni jog szabályozása. A jogalkotó teljesen új alapokra helyezte az élettársi kapcsolat vagyoni jogi kérdéseit, amellyel célja az volt, hogy a felek közötti függetlenebb, lazább viszonyt reprezentálja. A szabályozástörténet szempontjából elmondható, hogy a bírói gyakorlatban már egészen korán megjelent a de facto élettársak egymással szembeni vagyoni igényeinek rendezése, amelyet akkoriban a polgári jogi társaság szabályaiból vezettek le, majd a PK 94. számú állásfoglalásban rögzítésre is került.³ Jogsabályi szinten azonban elsőként az 1977. évi IV. törvény⁴ rendezte az élettársak közötti vagyoni viszonyok szabályozását. Ez volt az első jelentős lépés, hiszen elismerték ezáltal, hogy az élettársi kapcsolat létező jogintézmény, ugyanakkor a szabályozás negatívuma volt, hogy a jogalkotó nem tekintette családjogi viszonyoknak, ha valaki házasságon kívüli együttélési formát választott. Elhelyezését tekintve a de facto élettársi kapcsolat az 1959-es Ptk. kötelmi jogi szabályai közé került.

1996-ban következett be változás, ugyanis a 1977-es törvény csak egy férfi és egy nő közötti viszonyként definiálta a de facto élettársi kapcsolatot. Hosszú folyamat eredményeként, illetve alkotmányossági viták sokaságán keresztül az 1996. évi XLII. törvény lehetővé tette, hogy a de facto élettárs fogalma alkalmazható legyen azonos nemű párok vonatkozásában is. Mindeközben azonban megkezdődött a Ptk. kodifikációja, amely során a jogalkotó kiemelt figyelmet szentelt az élettársi kapcsolatok részletesebb szabályozásának. A de facto élettársi kapcsolatokat teljesjogú és létező családjogi intézményként kívánta elismerni⁵ a Polgári Törvénykönyv koncepciója, hivatkozva arra, hogy az élettársak társadalmi megítélése jelentős változáson ment keresztül és a felnövekvő fiatalabb generációk előnyben részesítik az élettársként történő együttélést, mint a házasság kínálta lehetőségeket.

A szakértői munka során hamar egyértelművé vált, hogy a korábbi szűkszavú szabályozás nem felel meg sem a de facto élettársi kapcsolat tartalmának, sem a társadalmi elfogadottságának. A kapcsolat lényege ugyanis abban áll, hogy a de facto élettársak a házastársakhoz hasonlóan, rendszerint gyermekeikkel együtt családot alkotva élnek, ugyanakkor mindezt a házassághoz képest kisebb kötöttségek között kívánják megélni. Ennek megfelelően a 2003-ban közzétett Ptk. koncepció mellett foglalt állást, hogy a kibővített szabályanyag a Családjogi Könyvben kerüljön elhelyezésre.⁶ A tervezet két fontos tényezőt értékelt a kapcsolat vonatkozásában, méghozzá a tényleges együttélés időtartamát, valamint a

¹ Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék, jogedit@uni-miskolc.hu.

² *A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból, a K-124797 számú projekt keretében valósult meg./Project no. K124797 has been implemented with the support provided from the National Research, Development and Innovation Fund of Hungary, financed under the K17 funding scheme.*

³ Hegedűs Andrea: *Az élettársi kapcsolat a polgári jogi kodifikáció tükrében.* Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2010. 20.

⁴ 1977. évi IV. törvény a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről.

⁵ Hegedűs Andrea: *Az élettárs fogalma és a kifejezés tartalmi vonatkozásai.* *Családi Jog*, (2006), 4. 11-12.

⁶ Kőrös András: *A családjog jövője: Az új Ptk. Családjogi könyve – a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslat összevetése; Első rész: Alapelvek, Házasság, Élettársi kapcsolat.* *Családi Jog*, (2013), 3. 1–8. 6.

közös gyermek létét, és ezek legalább egyikének megléte esetén biztosította a megfelelő joghatásokat. A korábbi szűkszavú megoldásban szereplő vagyoni jogi hatások módosítása mellett a de facto élettárs tartását és az egyik de facto élettárs halála esetén a másikat törvényes öröklés jogcímén megillető lakáshasználati jogot kívánta a jogalkotó bevezetni. A Családjogi Könyv első szakértői munkatervezetében megjelent a kapcsolat önkormányzati jegyzőnél történő fakultatív regisztrálásának lehetősége is, ami ugyan nem státuszt generált volna az érintetteknek, de a kapcsolat fennállásának bizonyítását jelentősen megkönnyítette volna.⁷ Ezt meghaladóan pedig a bírói gyakorlatból beépítésre és rögzítésre került a tervezetbe a de facto élettársak együttműködési és támogatási kötelezettsége.⁸

A fentebb részletezett koncepció ugyanakkor sosem lépett hatályba, a törvényjavaslattal szemben ugyanis az utolsó pillanatban módosító indítványt nyújtottak be, melynek elfogadásával a Ptk.-ban egy elég sajátos jogi megoldás született.

A jogalkotó a Ptk. 6:516. §-ával egy teljesen új megközelítést alkalmaz az élettársak vagyoni viszonyai vonatkozásában, ami nem igazán épülhet a korábban gondosan felépített joggyakorlatra, hanem egy teljesen másfajta megközelítésre lesz szükség. E tanulmány célja, hogy rámutasson azokra a kardinális elemekre, jellemzőkre, amik nem teszik lehetővé azt, hogy a korábbi bírói gyakorlathoz teljes egészében visszanyúljunk, hanem szükség van az új értelmezési irányok felépítésére. Ezt meghaladóan azonban természetesen kitérek arra a néhány kérdésre is, ahol a régi gyakorlat is beépíthető a Ptk. 6:516. §-ának értelmezésébe.

2. A vagyonszaporulat részét képező vagyontárgyak köre

Úgy gondolom ez a kérdés az, amely a leginkább megválaszolásra vár a de facto élettársak vagyoni viszonyait illetően. A Ptk. 6:516. § szerint, ha az élettársak vagyoni szerződésükben másképp nem rendelkeznek, akkor az együttélésük időtartama alatt önálló vagyonszerzők. Ennek megfelelően, ahogy a kommentárirodalom is megfelelően rögzíti, a felek egymás kötelezettségeiért nem felelnek és egyikük vagyonszerzése sem hat ki a másik félre.⁹ Amennyiben azonban a felek életközössége megszűnik, úgy bármelyik élettárs követelheti, hogy az együttélés alatt keletkezett vagyonszaporulat kerüljön megosztásra. A vagyonszaporulat lényegéről azonban csak annyi derül ki a Ptk.-ból, hogy nem tartozik bele az a vagyon, ami a házastársak esetén különvagyonnak minősül. Ez alapján a vagyonszaporulat lényegét tekintve több értelmezés is elképzelhető.

2.1. vagyonszaporulat kontra közös vagyon

Tekintettel arra, hogy a jogalkotó utalószabály által oldja meg a kérdést, ennek megfelelően az első értelmezési irány azt feltételezné, hogy a vagyonszaporulat a házastársi vagyonszaporulatban megtalálható közös vagyon tárgyaival azonosítható, hiszen maga a jogalkotó a különvagyonnak körét zárja ki a vagyonszaporulat fogalmi köréből. A házastársi vagyonszaporulat szabályai szerint minden olyan vagyontárgy, amit a házastársak a házastársi vagyonszaporulat fennállása alatt akár közösen, akár külön szereznek a közös vagyontárgy

---

⁷ A későbbiekben ezt váltotta fel az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartása, amely 2010. július 1. és 2010. december 31. között a különmemű élettársak vonatkozásában apasági vélelmet keletkeztetett. A 2010. évi CXLVIII. törvény azonban ezt a joghatást 2011. január 1-től hatályon kívül helyezte, így a regisztrálás ma már csak a kapcsolat fennállásának bizonyítását könnyíti meg. Körös i. m. (6. lj.) 7.

Lásd még: Hegedűs Andrea: Élettársi kapcsolat kontra házasság: hasonlóságok és különbségek a hatályos magánjogban. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 2006.

⁸ Körös i. m. (6. lj.) 7.

⁹ Polgári jog I.-IV. – Új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára. (HVG-ORAC Jogkódex online); a Ptk. 6:516. §-hoz fűzött magyarázat.

gyarapítja, kivéve amit a jogszabály külön vagyónként tart számon.¹⁰ E meghatározás törvényi vélelmet állít fel a vagyontárgy alvagyoni jellegét illetően, hiszen csak a különvagyoni jelleg bizonyításával kerülhető el, hogy az adott vagyontárgy közös vagyonnak számítson. Éppen ezért ebben a vagyoni jogi megoldásban a közös szerzés vélelme az, ami elsősorban meghatározza a közös vagyon körét, ez azonban pontosan magában hordozza azt a magyarázatot is, ami miatt az élettársak vagyonaiban lévő vagyonszaporulat lényege nem fér össze a közös vagyon körével. Mivel ugyanis a házastársi közös vagyon mellett törvényi vélelem szól, így a bíróságnak a vagyoni jogi perben a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) 266. § (3) bekezdése alapján azt hivatalból kell figyelembe vennie és valósnak kell elfogadnia ellenkező bizonyításáig, ami ezesetben a különvagyoni jelleg bizonyítását jelenti. A de facto élettársak esetében azonban *a contrario* éppen azt rögzíti ténymegállapításként a Ptk., hogy a felek az együttélésük alatt önálló vagyonszerzők. Ilyen esetben éppen ezért nem a Pp. 266. § (3) bekezdése, hanem a 265. § (1) bekezdése az irányadó, miszerint a törvény eltérő rendelkezése hiányában a perben jelentős tényeket annak a félnek kell bizonyítani, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valósnak fogadja el. Ez a bizonyítási érdek a de facto élettársak vagyoni jogvitájában megköveteli, hogy az adott élettárs – érdekének megfelelően – a vagyontárgy különvagyoni jellegét vagy a vagyonszaporulathoz tartozását maga bizonyítsa. Ez azonban felveti azt a kérdést, hogy bizonyítás hiányában melyik alvagyonba kell sorolni a vagyontárgyat. Álláspontom szerint itt a házastársak szabályozásától eltérően a különvagyoni jelleg dominál, ugyanis ha az egyik de facto élettárs azt állítja, hogy a vagyontárgy az ő különvagyona, de nem bizonyítja, ugyanakkor a másik fél sem vitatja ezt a tényt, vagy nem tudja az ellenkezőjét bizonyítani, akkor az különvagyonnak minősül.

2.2. Vagyonszaporulat kontra közszerzemény

A második irány a közszerzeményi rendszer Ptk.-beli szabályozásába kapaszkodik, a jogirodalom is szereti a de facto élettársi vagyoni jogot sajátos közszerzeményi rendszernek titulálni. A közszerzemény fogalmát meg is találjuk a Ptk.-ban, ez alapján a közszerzemény az a tiszta vagyoni érték, amely a félnek az életközösség megszűnésekor meglévő vagyonaiban a feleket terhelő adósság ráeső részének és a különvagyonának a levonása után fennmarad.¹¹ E rendszer sajátossága, hogy a házastársak – akik házassági vagyoni jogi szerződésükben e rendszer alkalmazását kötik ki – az együttélésük ideje alatt szintén önálló vagyonszerzők, és az életközösségük megszűnésekor igényélhetik a rájuk eső közszerzeményi rész kiadását. Eddig tényleg azt mondhatjuk, hogy a közszerzeményi rendszer sok hasonlóságot mutat a de facto élettársak vagyoni viszonyaival, ugyanakkor a legfőbb eltérés a Ptk. 4:69. § (3) bekezdésében fedezhető fel. Itt ugyanis törvényi vélelmet állít fel a jogalkotó amellel, hogy a házastársak életközösségének megszűnésekor meglévő vagyonáról – ellenkező bizonyításáig – vélelmeznünk kell, hogy az a közszerzemény részét képezi. E törvényi vélelem egyértelművé teszi, hogy egy közszerzeményi vagyoni jogi perben is a Pp. 266. § (3) bekezdése szerinti bizonyítás érvényesül, vagyis ebben az esetben minden vagyontárgy, amiről a fél nem tudja bizonyítani, hogy a különvagyonához tartozik, az a közszerzemény részét képezi, hasonlóan a házastársi vagyoni közösséghez. Ez utóbbi rendszerhez képest ugyanakkor fontos különbség, hogy a közszerzeménynek nem képezi részét a passzív vagyon, azaz a feleket terhelő adósságok köre.¹² Felmerülhetne itt kérdésként, hogy a közszerzeményi rendszer és a de facto élettársi vagyoni jogi rendszer közötti legfontosabb kapocs a jogalkotó által elhelyezett utalószabályokban rejlik – amire a későbbiekben részletesebben is kitérek – ugyanakkor fontos

¹⁰ Ptk. 4:37. § (1) és (4) bek.

¹¹ Ptk. 4:69. § (2) bek.

¹² Vö. Ptk. 4:69. § (2) bek.

annak szem előtt tartása, hogy a törvényi vélelemre már nem terjed ki az utalószabály hatálya.¹³ Mindezek alapján úgy gondolom, hogy a közszerzeményi rendszer sem lehet megfelelő kiindulópont a vagyonszaporulat meghatározásához.

2.3. A régi-új utak keresése

A harmadik értelmezési irányt Nyíróné Dr. Kiss Ildikó kúriai bíró vetette fel, aki egy nemrégiben megjelent tanulmányában megkísérelte meghatározni a vagyonszaporulat lényegét gyakorlati aspektusból.¹⁴ Arra az álláspontra helyezkedik, hogy a korábbi bírói gyakorlat az eltérő jogszabályi környezet miatt csak részben alkalmazható, amely gondolattal magam is egyet tudok érteni, hiszen a közreműködési arányok tekintetében például mindenképpen fontos lesz a korábbi gyakorlat. Folytatva megállapításait a vagyonszaporulat lényegét úgy határozza meg, hogy az nem más, mint az élettársi kapcsolat tartama alatt bekövetkezett vagyongyarapodás Ptk. 4:38. § (1) bekezdésének a)-f) pontjában meghatározott különvagyonnal csökkentett értéke.¹⁵ Ez a meghatározás álláspontom szerint közelebb áll a házastársi vagyonszaporulatban megjelenő közös vagyon fogalmához, amit a korábbiakban már részletesen kommentáltam. Ami újdonság benne, az a vagyongyarapodás kifejezés használata, amely utalhat arra is, hogy csak a vagyonnövekedés tekinthető vagyonszaporulatnak, ugyanakkor maga a bírónő is utal rá több helyen, hogy a vagyonszaporulatnak a passzív vagyon, azaz az adósságok is a részét képezik. Sok érv szól a bírónő által meghatározott fogalom mellett, ugyanakkor a továbbiakban szeretnék rámutatni arra, hogy melyek azok, amelyek éppen az ellenkezőjét bizonyítják.

Ahogy korábban is utaltam rá, a Ptk. 6:516. § (1) bekezdése maga mondja, ki, hogy nem számítható a vagyonszaporulathoz az a vagyon, amely házastársak esetén különvagyonnak minősül. Ez alapján jut bírónő arra a következtetésre *a contrario*, hogy ami nem különvagyon, az a vagyonszaporulat részét kell képezze. Ez a logikai érv azonban álláspontom szerint téves, mert figyelmen kívül hagyja az említett bekezdés első felét, miszerint az élettársak az együttélésük alatt önálló vagyonszerzők. Ez az önálló vagyonszerzés álláspontom szerint teljes vagyoni függetlenséget jelent, nem csak azt, hogy egymás kötelezettségeiért nem felelnek az élettársak. A másik érv, ami a bírónő meghatározása mellett szólhat, az az utalószabályok szövevényes rendszeréből következhet. A Ptk. 6:516. § (4) bekezdése a közszerzeményi rendszer szabályainak alkalmazására utal vissza, az pedig tovább utal a házastársi vagyonszaporulat szabályaira. Ami azonban hibás ebben az érvelésben az az, hogy ezek az utalószabályok csak részben, bizonyos kérdések tekintetében utalnak vissza a közszerzeményi rendszerre és a házastársi vagyonszaporulatra, nem pedig teljeskörűen, az egész szabályanyagra. Ennek megfelelően az élettársi vagyonszaporulat védelmére a közszerzemény védelmére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, míg a vagyonszaporulat megosztásakor – a szövevényes utalószabályok végeredményeként – a közös vagyon megosztására vonatkozó szabályok az irányadóak.

2.4. Kísérlet egy negyedik irányvonalra

Mindezek alapján jómagam egy negyedik irányvonalal állnék elő, úgy vélem ugyanis, hogy a de facto élettársak új vagyonszaporulat szabályozásának egyértelműen a saját, egyéni vagyon védelme a célja és nem az, hogy a felek kapcsolatából eredő összetartozást vagy szolidaritást kifejezze. Ezen jellemzők ugyanis magának a kapcsolatnak a sajátosságai, a vagyonszaporulat kérdéseiben

---

¹³ Vö. 6:516. § (4) bek.

¹⁴ Nyíróné Kiss Ildikó: Az élettársi vagyonszaporulat és megosztása – a Ptk. és a régi Ptk. szabályainak összevetése gyakorlati szempontból. *Családi Jog*, (2021), 1. 37-44.

¹⁵ Nyíróné Kiss i. m. (14. lj.) 38.

inkább a függetlenség biztosítása a cél. Álláspontom szerint éppen ezért nem adott a jogalkotó sem konkrét meghatározást a vagyonszaporulat tekintetében. A rendszer lényege, miszerint a felek az élettársi kapcsolat ideje alatt önálló vagyonszerzők, számomra egyértelművé teszi, hogy vagyonszaporulat – legyen az akár aktív vagy passzív vagyon – kizárólag olyan szerzési ügyletekből keletkezhet, amelyben az élettársak mindegyike aktívan, ügyletkötő félként részt vesz vagy érintett. Éppen ezért az ilyen vagyoni perekben a felek bizonyításának kiemelt jelentősége lesz, ugyanis az érdekelt félen áll, hogy az adott vagyontárgy vagyonszaporulatba tartozását tudja-e bizonyítani vagy sem.

3. A vagyonszaporulat megosztása és a méltányosság alkalmazhatósága

A Ptk. 6:516. § alapján az életközösség megszűnése esetén bármelyik élettárs követelheti a másiktól az együttélés alatt keletkezett vagyonszaporulat megosztását. Amennyiben tehát a de facto élettársak között megszűnik az életközösség, szükségessé válik a vagyoni viszonyaik rendezése. Az előzőekben kifejtettek alapján talán nem tűnhet egyszerűnek a vagyonszaporulat megállapítása, a felek közötti szétosztása pedig további bonyodalmat okoz. Az 1959-es Ptk.-hoz hasonlóan ugyanis itt is megjelennek bizonyos korrekciós tételek a vagyonszaporulat megállapításán, amelyek a vagyonszaporulat értékét befolyásolhatják. A 6:516. § (2) bekezdése rögzíti, hogy a háztartásban, a gyermeknevelésben, valamint a másik élettárs vállalkozásában végzett munka a szerzésben való közreműködésnek minősül. Ennek értelmében a vagyonszaporulat megosztásánál a bíróságoknak ezeket a körülményeket is – mint egyfajta kompenzációs elemet – értékelnie kell és valamilyen módon be kell építenie az elszámolásba. Erre csak egy lehetőség adódik: a közreműködés arányába számítja bele az ítélkező testület ezeket a tevékenységeket, ami által a szerzési arány változna a felek között. Ebben a fajta elszámolásban megjelenik azon jogalkotói elvárás is, hogy a de facto élettársak közötti „együttműködési és támogatási kötelezettség” megfelelő értékelést nyerjen. Barzó Tímea ezt meghaladóan a méltányos vagyonszaporulat megosztás és a gyengébb fél érdekének alapvető szintű védelmének „tettevényességként”¹⁶ azonosítja ezt a szakaszt. E gondolat kapcsán felvetődik a kérdés, hogy a fentebb említett alapelvek ténylegesen alkalmazhatóak a de facto élettársi vagyonszaporulat megosztásánál? Álláspontom szerint a de facto élettársi kapcsolat – bár rendszertani szempontból máshol került elhelyezésre – családjogi jogviszony, amit alátámaszt többek között a jogviszony jellege, a szabályozás módszerének hasonlósága, valamint az a tény is, hogy a jogalkotó családjogi joghatásokat is fűz a de facto élettársak kapcsolatához. Emellett fontos érvnek tartom azt is, hogy a de facto élettársak a szociológiai értelemben vett család meghatározásának is részét képezik.¹⁷

A jogalkotó a vagyoni jogviszonyra vonatkozóan a de facto élettársak tételes joganyagában helyezi el a méltányosság alkalmazásának lehetőségét, amikor kimondja, hogy „ha a szerzésben való közreműködés aránya nem állapítható meg, azt egyenlőnek kell tekinteni, kivéve, ha ez bármelyik élettársra nézve méltánytalan vagyoni hátrányt jelentene.”¹⁸ Csehi Zoltán szerint a norma arra utal, hogy az együttélés terheinek viselését a bíróságoknak alaposan vizsgálni kell, és ezen teherviselés tényleges adatai szerint lehet csak dönteni a vagyoni jogviszonyról.¹⁹ Kiemelendő még, hogy a méltányosság és a gyengébb fél védelme nem csak a tételes szabályokban kap szerepet, hanem a Családjogi Könyv elejére helyezve valamennyi

¹⁶ Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patrocínium Kiadó, 2017. 271.

¹⁷ Lásd részletesen: Kriston Edit: *A család és ami mögötte van – A szociológia válasza a fogalomalkotás tükrében*. In Szabó Miklós (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma*. Miskolc, A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa, 2018. 63-67.

¹⁸ Ptk. 6:516. § (3) bekezdés.

¹⁹ Csehi Zoltán: *Méltányosság és az új Polgári Törvénykönyv*. In Köhidi Ákos – Keserű Barna Arnold (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkócs Barnabás tiszteletére*. Győr-Budapest, Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt., 2015. 24-44. 36.

családjogi jogviszonyra irányadó. A de facto élettársi vagyonszerzésben pedig kizárólag a vagyonszerzés során juthat szerephez, és mivel a jogalkotó a vagyonszerzés megosztása kapcsán a házastársi közös vagyonszerzés szabályaira utal végső soron, így az abban foglaltakkal összhangban a méltányosság és a gyengébb fél védelme is figyelembe vehető a de facto élettársak vagyoni viszonyainak rendezésekor.²⁰

A de facto élettársak a vagyonszerzésből közreműködésük arányában részesülnek, amelynek bizonyítása kiemelt fontosságú lesz a vagyonszerzési perekben. A vagyonszerzés tényének, valamint a fentebb kifejtettek tekintetével az aktív közreműködésnek a bizonyítása jut ugyanis szerephez, ugyanakkor a korrekciós tételek alapjául szolgáló körülmények igazolása és értéké történő transzformálása jelenti majd az igazi kihívást. Kiemelt fontosságúak lesznek az okirati bizonyítékok, valamint a közhiteles nyilvántartásokban szereplő tények, hiszen a vagyonszerzésben való aktív részvételt elsősorban ezek lesznek képesek igazolni.

A Ptk. további előírásai alapján a vagyonszerzés de facto élettársra eső részét főszabály szerint természetben kell kiadni, ami ismételten csak méltányossági és praktikussági szempontokat tükröz,²¹ ugyanakkor felveti az igény dologi jogi jellegét. Nem kizárt azonban annak a lehetősége, hogy a de facto élettárs pénzbeli kiadást kérjen, ami viszont egyértelműen kötelmi igény.

4. A rendelkezési jog szabadsága és a vagyonszerzés védelme

A Ptk. 6:516. § (4) bekezdése a vagyonszerzés megosztásához, illetve a de facto élettársat a vagyonszerzésből megillető részesedés védelméhez kapcsolódó rendelkezéseket fogalmaz meg, ami a rendelkezési jog korlátjaként is értelmezhető. A hatályos magyar jog nem tartalmaz ugyanis előírást a de facto élettársak vagyona feletti rendelkezési jogra vonatkozóan, viszont az önálló vagyonszerzésből az következik, hogy az élettárs teljes egészében önállóan kezeli saját elkülönült vagyont, azaz afelett önállóan rendelkezik. A Ptk. szerint „a tulajdonost tulajdonjogának tárgyán teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg,”²² amely magában foglalja többek között a birtoklást, a használatot és a szabad rendelkezési jogot. Ez alapján a de facto élettárs az életközösség ideje alatt szabadon dönthet elkülönült vagyona sorsa felől. A dologi jogi értelemben közösen szerzett vagyon esetén az önálló rendelkezési jog leeredukálódik azonban a megszerzett tulajdoni hányadra. A közös tulajdon egésze feletti rendelkezés azonban már csak a de facto élettársak közös döntésének eredménye lehet.²³

Ez a fajta önálló rendelkezési joggyakorlás azonban a gyakorlatban súlyos visszaélésekhez vezethet, amelyeknek a visszaszorítása érdekében teszi lehetővé a jogalkotó a de facto élettársat a vagyonszerzésből megillető részesedés megállapítását már az életközösség fennállása alatt is a következő feltételek fennállása esetén:

- a másik élettárs adósságot halmozott fel,
- amelyről a vagyonszerzés megállapítását kérő fél nem tudott, és
- az adósság olyan mértékű, hogy meghaladja az élettárs részesedésének értékét.²⁴

Az igényérvényesítéskor megállapított részesedés erejéig biztosíték követelhető. Felmerül azonban a kérdés, hogy a részesedés megállapításával megszűnik-e a de facto élettársak közötti törvényes vagyonszerzési rendszer is, vagy sem. A legvalószínűbb, hogy nem, hiszen a vonatkozó

²⁰ Vesd össze: Barzó i. m. (l.j. 16.) 171-173. és Barzó Tímea: A méltányosság és gyengébb fél védelmének érvényesítése a családjogi jogban. In Szikora Veronika – Török Éva (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére I-II. kötet*, Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 63-72.

²¹ Ptk. 6:516. § (2) bek.

²² Ptk. 5:13. § (1) bek.

²³ A Ptk. 5:78. § (2) bekezdése szerint a tulajdonostársak egyhangú határozata szükséges az egész dolog feletti tulajdonjog átruházásához, az egész dolog megterheléséhez vagy az egész dologra kiterjedő kötelezettségvállaláshoz.

²⁴ Ptk. 4:70. §

szakasz több alternatívát kínál a feleknek, amelyből egyértelműen az következik, hogy a de facto élettárs döntésén és kereseti kérelmén múlik ennek eldöntése.²⁵ Ha ugyanis kizárólag a biztosítékadásra irányul a kereset, abból nem egyértelmű a fél azon szándéka, hogy a vagyoni viszonyok minden formáját meg kívánja-e szüntetni a másik élettárssal szemben. További kérdésként merül fel, hogy a biztosítékadást követően fennmaradó törvényes vagyoni rendszer esetében a későbbiekben kérhető-e a biztosíték felemelése vagy esetleges csökkentése a *clausula rebus sic stantibus* elve alapján, ha az élettárs továbbra is pazarlóan kezeli a vagyont, vagy időközben jelentős vagyongyarapodás következett be nála. A válasz erre a kérdésre az lehet, hogy a bíróság döntését követően (azaz a jövőben) szerzett vagyontárgyak tekintetében helye lehet újabb biztosítékadásnak, vagy a biztosíték csökkentésének mindaddig, amíg a törvényes vagyoni rendszer meg nem szűnik a felek között. A rendelkezést azonban az teszi még kifogásolhatóvá, hogy az élettárs nyilvánvalóan akkor fog tudomást szerezni az adósságokról és akkor fogja igényét érvényesíteni, amikor már nem lesz biztosítékul adható olyan vagyontárgy, ami ne lenne a hitelező követelésének fedezete. A norma által megteremtett jogi védelem ezáltal ellehetetlenül. Másfelől a bizonyítási teher a részesedését biztosítani kívánó élettársat fogja terhelni mind az adósság fennállását, mind annak összegszerűségét illetően, ami ismételten nehéz helyzetbe hozza ezt a felet, hiszen az adós élettárs valószínűleg nem lesz ebben a másik élettárs segítségére.²⁶

A másik felkínált alternatíva némi nehézséget jelent az értelmezés szempontjából, ugyanis a Ptk. 6:516. § (4) bekezdése a házastársak között vagyoni jogi szerződésben kiköthető közszerzeményi rendszer védelmi szabályaira utal vissza. E szakasz szerint a közszerzemény biztosításának másik módja a biztosítékadás mellett a vagyoni jogi szerződés bíróság általi megszüntetésének lehetősége. Tekintettel arra, hogy a de facto élettársak között törvényes vagyoni szabályok és nem vagyoni jogi szerződésből eredő előírások állnak fenn, így értelemszerűen a bíróság a törvényi előírásokat nem szüntetheti meg.

A részesedés védelmének biztosítása azonban másképp is elérhető. Figyelembe véve azt a tényt, hogy maga a de facto élettársi kapcsolat a felek között fennálló szerződéses viszonynak felel meg, így a törvényes vagyoni szabályozás értelmezhető a felek közötti jogszabály által biztosított diszpozitív szerződési feltételnek. A diszpozitivitást alátámasztja az a tény is, hogy a de facto élettársak vagyoni jogi szerződésben ettől eltérhetnek, és csak ennek hiányában alkalmazhatóak a törvényes vagyoni jog normái.²⁷

Mindez alapján pedig, mint szerződéses feltételre, alkalmazhatóak a Ptk. szerződésmódosítási előírásai. Az érintettek között fennálló jogviszony tehát a felek által (a de facto élettársak esetében vagyoni jogi szerződés útján), míg konszenzus hiányában bírói úton is módosítható. A Ptk. 6:192. § szerint ugyanis a tartós jogviszonyokba lehetőség van arra, hogy a megváltozott körülményekre tekintettel a bíróság módosítsa a felek szerződéses viszonyát, feltéve, hogy a szerződés megkötését követően fellépő körülményváltozás valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti. Kizárt azonban a bírói szerződésmódosítás, ha

- a körülmények megváltozásának lehetősége előrelátható volt a megkötés pillanatában,
- a körülményváltozást a módosítást kérő fél maga idézte elő,
- illetve, ha a körülmények változása az érintettek rendes üzleti kockázatának körébe tartozik.²⁸

²⁵ Vesd össze: Barzó Tímea – Kriston Edit: Gondolatok a közszerzeményi rendszerben rejlő ellentmondásokról. *Miskolci Jogi Szemle*, (2018), 1. 24–38. 33-34.

²⁶ Barzó i. m. (l.j. 16.) 216.

²⁷ „Ha élettársi vagyoni jogi szerződés eltérően nem rendelkezik...” – mondja a Ptk. 6:516. § (1) bekezdése.

²⁸ Klasszikusan ilyen lehet például a kereslet-kínálati viszonyok változása. Juhász Ágnes: A szerződés módosítása és megszüntetése. In Barzó Tímea et alii: *Kötelmi jog. A kötetek közös és a szerződés általános szabályai*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015. 323-332. 326-327.

A de facto élettársat a vagyonszaporulatból megillető részesedésének veszélyeztetése megfelel valamennyi, a Ptk. által támasztott feltételnek, így a bíróságnak lehetősége van a törvényes vagyoni rendszer módosítására és ennek eredményeképp ilyen módon elrendelheti a tiszta vagyonekülönítés alkalmazását az életközösség fennállásának további időtartamára.

Ez azonban nem sértheti azon harmadik személyek jogát, akiknek a követelése korábban keletkezett, hiszen az fedezetelvonást valósítana meg.²⁹

5. Záró gondolatok

A de facto élettársi kapcsolat szabályozása jelentős változáson ment keresztül. A jogalkotó teljesen új vagyoni megoldást vezetett be, aminek a gyakorlattá történő transzformálása komoly nehézséget fog jelenteni a bíróságok számára, hiszen ahogy a tanulmányban is igyekeztem szemléltetni, még rengeteg a megválaszolatlan kérdés. A tanulmánnyal igyekeztem néhány gondolat erejéig kitérni ezekre és lehetséges válaszokkal, értelmezési irányokkal szolgálni, amelyek a joggyakorlat számára is hasznosak lehetnek. A legfontosabb kérdés álláspontom szerint a vagyonszaporulat fogalmi körének és megosztásának tisztázása, amely a kialakulóban lévő bírói gyakorlatnak mindenképp egy nagy újítása lesz.

Irodalom

- Barzó Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patrocínium Kiadó, 2017.
- Barzó Tímea: Házassági vagyoni jog. In Barzó Tímea et alii.: *Családjog a 2013. évi V. törvény alapján*. Budapest, Menedzser Praxis, 2014. 34-134.
- Barzó Tímea: A méltányosság és gyengébb fél védelmének érvényesülése a családjogban. In Szikora Veronika – Török Éva (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére I-II. kötet*, Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 63-72.
- Barzó Tímea – Kriston Edit: Gondolatok a közszerzeményi rendszerben rejlő ellentmondásokról. *Miskolci Jogi Szemle*, (2018), 1. 24-38.
- Csehi Zoltán: Méltányosság és az új Polgári Törvénykönyv. In Köhidi Ákos – Keserű Barna Arnold (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Győr-Budapest, Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt., 2015. 24-44.
- Hegedűs Andrea: Az élettárs fogalma és a kifejezés tartalmi vonatkozásai. *Családi Jog*, (2006), 4. 10-15.
- Hegedűs Andrea: *Az élettársi kapcsolat a polgári jogi kodifikáció tükrében*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2010.
- Hegedűs Andrea: Élettársi kapcsolat kontra házasság: hasonlóságok és különbségek a hatályos magánjogban. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus LXVIII. Fasc. 9., 2006.
- Juhász Ágnes: A szerződés módosítása és megszüntetése. In Barzó Tímea et alii.: *Kötelmi jog. A kötelek közös és a szerződés általános szabályai*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2015. 323-332.
- Körös András: A családjog jövője: Az új Ptk. Családjogi könyve – a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslat összevetése; Első rész: Alapelvek, Házasság, Élettársi kapcsolat. *Családi Jog*, (2013), 3. 1-8.

---

²⁹ Barzó Tímea: Házassági vagyoni jog. In Barzó Tímea et alii.: *Családjog a 2013. évi V. törvény alapján*. Budapest, Menedzser Praxis, 2014. 34-134. 107-108.

- Kriston Edit: A család és ami mögötte van – A szociológia válasza a fogalomalkotás tükrében.
In Szabó Miklós (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma*, Miskolc, A Miskolci Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa, 2018. 63-67.
- Nyíróné Kiss Ildikó: Az élettársi vagyonszaporulat és megosztása – a Ptk. és a régi Ptk.
szabályainak összevetése gyakorlati szempontból. *Családi Jog*, (2021), 1. 37-44.

Azonosságok és különbségek a munkaviszony és a közszolgálati foglalkoztatási jogviszonyok alapelveinek rendszerében²

1. Bevezetés

Az alapelvek jelentősége kiemelkedően fontos a magánjogban. Olyan általános szabályokat fogalmaznak meg, melyek a feleket az érintett jogviszonyok minden szakaszában jogosítja vagy kötelezi. Általában univerzális szabályokról beszélhetünk, melyek a bevezető rendelkezések között találhatóak, de ultima ratio jelleggel alkalmazandók. A magánjogi szabályozáson belül kiemelkednek a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) alapelvei. Ezekből az alapelvekből merít a többi magánjogi terület is sokszor. Nincs ez másképp a munkajoggal sem. Az új Ptk. hatályba lépése átalakította a Munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) alapelveinek a rendszerét is. Persze a kérdés vizsgálatát messzebbre kell indítanunk. Az első kérdés, hogy az Mt.-ben megfogalmazott általános magatartási követelmények vajon tényleg alapelvek-e vagy csak alapelv jellegűek. Másrészt, ha alapelvnek is tekintjük ezen rendelkezéseket, akkor mindegyik foglalkoztatási jogviszonyban ugyanúgy alkalmazhatók? Ez a második kérdés elvisz minket egészen a közszolgálat mint önálló jogág kérdéséhez. A jogalkotó, mind a közszolgálati jogszabályokban, mind ezek indoklásában azt hangsúlyozza, hogy a közszolgálati jogviszonyok nem munkaviszonyok. Kézenfekvő a kérdés, hogy ha a közszolgálati jogviszony nem munkaviszony, akkor miért másolja mind a kormánytisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Kttv.), mind a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény (Kit.), mind a különleges jogállású szervekről és az általuk foglalkoztatottak jogviszonyáról szóló 2019. évi CVII. törvény (Küt.) az Mt. szabályait. Ez egyébként más jogintézményeknél is szembevetendő. Ennek a furcsa munkajog-közszolgálati jogviszonynak tengernyi irodalma van, mintegy állandó vitaforrásként közjogászok és munkajogászok között. A tanulmányomban az előadásomhoz hasonlóan azonban most csak az alapelvek kérdésére fókuszálnék.

Ahogy említettem, a közszolgálati jogszabályok az alapelvek tekintetében másolják az Mt. szabályait. Érdekes, hogy a három különböző közszolgálati jogszabály három különböző módon másolja, és ugyanazokat az általános magatartási követelményeket másként csoportosítja. Teszik ezt anélkül, hogy bármelyik is módosított volna az Mt.-ből kölcsönzött szövegen. Érdekes kérdés annak a vizsgálata, hogy ez vajon tudatos döntés volt-e vagy jogalkotói következetlenség? Előadásomban és publikációmban ezeket, azonosságot és különbségeket szeretném megvizsgálni az Mt. rendelkezéseinek a tükrében.

2. Munkajogi alapelvek

A munkajogi jogviszonyokra vonatkozó általános szabályokat az Mt. Bevezető rendelkezései között találjuk meg. Ezek azok a szabályok, melyek a munkáltató–munkavállaló kapcsolatán túlmutatva tágabb szöveggörnyezetben határoznak meg általános szabályokat. Ezen szabályok feladata és természete kettős. Egyrészt az Alaptörvényben megfogalmazott munkához való jog

---

¹ Egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrár- és Munkajogi Tanszék.

² A tanulmány Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs hivatal által támogatott „K_120158, K_16 kutatási témapályázat - A kiszolgáltatottabb fél helyzete a munkavégzési jogviszonyokban az európai és a magyar szabályozás tükrében” keretében készült.

és vállalkozáshoz való jog érvényesítésére kell törekednie.³ Tennie kell mindezt úgy, hogy a munkavállalói jogok megfelelő színvonalon biztosítottak legyenek. A tanulmány keretei között éppen ezért az Általános magatartási követelmények cím alatti rendelkezéseket elemezzük.

Hogy ténylegesen alapelvekként értelmezhetjük-e az általános magatartási követelményeket nem teljesen egyértelmű. A jogszabályi és a szakirodalmi környezetben indirekt utalásokat találunk arra, hogy vajon alapelvekként értelmezhetjük-e. Ha a munkajogi kódex részletes indoklását nézzük, akkor az Mt. 6. § (1) bekezdéshez fűzött indoklás annyi említést tesz, hogy az elvárhatóság az új szabályok mentén alapvető szintű szabályozást nyert. A munkajogi szakirodalomban is történik egyszerű utalás arra, hogy a jelzett szabályokat alapelveknek tekintjük.⁴

Mi is azonban a jogi alapelv meghatározása? Farkas Szabina kiemeli, hogy a jogi alapelvek egy-egy jogágazat irányító eszméi, amelyek a jogágban összefoglalt jogszabályok tartalmára jellemzőek, alapvonásait tükrözik.⁵ Az alapelvek szerepe, hogy megadják az adott jogág karakterét. Természetesen vannak általános, minden jogterületre kiterjedő jogelvek, de vannak csak az adott jogágra jellemző jogelvek is. Az adott jogágra vonatkozó alapelvek összessége adódik ezen általános és különleges jogelvek összességéből. Az alapelvek funkciója, hogy ultima ratio funkciót töltsenek be arra az esetre, ha más szabály a munkajogi kódexből már nem alkalmazható. Az alapelvek rendszere sosem önmagában áll. Egyrészt kapcsolódik azon kódexhez, jogszabályhoz, amelynek az életviszonyait szabályozza. Így van ez a munkajogi alapelvek tekintetében is. A munkajogi jogviszonyokra vonatkozó alapelvek jelentős részét az Általános magatartási követelmények cím alatt találjuk, illetve az értelmezési alapelvet ezektől elkülönülten, az Mt. hatálya után.

Ahogy korábban is említettem, az általános magatartási követelmények körében nevesített munkajogi alapelvek olyan elvi jelentőségű előírások, amelyeket a törvény egésze szempontjából figyelembe kell venni, és amelyek segítséget adnak az egyes részletszabályok értelmezéséhez. A gyakorlat akkor is az alapelvekhez nyúl vissza, amikor egy adott kérdésre vonatkozóan nincs önálló tételes szabály. Ennek megfelelően két funkcióját különböztetjük meg az alapelveknek: egyrészt az értelmező funkciót, másrészt hégzagpótló funkciót.

A másik, a tanulmányunk szempontjából fontos tényező, hogy a munkajog alapelvei a polgári jogi alapelveken nyugszanak. Ez egyrészt adódik abból a tényből, hogy nagyon sok eseten igazolódik, hogy a polgári jog a munkajog mögöttes jogágaként is értelmezhető.⁶ A munkajog, mint keresztülfekvő jogág, az alapelveinek a nagy részét a polgári jogból meríti, de nem kizárólag. A polgári jogi és a munkajogi jogviszonyok között ugyanis van egy hatalmas eltérés, ami a felek egyenrangúságával van összefüggésben. A polgári jogi jogviszonyok egyik kiinduló tétele a mellérendeltség és egyenjogúság elve.⁷ Ehhez képest a munkajog alapállása a felek közötti alá-fölérendeltségre épül. Az egyenlőség maximum a munkaszerződés megkötése kapcsán merülhet fel, de az is legfeljebb a szerződés megkötésének időpontjáig, de az sem teljes értékűen. A munkajogviszony alá-fölérendeltsége egyben azt is jelenti, hogy a munkajogban egy felborult egyensúlyt kell a magánjog eszközeivel visszaállítani. Ahogy azt Bankó Zoltán, Berke Gyula és Kiss György kiemeli, a tradicionális munkajognak azonban kevés eszköz áll a

³ Kun Attila: Munkajog alapelvei – Generálklauzulák az Mt.-ben. In Kiss György (szerk.) *Munkajog*. Budapest, Ludovika Kiadó, 2019. 81–100. 81.

⁴ Gyulavári Tamás: Általános rendelkezések. In Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*. Budapest, ELTE-Eötvös, 2013. 73–111. 73.

⁵ Farkas Szabina: A polgári jog alapelveinek érvényesülése a gazdaságirányítás korszerűsített rendjében. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae: Acta Iuvenum: Sectio Juridica et Politica*, (1976), 1-18.

⁶ Prugberger Tamás – Mészáros Melinda: *A magyar munkajogi szabályok változásai európai kitekintéssel*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2020.

⁷ Leszkoven László: A polgári jog alapelvei. In Barzó Tímea – Papp Tekla (szerk.): *Civilisztika I. Általános tanok – Személyek joga – Szellemi alkotások joga*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 23–46. 24.

rendelkezésre a szociális egyenlőtlenségek kiigazítására.⁸ Ezen kevés eszközök egyike a munkajogi alapelvek összessége. Ezeket az alapelveket generálklauzulaként is értelmezhetjük.

Ebből fakadóan látható, hogy a polgári jogi alapelvek és a munkajogi alapelvek között átfedések is vannak. A polgári jogi alapelvek közé tartozik:

- a mellérendeltség és egyenjogúság elve,
- az értelmezési alapelv,
- az észszerűség, igazságosság és jogbiztonság alapelvei,
- az észszerűség követelménye,
- az igazságosság elve,
- a jogbiztonság alapelve,
- a jóhiszeműség és tisztesség alapelve,
- az elvárható magatartás követelményének elve,
- a joggal való visszaélés tilalma.⁹

Ezen felsorolt alapelvek egy része egy az egyben visszaköszön a munkajogi kódex felsorolásában. Ahogy említettem azonban, számtalan olyan alapelv is található benne, amely a munkajogi jogviszonyok sajátja.

Az Mt. az alábbi általános magatartási követelményeket tartalmazza:

- az adott helyzetben általában elvárható magatartás követelménye,
- a jóhiszeműség és a tisztesség elvének megfelelő eljárás és az együttműködés kötelezettsége,
- a tájékoztatási kötelezettség,
- a méltányos mérlegelés követelménye,
- a joggal való visszaélés tilalma,
- a munkáltató jogos gazdasági érdekeinek védelme,
- a véleménynyilvánítás szabadsága,
- a titokvédelem,
- a személyiségi jogok védelme,
- az adatkezelés alapvető elvei,
- az egyenlő bánásmód elve.¹⁰

A két felsorolásból is megállapítható, hogy a két alapelvi rendszer egymásra épül. Az egyes alapelveket nem tudom részleteiben is bemutatni, mert az túlmutat a jelen tanulmány keretein. Jelen tanulmány célja, hogy megvizsgálja, elképzelhető-e ezen olyan rendszertani felépítmény, amelynek alapját a polgári jogi alapelvek és a felépítmény csúcsát a közszolgálati jogviszonyokra vonatkozó alapelvek adják. Ezt a kérdéskört azért is tartom fontosnak, mivel az egyes közszolgálati jogviszonyokra vonatkozó szabályok nagyban építenek a munkajogi rendelkezésekre. Ennek megfelelően az általános magatartási követelményeket is alkalmazni kell. Ez azonban felveti azt a dilemmát, hogy a Ptk. –Mt.–közszolgálati jogviszonyok alapelvei ténylegesen egy rendszert alkotnak-e. Jelenti-e azt, hogy a magánjogi alapelvek érvényesülnek közjoginak tekintett jogviszonyokban? Ha érvényesülnek, akkor vajon a gazdasági munkajoghoz hasonlóan vagy szükséges más lehetőségeknek a vizsgálata? A tanulmány következő részeiben próbálok ezeknek a kérdéseknek utánajárni.

---

⁸ Berke Gyula – Kiss György (szerk.): *Kommentár a munka törvénykönyvéhez: magyarázat a Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez*. Második átdolgozott kiadás. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 17-76.

⁹ Leszkoven: i. m. (7. lj.) 31.

¹⁰ Kun: i. m. (3. lj.) 82.

3. Közszolgálati jogviszonyokra vonatkozó alapelvek

A fenti kérdések azért is lehetnek fontosak, mert az aktuális politikai irányzat és a jogalkotó szándéka elég régóta az, hogy a közszolgálatot elkülönítse a munkajogtól, és önálló jogágként kezelje. Az elmúlt időszakban a jogalkotó szándéka az volt, hogy a közszolgálati pragmatikát teljesen különválassza a munkajogi pragmatikától. A közszolgálati jog területén az elmúlt időszakában elég sűrűn váltották egymást az újabb és újabb kódexjellegű szabályok, és ennek megfelelően mind újabb és újabb jogviszonyok kerültek kialakításra. A vizsgálatunk első sorban a civil közszolgálatra fókuszál, amelynek az utóbbi közel tíz évben nem sikerült nyugvópontra jutnia. Az elmúlt közel tíz évben három nagy fordulópontra volt megfigyelhető, amelyek mentén a változások megtörténtek. Az elmúlt kilenc év jogalkotása nem csak dinamikus volt, de eléggé hektikusra is sikeredett. Ezt kitűnően jellemzi az is, hogy nem progresszív jogalkotásról van szó. Annyi volt csak bizonyos a jogalkotói szándékban, hogy a munkajogviszonytól elkülönülten szeretné¹¹ kezelni, önálló jogviszonyként a civil közszolgálat egyes jogviszonyait. Mindezekhez adalék, hogy a jogalkotó a közszolgálaton a legszűkebb értelmű civil közszolgálatot érti, amelyben a tisztviselői jogviszonyok helyezkednek el. A közalkalmazotti jogviszonyt nagyon sokszor nem emeli be ebbe a legszűkebb értelmezésbe. Az én értelmezésemben természetesen a közalkalmazottak is a közszolgálat részét képezik, bár én a tisztviselői jogviszonyokat sem látom annyira elkülönített jogviszonynak, mint ahogy a jogalkotó láttatni szeretné.¹² Ahogy azt Petrovics Zoltán is kiemeli, a magyar közszolgálat széttöredezett szabályozása folytán a különböző elveken nyugvó közszolgálati jogállási törvényekben e jogviszonyok tartalmi elemei indokolatlan módon és mértékben térnek el, holott nem lenne elvi akadály annak, hogy azok jelentős részét a jogalkotó ingeráltan határozza meg.¹³

A magam részéről teljesen egyetértek Petrovics Zoltánnal, ezért is tartom fontosnak, hogy vizsgáljuk meg a közszolgálati jogra vonatkozó alapelveket és próbáljuk meg azt kontextusba helyezni. A jelen tanulmány keretei között a legfontosabb jogállási szabályokat emelném ki:

- a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény (Kjt.);
- Kttv.;
- Kit.;
- Küt.;

A Kjt. nem tartalmaz szabályt az általános magatartási szabályokra. A közalkalmazotti jogviszonyra vonatkozó alapelveket az Mt.-ből kölcsönzi, teszi ezt olyan módon, hogy az Mt.-beli szabályokat kell alkalmazni, azokat külön nem ismétli meg. Ennek az okát az Mt. és a Kjt. viszonyában szükséges keresni. Ahogy azt Kjt.-re vonatkozó kommentár is kiemeli, rengeteg olyan terület van, amire a jogi szabályozás nem tér ki. Ebben az esetben az Mt. szabályait kell alkalmazni. A Kjt. minidig csak olyan mértékben szabályoz, amennyiben szeretne eltérni az Mt. szabályaitól. Ezen felül a Kjt. azt emeli ki, mely szabályok ne kerüljenek alkalmazásra a munkajogi szabályok közül.¹⁴ Ez a szemlélet még az eredeti jogalkotói szándékot tükrözi. A jogalkotó 1992-ben azt a rendszert alakította ki, amelyben a közalkalmazotti jogszabályok azt mondták meg, hogy az Mt.-ből mit nem, a köztisztviselőkre vonatkozó szabályok pedig azt

---

¹¹ Ennek egyik kiváló példája az új perrendtartási szabályok alkalmazása. A közalkalmazotti jogviszonyokról továbbra is a munkaügyeket tárgyaló bíróságok döntenek, míg a tisztviselők jogviszonyai beemelésre kerültek a közszolgálati per fogalmába. De jól látszik az a tendencia is, hogy a jogalkotó egyre inkább le kívánja építeni a közalkalmazotti réteget és átranzformálni más jogviszonyokba.

¹² Ez lehet, hogy a civilista munkajogász attitűdből is fakad.

¹³ Petrovics Zoltán: A közszolgálati jogviszony tartalmának integrálása és differenciálása. *Pro Publico Bono*, 1. (2018), 140–159. 141.

¹⁴ Bérces Kamilla et alii: *Kommentár a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvényhez*. Budapest, Complex Kiadó, 2018. 19.

mondták meg, hogy mit szükséges alkalmazni.¹⁵ Ahogy említettem is, az eredeti jogalkotó szándék csak az Mt.-Kjt. viszonylatában maradt meg. A tisztviselői jogviszonyok kapcsán a gyakori szabályváltozás hatására természetesen átalakult.

Ahhoz, hogy a teljes képet lássuk, mindenképp érdemes kiindulnunk a megváltozott jogalkotó szándékából. Ennek megismerését segítik számunkra az egyes közszolgálati jogszabályok miniszteri indoklása. A Kttv.-hez fűzött általános indoklás kiemeli, hogy: „A *Javaslat ugyanakkor szakít azzal a korábbi megoldással, amely a Munka Törvénykönyve közszolgálati jogviszonyra vonatkozó rendelkezéseit kifejezett utaló szabályok segítségével határozza meg. A közszolgálati tisztviselőkre irányadó egységes szabályozás megköveteli, hogy a köz szolgálatára érdekében tevékenykedő tisztviselőkről önálló, elkülönült, egységes és a közszolgálat értékfókuszosságával összhangban álló normaanyag rendelkezzen.*” Az általános indoklás kiemeli továbbá, hogy a Kttv. ugyanakkor szakít azzal a korábbi megoldással, amely a Munka Törvénykönyve közszolgálati jogviszonyra vonatkozó rendelkezéseit kifejezett utaló szabályok segítségével határozza meg. A közszolgálati tisztviselőkre irányadó egységes szabályozás megköveteli, hogy a köz szolgálatára érdekében tevékenykedő tisztviselőkről önálló, elkülönült, egységes és a közszolgálat értékfókuszosságával összhangban álló normaanyag rendelkezzen. Az új Munka Törvénykönyve jogintézményeit csak annyiban veszi át, amennyiben az maradéktalanul megfeleltethető a közszolgálatról megkövetelhető magasabb szintű elvárásoknak. A Javaslat ezzel összhangban szabályozza a közszolgálatra irányadó általános magatartási szabályokat – szem előtt tartva a köz szolgálatának elsődlegességét és a jó közigazgatásba vetett társadalmi bizalom fenntartásának követelményét, valamint a személyiségi jogok védelmét –, továbbá a közszolgálat alanyainak jogait és kötelezéseit. Ha a Kttv. részletes indoklását vizsgáljuk meg, akkor azt láthatjuk, hogy a maga természetességével alkalmazza az általános magatartási követelményeket. A szakirodalom igyekszik kiemelni, hogy a közszolgálatban az alá-fölérendeltségnek teljesen más az alapja, mint a munkajogviszony esetében.¹⁶ Ami a közszolgálatban érvényesülő elveket illeti, elsőként két területre kell felhívni a figyelmet. Az egyik az általános magatartási követelmények köre, a másik a kormánytisztviselői hivatás etikai alapelvei. Kiss György kiemeli, hogy az általános magatartási követelmények eredeti szövegezése kifejezetten a közszolgálati jogviszonyokra vonatkozó – az általános követelményekhez képest – többletkövetelményeket fogalmazott meg.¹⁷

A magam részéről azt látom, hogy ez az állítás a munkaviszonyokra is igaz. Továbbá ha más alapú a felek közötti jogegyenlőtlenség, akkor ezen eltérő élethelyzetekben hogyan hatnak az azonosan, sokszor szó szerint megfogalmazott általános magatartási követelmények. Ha megvizsgáljuk, hogy mely alapelveket nevesíti a Kttv., akkor azt látjuk, hogy mind szövegezésében, mind tartalmában azonos jogosultságokról beszélhetünk, mint a munkaviszonyok esetében. Az azonban tény, hogy egyes magatartási követelményeket a közszolgálati relációra adaptáltak, de a többség az Mt.-ben megfogalmazott fordulatokat megtartva vált a Kttv. részévé. Az így szabályozott közszolgálati jogviszony is munkavégzésre irányuló jogviszony, így érthető, hogy mely magatartások kerültek szabályozásra: többek között együttműködési és tájékoztatási kötelezettség; a jóhiszeműség és tisztesség.

Az alapelvek elsődleges funkciója, hogy elősegítsék adott jogszabályi rendelkezések megfelelő módon történő értelmezését és ezáltal azok helyes alkalmazását a gyakorlatban. Ezen kívül ezek az általános szabályok garantálják a jogalkotói szándéknak megfelelő, helyes

---

¹⁵ Jakab Nóra – Prugberger Tamás – Tóth Hilda: A magyar munka- és a közszolgálati jogi szabályozás alakulása a rendszerváltás után. *Polgári Szemle*, (2020), 1–3. 287–313., DOI: 10.24307/psz.2020.0718

¹⁶ Kiss György: Bevezetés. In Kiss György: *Közszolgálati életpályák jogi szabályozása*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 11–16. 15.

¹⁷ Kiss György: A közszolgálati foglalkoztatási jogviszonyok tartalmát meghatározó elvek. In Kiss György: *Közszolgálati életpályák jogi szabályozása*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 79–93. 92.

magatartás gyakorlását a jogalanyok részéről. Figyelemmel arra, hogy a Kit. rendszerében a jogalkotó számos esetben lényegesen nagyobb mérlegelési jogkört teremt a munkáltató számára, különösen nagy jelentősége van annak, hogy ezek a szabályok megfelelően biztosítani tudják az alapvető jogok védelmét, és ezáltal meggátolják az esetlegesen visszaélésre alapot adó helyzeteket.¹⁸ A Kit. esetében az általános magatartási követelmények magában foglalja az Mt.-ből ismert alapelveket, amelyeket a hatékonyság és a szakszerűség elvével egészített ki. Érdekes módon a személyhez fűződő jogok védelme is itt kapott helyett, holott az az Mt.-ben és más közzszolgálati szabályokon külön jogintézményt jelent.

A Küt. az alapelveket már csak általános rendelkezésekként határozza meg. A szabályozási formája hasonló a Kit. megoldásához. Ebből persze még nem következik a címben jelölt azonosság és különbözőség. Ennek megvilágításához szükséges egyes alapelvek vizsgálata. Éppen ezért szeretném kiemelni a Küt. 9. §-ban meghatározott jóhiszeműség és tisztesség elvét. A Küt. 9. § (1) bekezdése alapján a közzszolgálatának elsődlegessége alapján és a jó közigazgatásba vetett bizalom fenntartásának szem előtt tartásával kell eljárni. Ugyanez a kitétel megtalálható a Kttv.-ben is szintén a 9. § (1) bekezdésében. A Küt. 9. § (2) bekezdése szabályozza a jóhiszeműség és tisztesség elvét, a Küt. 9. § (3) bekezdése pedig az együttműködési és tájékoztatási kötelezettséget. Ami eléggé bizonytalan lett az a személyiségi jogok védelme: a Kttv. esetében külön címet kapott a bevezető rendelkezéseken belül, a másik két vizsgált jogszabályban pedig az általános magatartási követelmények részét képezi. Ám nem ez az egyetlen olyan strukturális változás, amely felülírja az Mt.-beli sorrendet. A közzszolgálati jogviszonyokban a joggal való visszaélés tilalmának szabályai között került elhelyezésre a munkáltató jóhírnevéhez való jog és a titokvédelem is. Ezek az egyes magatartási normák nem tartoznak össze sorosan. Éppen ezért nem teljesen világos, hogy mi motiválta a jogalkotót erre a megoldásra.

4. Összegzés

Azt kell látnunk, hogy az Mt.-ből és a Ptk.-ból megismert egyes alapelvek egy sajátos rendszerben lettek leszabályozva, amely esetében inkább *ad hoc* jellegű megoldásokkal találkozunk, sem mint felépített logikus konstrukcióval. Természetesen a közzszolgálatnak saját alapelvei is vannak, amelyek a sajátos jogviszonnyal függnek össze. Ez azonban messziről sem jelenti azt, hogy olyan jelentős mértékben eltérő lenne a függőség alapja a munkajoghoz képest. A hierarchikus felépítés markánsabb és kötöttebb a munkaviszonyhoz képest, és a munkavállalók szerződési szabadsága is csorbát szenved, de mégsem kizárt teljesen. A közzszolgálati viszony nem úgy hatalmi viszony, mint ahogy a jogalkotó elképzei. A jogalkotó speciális közjogi jogviszonyként képzei el a közzszolgálatot, holott az jelentősen épít a magánjogi hagyományokra, ezt bizonyítják az alapelvek is. Ha az alapelvek érvényesülését, alkalmazását nézzük, több olyan alapelvről beszélhetünk, amely a Ptk. –Mt.–Kttv.–Kit.–Küt. vonalon permanensen végigfut. Az egyes jogintézmények szövege nem vagy csak kevésbé tér el az alapkiinduláshoz. Jól szemlélteti ezt a jóhiszeműség és tisztesség elve:

Ptk.	Mt.	Kttv.	Kit.	Küt.
A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a	A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség	A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség	A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség	A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség

¹⁸ Fülöp Tímea – Kun Attila: Általános magatartási követelmények és alapelvek. In Hazafi Zoltán – Ludányi Dávid (szerk.): *Kommentár a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvényhez*. Budapest, Nemzeti Közzszolgálati Egyetem, 2021. 199-220.

jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően kötelesek eljárni.	és a tisztesség elvének megfelelően kell eljárni,	és a tisztesség elvének megfelelően kell eljárni, továbbá kölcsönösen együtt kell működni és nem lehet olyan magatartást tanúsítani, amely a másik fél jogát, jogos érdekét sért	és a tisztesség elvének megfelelően kell eljárni, továbbá kölcsönösen együtt kell működni és nem lehet olyan magatartást tanúsítani, amely a másik fél jogát, jogos érdekét sért	és a tisztesség elvének megfelelően kell eljárni, továbbá kölcsönösen együtt kell működni és nem lehet olyan magatartást tanúsítani, amely a másik fél jogát, jogos érdekét sérti.
---	---	--	--	--

1. táblázat: A jóhiszeműség és tisztesség szabályozása a Ptk.-ban és az egyes foglalkoztatási jogviszonyokban. Forrás: saját szerkesztés.

A táblázatból is látszik, hogy a példaként kiemelt alapelv szinte változatlan formában érvényesül. Ebből adódik a kérdés, hogyan tud érvényesülni egy magánjogi alapelv egy a jelenlegi jogpolitikai felfogás szerinti közjogi területen. Maguk a jogszabályok, a hozzájuk fűzött általános és részletes indoklás sem ismerteti a kapcsolat alapját. A közszolgálati jogszabályok alapnak veszik ezen jogelvek érvényesülését. Éppen ezért, ha az egész eddigi vizsgálatot megfordítjuk, akkor neminkább úgy áll-e a dolog, hogy a közszolgálatban azért is tudnak érvényesülni ezek az alapelvek, mert mégis van kötődése a civilisztikai és munkajogi területekhez? Ha ugyanis a közszolgálatot megvizsgáljuk, akkor egy speciális foglalkoztatási viszonyt látunk, amelyben az állam a közvetlen vagy közvetett foglalkoztató. A magam részéről még mindig tartom azt a megközelítést is, hogy a közszolgálat atipikus munkajogi terület. Természetesen az állami hatalomgyakorlás és a munkáltatói túlhatalom magasabb szintű, mint az egyéb munkajogi területeken, de ez nem jelenti azt, hogy szükséges az összes kapcsolódási pontot megszüntetni. Másrészt, ha már mindenképpen ki szeretné emelni a jogalkotó a közszolgálati szabályozást mint önálló területet, akkor is legfeljebb a munkajogi terület inverzeként lehetne, mely szerint mindkettő keresztülfekvő jogág, amiben keverednek magánjogi és közjogi elemek, de az arányok az egyes területeken eltérnek. Ebből pedig természetesen következik magánjogi alapelvek átvétele és alkalmazása. Véleményem szerint ez a dogmatikai felfogás sokkal életszerűbb lenne a felvázolt helyzetben, de a többi jogintézmény vizsgálatánál is. Ezt azonban nehezíti az, hogy a jogalkotó folyamatosan formálja a közszolgálatot, ami egy széttöredezett rendszer. Az egyes közszolgálati szabályok érezhetően más-más logika mentén születtek meg. Így sajnos sokszor a közszolgálat saját alapelvei sem érvényesülnek maradéktalanul, nemhogy a magánjogból kölcsönzött alapelvek. Ez azonban, ahogy a címben is utaltunk rá, azonosságokat és különbségeket eredményez, a legtöbbször logika nélkül.

Irodalom

Bérces Kamilla et alii: *Kommentár a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018.

- Berke Gyula – Kiss György (szerk.): *Kommentár a munka törvénykönyvéhez: kommentár a Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez*. Második átdolgozott kiadás. Budapest, Wolters Kluwer, 2014.
- Farkas Szabina: A polgári jog alapelveinek érvényesülése a gazdaságirányítás korszerűsített rendjében. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae: Acta Iuvenum: Sectio Iuridica et Politica*, (1976), 1-18.
- Fülöp Tímea – Kun Attila: Általános magatartási követelmények és alapelvek. In Hazafi Zoltán – Ludányi Dávid (szerk.): *Kommentár a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvényhez*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2021. 199-220.
- Gyulavári Tamás: Általános rendelkezések. In Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*. Budapest, ELTE-Eötvös, 2013. 73-111.
- Jakab Nóra – Prugberger Tamás – Tóth Hilda: A magyar munka- és a közszolgálati jogi szabályozás alakulása a rendszerváltás után. *Polgári Szemle*, (2020), 1–3. 287–313.
- Kiss György: Bevezetés. In Kiss György: *Közszolgálati életpályák jogi szabályozása*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 11-16.
- Kiss György: A közszolgálati foglalkoztatási jogviszonyok tartalmát meghatározó elvek. In Kiss György: *Közszolgálati életpályák jogi szabályozása*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 79-93.
- Kun Attila: Munkajog alapelvei – Generálklauzulák az Mt.-ben. In Kiss György (szerk.): *Munkajog*. Budapest, Ludovika Kiadó, 2019. 81-100.
- Leszkó László: A polgári jog alapelvei. In Barzó Tímea – Papp Tekla (szerk.): *Civilisztika I. Általános tanok – Személyek joga – Szellemi alkotások joga*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 23-46.
- Petrovics Zoltán: A közszolgálati jogviszony tartalmának integrálása és differenciálása. *Pro Publico Bono*, (2018), 1. 140-159.
- Prugberger Tamás – Mészáros Melinda: *A magyar munkajogi szabályok változásai európai kitekintéssel*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2020.

Személyi jogok és kötelezettségek a társkapcsolatokban

1. Bevezetés

Bár a jog a társkapcsolatok intimitásába nem szólhat bele, a házasság esetében kifejezetten is tartalmaz olyan személyi kötelezettségeket, amelyek a felek legbensőbb viszonyait érinti. Vajon milyen jogi jellege van ezeknek a kötelezettségeknek, és vannak-e ezekhez hasonlóan elvárható magatartási minták más társkapcsolatok esetében? Attól, hogy egy jog nem kikényszeríthető, feltétlenül *lex imperfecta* is? Lehet-e és érdemes-e szankcionálni az ilyen személyi jellegű kötelezettségeket? Azt is érdemes megvizsgálni, hogy a különböző, többé-kevésbé házasságszerű kapcsolatokban mi az elvárható az együttműködés és támogatás, gondoskodás, illetve más személyi jogok terén kifejezett törvényi rendelkezés hiányában. Természetesen azt is meg kell nézni, hogy az ilyen közvetlen módon ki nem kényszeríthető kötelezettségek megszegése esetén milyen típusú szankciók milyen következményekkel, hatásokkal járhatnak, valamint, hogy a családjogon túl milyen szankciórendszer állhat rendelkezésre.

2. A házastársak személyi viszonyai

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) némileg bővítette a házastársak viszonyairól szóló rendelkezéseket. Elsőként a hűség kötelezettségét említi a törvény, és ennek kiemelt jelentősége lesz a következő elemzésben is. Egyébként a joggyakorlat eddig is tágabb értelemben használta a hűséget,² egymás iránti elkötelezettséget, lojalitást, egymás ügyeinek és életének segítségét is értve alatta. Ennek kifejtésére szolgál, hogy a közös célok érdekében történő együttműködés külön is megjelölésre kerül. A kölcsönös támogatás pedig az élet minden területére vonatkozik, mind anyagi, mind egymás fejlődésének segítése, egymás ápolása, gondozása beletartozik ebbe a kötelezettségbe. Olyan erős a házaspár összetartozásának támogatásban megnyilvánuló köteleme, hogy törvényben meghatározott esetekben még a házasság felbontása után is fennállhat, így például a tartás formájában.

Megfigyelhető némi párhuzam a törvényes öröklés, a házastársi- és a rokontartás között. Tartásra elsősorban ugyanaz a házastárs lesz köteles, aki az öröklési jogban, az örökgyó halálakor a törvényes öröklés rendje szerint kiemelt örökös: örökli a közös lakás hasznélvezetét, valamint egy gyermekrészt. A tartásra jogosultat azok a leszármazói kötelesek elsősorban eltartani, akik az örökgyó halálakor első sorban örökölnek.³

¹ Egyetemi adjunktus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

² Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a 2009. évi CXX. törvény nem tartalmazta a hűség kötelezettségét, azt az együttműködéssel helyettesítette, ami például a leszármazást, az apasági vélelmet az együttműködésből és nem a hűségből vezette volna le. „Az együttműködési kötelezettség előírása a ma már nem elsősorban és kizárólag a szexuális hűséget jelentő 'hűséggel tartoznak egymásnak' tétel (Csjt. 24. §-a) váltja fel, és lényegében a házastársak mindenre kiterjedő összetartozását, egymással való szolidaritását kívánja kifejezésre juttatni. A joggyakorlat a 'hűség' követelményét a Csjt. hatályba lépésétől kezdve ebben a szélesebb értelemben fogja fel, amely magában foglalja a másik házastárs érdekeit sértő magatartások tilalmát.” T/5949. törvényjavaslat miniszteri indokolása 549.

³ A Ptk. öröklési szabályai: 7:55. §, 7:58–7:66. § és a rokontartás szabályai: 4:196–4:202. §.

A bontás során kiemeli a törvény az együttélést, aminek a huzamosabb ideig fennálló hiánya különösen is a házasság teljes, és helyrehozhatatlan megromlására utal.⁴ A kötelezettség előírása tekintetében a Polgári Törvénykönyvvel vált teljessé a rendszer, hiszen megjelenik egyrészt a közös lakhely megválasztása,⁵ másrészt a házasságkötéssel létrejövő életközösség vélelme.⁶ Bár az előbbi szabály korábban szerepelt már a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvényben (Csjt.), most azért is került be újra – több európai állam törvényéhez hasonlóan –, mert a közös lakóhely meghatározásának fontos következményei vannak. Ez az a helyszín, ahol a családi élet folyik, a családi vagyon egy része ide összpontosul, valamint joghatósági kérdések is kötődnek a közös lakhelyhez, és ez nemzetközi elemmel bíró házasságok esetében még fontosabb lehet. A közös lakóhely az együttműködés és a családi gazdálkodás helyszíne, a házasság megszűnésekor, akár halál, akár felbontás esetén a házastársnak keletkezhet használati joga. A feleknek egyetértésben tudniuk kell meghatározni a közös lakóhelyet, bár az életközösség létrejöttét a házasság megkötésével vélelmezzük, annak megszűnéséhez szintén fontos jogkövetkezmények kapcsolódnak, és ez is érintheti a közös lakóhelyet. A közös lakást további szabályokkal is védi a Ptk. a 4:76–4:78. §-ban a rendelkezési jog korlátozásával. A felek közötti kapcsolóból fakadóan az életközösség vagy a kötelék megszűnésével is fennmarad a szolidaritásból következően – a tartáshoz hasonlóan – kötelezettség a másik lakhatását illetően. Egyrészt itt elsődleges a kiskorú gyermek érdeke, másrészt a felek jogviszonyának megállapodással való rendezése is.⁷

Az életközösség fennállásához, a kötelezettség ellenpontjaként annak hiányában fűz jogkövetkezményt, a kapcsolat megromlásának vélelmét és ehhez kapcsolódóan a bontást a korábban említett szabály. Itt a törvény az életközösség megszakadására utaló tényként a különélést annak hossza miatt veszi figyelembe, azonban ez nem esik egybe azzal az esettel, amikor a felek valamely külső körülmény miatt nem tudnak egy lakóhelyen élni (pl. betegség, munka), hiszen ilyenkor az életközösség nem szakad meg, az egyéb elemek fenntartják azt.⁸

Amennyiben e kötelezettségek nem rendelkeznének jogi kötőerővel, feltehető a kérdés, miért szerepelnek egyáltalán egy normaszövegben. Miért nem kerültek ki a vétkességi bontójog szabályaival együtt, ahol még jogi relevanciával bírtak? Sőt a kodifikáció kapcsán miért került bővítésre a felek személyes viszonyából fakadó jogok és kötelezettségek köre?

Ezekből a tényekből arra lehet következtetni, hogy a jogalkotó meg kívánta erősíteni ezek jogi jellegét.

3. Egymás támogatásának kötelezettsége – a hűség

A házasfelek közötti hűséget szűkebb értelemben a nemi kapcsolatra vonatkoztatjuk, tehát egyrészt a felek között a házasság fennállása alatt van szexuális kapcsolat, másrészt ez kizárólagos, házastársukkal áll fenn, harmadik személyekkel nem. Tágabb értelemben nem csupán a nemi hűséget értjük rajta,⁹ hanem a kölcsönös bizalom, egymás el nem árulása, kölcsönös lojalitás, fizikai, lelki és érzelmi elkötelezettség el nem hanyagolása.¹⁰

⁴ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 18. § (2) bek. b) pontja és Ptk. 4:21. § (1) bek.

⁵ Ptk. 4:26. §.

⁶ Ptk. 4:35. § (1) bek. második mondat – rendszertanilag helyesebb lett volna ezt a vélelmet a házastársak személyi viszonyainak körében elhelyezni.

⁷ Ptk. 4:78–4:85. §.

⁸ Ld. a joggyakorlatban pl. BH2003. 323.

⁹ Csiky Ottó: A házastársak jogai és kötelezettségei. In Kőrös András (szerk.): *A családjog kézikönyve*. Budapest, HVG-ORAC, 2007. 113-266. 118.

¹⁰ Pamela Mendoza Alonso: Daños morales por infidelidad matrimonial. Un acercamiento al derecho español. *Revista Chilena de Derecho y Ciencia Política*, 2. (2011), 2. 41–64. 47.

Élettársak esetében nincs ilyen törvényi elvárás, ahogy nem is keletkezik apasági vélelem, kivéve az emberi reprodukcióra irányuló eljárást (Ptk. 4:100. §), ahol a vélelem nem önmagában az élettársi kapcsolaton, hanem az orvosi eljárás tényén alapul.

Amennyiben a jogi kötelezettséget megszegik egy családjogi kapcsolatban, nehezebb a kár számszerűsítése, és a nem vagyoni sérelem mellett másodlagos. A házasságban közvetve olyan jogkövetkezmények kötődnek a hűséghez, mint az apasági vélelem, tehát a leszármazás, ennek anyagi következményeként pedig a tartás, vagy épp az öröklés. A leszármazáshoz kötődő alapvető, identitást meghatározó, emberi méltóságból fakadó jog sérelme súlyosan sérti az egyén személyiségi jogait. „Az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog pedig azt is magában foglalja, hogy mindenkinek a legszemélyesebb joga vérségi származását kideríteni”.¹¹ A kérdés a gyakorlatban úgy vetődik fel, hogy az is az önazonossághoz való jog része, hogy a személy tudja, ki származik tőle. Hiszen valaki gyermekének lenni épp olyan identitásképző, mint szülőnek lenni, és így az a személyiséget alapvetően meghatározó ismeret.

A magyar bírói gyakorlatra jellemző volt, hogy a házassági kötelezettségek megszegését családjogilag tartotta értékelhetőnek és más szankciót nem tekintett alkalmazhatónak.¹² Ugyanakkor az elmúlt néhány évben a Kúria személyiségi jogsértésként értékelt néhány a hűség megszegésével is összefüggő esetet, valamint a Ptk. elfogadása után egyrészt a már említett családjognak a kódexbe való tényleges visszatérése, másrészt a személyiségi jogséremlék újdonságai további kérdéseket vetnek fel.

Két kúriai döntést ismertetünk röviden, ami tovább gondolásra érdemes. Az egyik esetben¹³ a felek közötti 1988-ban kötött házasságban hosszabb időn keresztül nem született gyermek, a feleség kérése ellenére a férj nem volt hajlandó termékenységi vizsgálaton részt venni, mert arra következtetett, hogy nem áll fenn probléma, mivel a házasság alatt egy alkalommal a feleség gyermeket fogant, de vetélés következtében a gyermek nem született meg. Ettől függetlenül megállapítható volt, hogy ebben a házasságot érintő fontos kérdésben, a problémára való válaszkérésben a férj nem működött együtt a feleséggel. A feleség 1998-ban úgy döntött, hogy házasságon kívüli kapcsolatból vállal gyermeket, amelynek következményeként valóban sikeresen megfogant és 1999 januárjában gyermeke született. Erről az elhatározásáról és házasságon kívüli kapcsolatáról, valamint a gyermek származásáról a férjét nem tájékoztatta, miközben az életközösség fennállt a felek között. A gyermek apjának a férjet jegyezték be az anyakönyvbe és a férj valóban apaként gondoskodott a gyermekről. A peres felek házassága megromlott és 2004 végén felbontásra került, a gyermeket az anyánál helyezték el és a volt férj gondoskodott a gyermek tartásáról. 2009 folyamán a gyermekkel való kapcsolattartás miatt vita volt a felek között és az alperes volt feleség ekkor közölte a felperes volt férjjel, hogy egyébként nem ő a gyermek apja, amit apasági vélelem megdöntésére irányuló keresetben a bíróság 2010-ben megállapított és a tartási kötelezettséget is megszüntette. A felperes kártérítés iránti keresetében a vagyoni és nem vagyoni kárának megtérítését kérte az alperes házassági kötelezettséget megszegő magatartásával emberi méltósága és önrendelkezési szabadsága sérelmével okozott nem vagyoni kárért. Míg az elsőfokú bíróság megítélte a kártérítést, a másodfokú ítéletáblai határozat a fent említett indokokkal elutasította a keresetet. A Kúria úgy foglalt állást, hogy nem a hűség megsértésének van meghatározó szerepe, hanem annak, hogy az anya a gyermek származását elhallgatva a családi állását manipulálta, ami a felperes emberi méltóságát, önrendelkezési jogát sértette. A nem vagyoni kártérítést arra tekintettel ítélte meg a bíróság, hogy nem csak a személyes érzelmek megsértése, hanem az ebből fakadó pszichés sérelem is bizonyított volt.

¹¹ 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, ABH 1991, 272.

¹² „[A] törvény közvetlen szankciót nem fűz, azok a családjogi kereteken – így a házasság felbontása, apaság vélelmének megdöntése iránti pereken – kívül eső szankcióval nem járhatnak” Debreceni Ítéletábla Pf. 20.241/2011/3. sz. ítélete kártérítés tárgyában.

¹³ Kúria Pfv. 21.819/2011/6. sz. ítélete kártérítés tárgyában.

Hasonlóképpen a másik esetben,¹⁴ az alperes anya házasságon kívüli alkalmi, majd állandó kapcsolatot létesített későbbi élettársával, akitől gyermeke született a felperes volt férjjel való házassági életközössége fennállása alatt. A gyermek kétéves korában az anya és későbbi élettársa gyanakodni kezdtek, hogy a gyermek nem a felperestől származik, azonban ezt az alperes a továbbiakban is elhallgatta a felperes elől, bár ez időben a felperes tudomására jutott, hogy az alperes házasságon kívüli kapcsolatot tartott fenn. Ennek ellenére a peres felek nem kívánták megszakítani az életközösséget, arra csak további mintegy két év elteltével került sor, amit követően az anya a gyermek apjával élettársi kapcsolatot létesített. A felperes továbbra is apaként gondoskodott a gyermekről, tartásdíjat fizetett és kapcsolatot tartott vele a következő évig, amikor az alperesek ellehetetlenítették a gyermekkel való kapcsolattartását és apasági vélelem megdöntésére irányuló perben a felperes apaságát megdöntötték. A bírósági érvelés szerint bár „az általánosan elfogadott erkölcsi normák megsértése – ezen belül a házastársi hűség kötelezettségének megsértése, illetve a gyermek vérszerinti származásának az eltitkolása – önmagában személyiségvédelmet nem alapoz meg”, az az alperesi magatartás, amivel felróhatóan öt éven keresztül elmulasztotta a származás tisztázását, vezetett arra, hogy a férj és a gyermek közötti érzelmi kapcsolat későbbi megszakadása a személyhez fűződő jog megsértését megalapozza. A szülői státus elvesztése köztudomás szerint pszichés hátrányt okoz, azonban ez a gondolatmenet súrolja a gyermek mint kár kérdéskörét, hiszen, ha nem hitte volna, hogy ő a szülő, nem alakul ki érzelmi kapcsolat és nem éri sérelem.

Tekintettel arra, hogy a Ptk. 2:52. § (2) bekezdése alapján a jogsértés tényén kívül más bizonyítani nem kell, automatikussá válhat ilyen esetekben a sérelemdíj megítélése, hiszen konkrét esetben, mint említettük, a felróhatóság alóli kimentés nem igazolható. Így az az alperesi védekezés, hogy nem tudta biztosan a gyermek származását, aligha mentesítő körülmény. A felróható magatartás hiányára való hivatkozás azért nem tűnik meggyőzőnek, mert a hűség kötelezettsége nem azt jelenti, hogy a házasság fennállása alatt mástól ne foganjon gyermeke a feleknek, hanem azt, hogy mással ne létesítsenek nemi kapcsolatot sem.

További kérdés, hogy ha a jogsértés tényén kívül más bizonyítani nem kell, a házastársi törvényi kötelezettség megsértése ilyen jogsértésnek miért nem minősülhet. Vajon az esetek üzenete az, hogy a hűtlenség nem jogsértés, csak a származás tisztázására vonatkozóan van kötelezettsége az anyának? Ebből természetesen tovább gondolható, hogy csak abban az esetben van esély a jogsértés megállapítására, ha a házasságon kívüli kapcsolatból gyermek származott, ezzel kapcsolatban a férj tévedésben volt és abban az esetben is csak a feleség hűtlensége okozhat ilyen sérelmet. Pedig a házasfelek kötelezettségei, így a hűség kötelezettsége is, egyenlők. Vajon nem lenne személyhez fűződő jogának megsértéseként értékelhető egy olyan helyzet, ahol a férj a házasságon kívül tart fenn intim kapcsolatot és esetleg abból a kapcsolatból is származnak gyermekek, esetleg egy teljes másik család? Itt természetesen nem a szülőség státuszába vetett hit és az ebből kialakuló kapcsolat esetleges megszakadása sérül, hanem a házastársi kizárólagosságba, a házastársi státuszba vetett hit, ami köztudomásúlag legalább annyira súlyos lelki megrázkódtatást jelent.

Az első esetben különösen megfigyelhető, hogy a tények között előkerül más házassági kötelezettségszegés az együttműködés hiányával, és amennyiben ez nem kerül értékelésre, szintén hiányérzetünk támad. A hűtlenség, bár mivel nevesített kötelezettség a hűség megtartása, maga is önálló problémát jelent a házasságban, azonban nem kiragadható a házastársi életközösség kontextusából. A sokrétű összetevőket, amelyek a házassági konfliktushoz vezetnek, valamiképp a vétkességi bontójog még tudta értékelni, a jelenlegi jogalkalmazás kevésbé.

A vétkességi bontójoggal a kötelezettségsértés kapcsán érzett kompenzációs igény nem tűnt el. Érdekes, hogy az Egyesült Államokban nem ritka, hogy a házassági szerződésben

---

¹⁴ Kúria Pfv. 21.171/2009/2. sz. ítélete kártérítés tárgyában.

rögzítenek szankciót a hűtlenség esetére. Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a bírói gyakorlat az ilyen klauzulát mint közrendbe ütközőt általában érvénytelennek tekinti. A bíróság olyan érvelése, miszerint az ilyen kikötés visszahozná a vétkességi bontójogot, nem fogadható el elméleti alapon, hiszen a bontás az ilyen kikötés mellett is bármelyik fél kérelmére indul, nincs ehhez az okhoz kötve, csupán jogkövetkezményt fűz egy jogsértéshez.¹⁵ Természetesen annak a kérdése, hogy mennyire közrendbe ütköző, ha a felek 'árazzák be' a házassági hűségük értékét, továbbra is releváns, azonban ez semmit nem von el a jogsértés kapcsán érzett reparációs igényből.

Egyetértve azzal, hogy mindkét fél egyenlő felelőssége a házastársi kapcsolat alakulása,¹⁶ az ezzel kapcsolatos felelősségüknek nem feltétlenül egyenlőképpen felelnek meg. Az ebből kialakuló eltolódás, amennyiben olyan fokot ér el, ami súlyosan sérti a másik felet, – bár e kivételes helyzetben indokolható lenne –, kevés esetben jut jogi értékeléshez.

Az egykori Legfelsőbb Bíróság használt olyan fogalmakat a gyakorlatában, amelyek dogmatikailag valamilyen reparációért kiáltanak. Így kérdés, hogy hogyan kell értékelni, ha a bíróság az indokolásában meghatározza, hogy a házasság melyik fél kötelezettségsértő magatartására visszavezethetően romlott meg illetve, hogy mit jelent a családjogi felróhatóság fogalma.¹⁷ A vétkességi bontójog elmúltával a bíróságnak az ítélet rendelkező részében nem kötelessége kimondani, hogy a házasság melyik fél milyen magatartása miatt romlott meg helyrehozhatatlanul, de ez nem jelenti, hogy az indokolásában sem mondhatja ki azt. Kérdés, hogy milyen felhatalmazással és milyen jogkövetkezménnyel mondja ki, hogy az egyikük magatartása erkölcsileg kifogásolható, mivel kötelezettséget sértő, vagyis családjogilag felróható. Véleményünk szerint a jogsértés bírósági megállapítása az ítélet rendelkező részében is lehetséges volna, ezzel elégtételt adva a vétlen félnek.

A konkrét esetben a felek a másik felróható magatartására hivatkozva kérték a házasság megszüntetését, ahol a megszüntetés szankciója független a felróhatóságtól, az csak a helyrehozhatatlanság tényén múlik. A bíróság megállapította, hogy bizonyítás terheli azt a felet, aki a másik felróhatóságára hivatkozik, nem a bontás jogkövetkezménye, hanem az egyéb jogi következtetések levonása miatt. Helyesen állapította meg a Legfelsőbb Bíróság, hogy az ítéletből az így bizonyított tények a vétkességi bontójog hiányára hivatkozva nem törölhetők.

Ugyanakkor, például a tartás megítélésekor, mégis számításba tudja venni a bíróság mindkét fél magatartását, hogy méltánytalan helyzet ne alakuljon ki. Hasonlóképpen figyelembe kell vennie a bíróságnak mindkét fél magatartását, amikor a személyhez fűződő jogok ernyője alatt ad oltalmat a sértett félnek. Azzal viszont nem érthetünk egyet, hogy nincs értelme a jogi értékelésnek,¹⁸ amennyiben jogilag vállalt kötelezettség megszegéséről van szó, annak preventív hatása az egész társadalmat befolyásolja a jogalkotó és jogalkalmazó értékítéletével, a konkrét félnek pedig valamiképpen elégtételt szolgáltat. Ez alól az sem mentesít, hogy racionális döntéshozóként – mint láttuk az első esetben így is értelmezhető – vagy érzelmi bevonódása miatt jutott az adott házasság a kötelezettségsértő magatartásra, ezt a jog egy becsületsértés vagy más hasonló személyhez fűződő jogsértés esetén sem értékeli felelősséget kizáró okként.

2.1. Együtműködés és közös döntés

A hűség és támogatási kötelezettség mellé bekerült az együtműködés elvárhatósága is a Ptk.

¹⁵ Martha M. Ertman: *Love's promises: How Formal and Informal Contracts Shape All Kinds of Families*. Boston, Bacon, 2015. 186–188.

¹⁶ Pál Szilvia: A kötelemragsztó házastársi hűségről családjogon innen és családjogon túl. *Jogi tanulmányok*, 1. (2014), 598–608. 599.

¹⁷ BH2012. 39.

¹⁸ Pál i. m. (16. lj.) 606.

4:24. §-ában. Ez részben értelmezhető a hűség fogalmi körének bővítéseként is,¹⁹ de fakad abból a hiányból is, hogy mint alapelv nincs rögzítve a törvénykönyv elején,²⁰ azonban a családi viszonyok tartósságuk és szoros jellegüknél fogva elképzelhetetlenek együttműködés nélkül. Ehhez képest az együttműködést csak a házastársaknak írja elő a Ptk., bár minthogy az élettársak szabályozása átkerült a szerződési jogba, rájuk is vonatkozik a szerződések általános szabályai közül az együttműködés (Ptk. 6:62. §). A szülőkre vonatkozóan szintén előírja a Ptk. az együttműködést (Ptk. 4:173. §), ugyanakkor felmerül, hogy az együttműködés családi kapcsolatokban való különös jelentősége megkövetelné, hogy azt mint elvárható magatartást alapelvi szinten írja elő a Negyedik Könyv.

Az együttműködés mikéntje, hogy a családot érintő közös ügyekben közös a döntési jog (Ptk. 4:25. §). Azonban a felek autonómiája sem veszik el a házasságkötéssel, így saját ügyekben a döntési jogot önállóan, de a család érdekeit szem előtt tartva gyakorolják, azaz a felek kölcsönösen alkalmazkodni is kötelesek²¹ egymáshoz és a családhoz. Már az alapelvek körében is megjelent az egyenjogúság, erre épül, hogy a felek egymásra figyelemmel, de szabadon dönthetnek a saját ügyekben, a házaseletüket és a családot érintő ügyekben pedig együtt döntenek. Elhatározásaik kapcsán ismét megerősítést nyer a gyermek védelme is.

Bár ezen kötelezettségek megszegése még kevésbé megfogható, a korábban ismertetett jogesetben is felmerült, hogy a felek között az együttműködés nem valósult meg, amikor a férfi nem volt hajlandó meddségi vizsgálaton részt venni.²²

Élettársi kapcsolatokban az együttműködés kötelezettsége a Hatodik Könyv szerződések alapelveiből következik (Ptk. 6:67. §), bár családvédelmi elv nyilvánvalóan így nem kapcsolódik hozzá.

2.2. Egymás támogatása

A házasfelek kötelesek egymást támogatni, ez elsősorban természetbeni gondoskodást (személyiségi, lelki, morális, fizikai stb.), tartást jelent (Ptk. 4:24. §) és ez a támogatási kötelezettség a kötelék felbontását követően is fennállhat [Ptk. 4:29. § (2) bek. és 4:29–4:33. §]. A tartás kötelezettsége „a házasság belső tartalmából folyik. Ebből következik, hogy a házastársak esetleges későbbi eltávolodása, a házasság felbontása nem semmisíti meg teljesen egymáshoz tartozásukat, egymás sorsáért bizonyos fokú felelősségüket. Ez az egymás sorsáért való további felelősség a házastársak kölcsönös tartási kötelezettségében is kifejezésre jut.”²³

A gyakorlatban kérdésként merül fel, hogy mekkora a gondoskodási kötelezettség terjedelme, van-e annak határa. A következőkben a gondoskodási kötelezettség teljesítésének határait, illetve ezzel kapcsolatban főleg öröklési ügyekben felmerülő kompenzáció problematikáját nézzük meg.

Egy esetben, amikor az örökhagyó végrendeletében második feleségére hagyta vagyonát első házasságából származó gyermekét pedig kizárta, mivel feleségétől várta rászorultsága esetén – az ítélet szerint tulajdonképpen a házassági kapcsolaton túlmutató – gondozását. Az örökhagyó halála előtt tíz éven keresztül magatehetetlen állapotú betegként való ellátását a házastársi gondoskodást meghaló mértékűnek ismerte el a bíróság, így ennek értékével szemben a kötelesrész nem volt érvényesíthető.²⁴

¹⁹ Boros Zsuzsa: A házastársak személyi viszonyai. In Kőrös András (szerk.): *Polgári jog. Családjog. Az új Ptk. magyarázata. III/VI.* Budapest, HVG-ORAC, 2013. 67-71. 67.

²⁰ A szerződési jog alapelvei között szintén megtaláljuk a Ptk. 6:62. §-ban.

²¹ Csiky Ottó – Filó Erika: *Magyar családjog.* Budapest, HVG-ORAC, 2001. 40.

²² Kúria Pfv. 21.819/2011/6. sz. ítélete

²³ Kőrös András (szerk.): *Polgári Jog. 1953–1997 Családjog.* Budapest, HVG-ORAC, 1998. 14.

²⁴ BH2004. 467.

Hasonlóképpen abban az esetben, amikor az örökhagyó második felesége, 9 évig fennálló házasságuk alatt, az örökhagyóról kisebb, majd halála előtt súlyosabb betegsége idején gondoskodott, úgy értékelte a bíróság, hogy az a házastársat terhelő támogatási kötelezettség mértékét lényegesen meghaladta, így hagyatéki hitelezőnek minősült gondozási szolgáltatása ellenértékére. A bíróság megállapította, hogy a gondozást nyújtót terheli ilyen esetben annak bizonyítása, hogy az általa nyújtott szolgáltatás az életközösség tartalmát és az együttéléssel járó szükségszerűséget meghaladó mértékű volt.²⁵

Ehhez képest azonban abban az esetben nem találta megállapíthatónak a gondozás ellenében járó kompenzációt a jogalkalmazó, amikor az örökhagyó ugyan végrendeleti örökösének nevezte házastársát, azonban daganatos betegsége ellenére néhány hónappal halálát megelőző időig dolgozott, és bár házastársa gondozta, ápolta, munkába vitte, azt nem tudta bizonyítani, hogy közöttük a gondozás tárgyában visszterhes jogügylet jött volna létre.²⁶ Továbbá akkor, amikor a házaspár közös lakást nem alakítottak ki, de az egyikük gondoskodott a másik életkörülményeiről, aki viszonzásképp ajándékozás címén lakóingatlanokat jutott házastársának – a visszakövetelhetőségért indított keresetben –, nem találta megállapíthatónak a felek közötti gondozási szerződés létrejöttét a bíróság, mivel a házaspár közötti szerződések esetén az ingyenességet és nem a visszterhességet kell vélelmezni. A házasságból következő támogatási kötelezettség miatt nyújtott gondozás csak rendkívülisége esetén lehet a felek közötti gondozási szerződés tárgya, így az ajándék visszakövetelésének sincs helye.²⁷

Élettársak esetén ugyan nincs ilyen explicit támogatási kötelezettség, bár az életközösség megléte a kapcsolat létkérdése, így az életközösséggel szükségszerűen együtt járó gondoskodás is értelmezhető, azonban pont ez az a tény, amit az élettársi kapcsolat alatt szerzett vagyon megosztásánál mint kompenzációs alapot figyelembe kell venni, tehát láthatóan felemás a helyzet. Ugyanakkor az egy évet meghaladó élettársi kapcsolat esetén, ha abból gyermek is származott, már van tartási kötelezettsége a volt élettársnak (Ptk. 4:86–4:91. §), tehát ebből következtethető, hogy az élettársnak is van.

Irányadóként tartotta a Kúria a 1/2014. számú PJE határozatában, a gyakorlat által kiterjesztően értelmezett rokon fogalommal operáló LB PK 89. számú állásfoglalás *a)–b)* pontjait. Vagyis, ha nem szerződés, hanem jogszabály alapján nyújt valaki ténylegesen tartást, és így végrendeleti örökösé válik megállapíthatóan szolgáltatása ellenében, a ténylegesen nyújtott tartás értéke a kötelesrész alapjába nem számít be, vagy ha végrendelet híján törvényes öröklésre kerül sor, de a tartást nyújtó örökségi juttatás ígérete ellenében tartotta az örökhagyót, igénye hagyatéki hitelezői. Ugyanakkor a tartásra kötelezettek körében sorrendet állít fel a törvény: a házastárs, a volt házastárs, – amely a Ptk.-ban kiegészül – a volt élettárssal, egysorban kötelesek a tartásra (Csjt. 60. § és Ptk. 4:194. §). Vagyis ilyen esetben ezt a sorrendet figyelembe vehetné a gyakorlat és ezt kiegészíthetné a méltányossággal. Egyébként a gyakorlatot a Ptk. szerződés esetén annyiban módosította, hogy ha az örökség megnyílik a szerződéskötést követő két éven belül, akkor a jutott vagyontárgy értékét a ténylegesen nyújtott tartás levonásával kell a kötelesrész alapjába számítani, míg két év elteltével nem kell.

Vagyis a támogatási kötelezettség a törvény alapján áll fenn, és bár feltételhez nem köthető a házasság létrejötte – vagyis, hogy csak egészségben gondoskodik az egyik a másiktól – mégis magánjogilag a „többletgondoskodás” nem kikényszeríthető, sőt szerződés alapján kompenzálhatónak tűnik. Ez dogmatikailag kevésbé alátámasztható, méltányosság alapján azonban értékelhető lenne.²⁸ A házasság természetétől idegen, hogy a felek között olyan

²⁵ Legfelsőbb Bíróság Pfv.I.20.185/2011/3. sz. ítélete.

²⁶ Legfelsőbb Bíróság Pfv.I.20.185/2011/3. sz. ítélete, Legfelsőbb Bíróság Pfv.I.21.729/2009/10. sz. ítélete.

²⁷ BDT2012. 2633.

²⁸ Ehhez képest érdekes a *Borelli v. Brusseau* ügy, azzal együtt, hogy dogmatikailag nehézkes az, ha a gondoskodási tevékenységet 'be kell árazni'. Itt az USA-ban lehetséges tartalmú házassági vagyoni jogi

tartalmú szerződés jöjjön létre, amiben az egymásról való gondoskodás mint a szolgáltatás tárgya kerül kikötésre. Sokkal inkább arról van szó, hogy a házasságból következik ugyan a támogatás, gondozás kötelezettsége – ha ezt a házastárs nem személyesen, természetben látja el, és valóban ez nem kikényszeríthető, akár a közös vagyonból teszi, vagy akár saját vagyona terhére [Ptk. 4:44. § (2) bek.] – ha ennek eredménye méltánytalan helyzetbe hozná a kötelezettségét teljesítő felet, akkor kompenzációra tarthat igényt. A családjogban az alapelvi szinten is kimondott méltányosság alkalmazása helytállóbb: mind dogmatikailag kikezdehetlenebb, mind praktikusán rugalmasabb, mint az attól idegen, a területre ráerőltetett, szerződési jogi megoldások alkalmazása. A támogatást, gondoskodást társadalmilag hasznos, gazdaságilag értékes munkaként²⁹ is védheti a jogrendszer.

3. Az életközösség mint kötelezettség és joghatásai

Az életközösség kapcsán pontosításokra került sor a Ptk.-ban, azonban némi eltolódás tapasztalható a magyar törvényben a bírói joggyakorlat hatására az életközösség fontosságát illetően. Ugyanis a joghatások egy része már nem a házasság tényéhez kötődik, hanem az életközösség fennállásához, vagy épp megszűnéséhez. A magyar Ht.-hoz (1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról) és Ptk.-hoz hasonlóan a német Polgári Törvénykönyv, a BGB is tartalmazza a házaspár életközösségben való együttélésének kötelezettségét az 1353. cikkben. Azonban tartalmának meghatározása ma már a felekre hárul, amint azt a német Alkotmánybíróság is kifejtette, minthogy az együttélési szabályok nagy része a férjet emelte családfővé, és ehhez rendelt viselkedési mintát, jogokat és kötelezettségeket, azonban ezek a szabályok ma már nem részei a törvénynek.³⁰ A BGB 1353. § (1) bekezdésének második mondata alapján bíróságnál kérelmezhető – ha ez nem valósít meg joggal való visszaélést – a házasság helyreállításának kimondása. Bár nem kikényszeríthető kötelezettség az együttélés, a német bíróság egy 1979-es döntésében helyt adott a felperes feleség azon kérésének, hogy a házassági otthonból távozzon a férj szeretője.³¹ Az ilyen ítéletek nem végrehajthatók, azonban az erre alapított vagyoni igények foganatosíthatók lesznek.³² Az életközösség fogalma és kötelezettsége a francia Code civil 215. cikkében 1970-ben vált rendezőelvvé, annak tartalmát azonban tágran alkalmazta a joggyakorlat. A felek az együttélés működésmódját saját maguk

---

szerződésről volt szó. Kérdéses, hogy mennyire tekinthető fair helyzetnek, ha a felek vagyonekülönítésben és a tartás mellőzésében állapodnak meg, majd a jelentős különvagyonnal nem rendelkező fél karrierjét feladva végzi a háztartási teendőket és beteg házastársának gondozását, azonban a szerződés miatt semmilyen kompenzációban nem részesül. Ekképp határozott a kaliforniai bíróság a *Borelli v. Brusseau* ügyben, [12 Cal.App.4th 647, 16 Cal.Rptr.2d 16 (Ct. App. 1993)], döntését arra alapozva, hogy a házasság kötelékéből következik a gondozási kötelezettség, annak ellenére, hogy az esetben a szerződéssel a férj a tartási kötelezettsége alól kiszereződhetett. Mivel a magyar házassági vagyoni szerződés fogalma szerint nem tartalmazhat tartásra vonatkozó megállapodást, az külön szerződés a felek között, mint láttunk. Ezért a kérdés nem így merül fel, de továbbra is releváns kérdés, hogy az olyan házasság, amiben a felek jogai és kötelezettségei egyelőek, hogyan vezethet mégis egy érvényes szerződés kapcsán olyan helyzethez, ahol az egyik fél tartozik a kötelezettségeivel, a másik fél viszont nem köteles részeltetni őt vagyonából. Az erre adott olyan válasz, hogy a másik fél vagyonát sem kell megosztani, csak látszólagos egyelőséget takar, ha egyikük jelentős vagyonnal rendelkezik, másikuk pedig vagyontalan. A konkrét eset magyar gyakorlat szerinti elbírálásakor a tartási szerződés jelent megoldást, másrészt a jóerkölcsbe ütközés is felvethető lenne.

²⁹ Az ilyen jellegű láthatatlan munka 119 milliárd £ terhet róna az államra az Egyesült Királyságban, továbbá piaci alapon végzett gondozási munka nagyságrendekkel drágább lenne, a szektor alulfizetettsége ellenére is. Ld. bővebben Jonathan Herring: *Relational Autonomy and Family Law*. London, Springer, 2014. 15–18.

³⁰ Mary Ann Glendon: *The transformation of family law – State, law and family in the United States and Western Europe*. Chicago, The University of Chicago Press, 1989. 93.

³¹ Uo. 94.

³² Wilfried Schlüter – Szabó Helga: A német családi jog áttekintése. *Acta Universitatis Szegediensis Forum Acta Juridica et Politica*, (2013), 2. 229.

alakítják ki, az egyéni körülmények, személyiségbeli és anyagi különbözőségeiknek megfelelően.³³

A szakirodalomban néhány terület megkülönböztetésére került sor, ami az életközösség elemeit adhatja. Ilyen az ágy, asztal és fedél kánonjogi hármásának továbbvitele az életközösség fogalmára.³⁴ Vagyis a legtöbb szerző idesorolja a felek intim, nemi közösségét. Ugyan ideiglenesen betegség vagy egyéb megegyezés miatt előfordulhat, hogy nincs ilyen kapcsolat a felek között, és abban is egyetértés van, hogy az nem kikényszeríthető. Azért is lényeges a jogi megítélés szempontjából e bensőséges kapcsolat ténye, mert a joggyakorlatnak el kellett fogadnia, hogy házasfelek között minősíthető erőszaknak, ha a másik fél nem akarja a nemi aktust, másfelől a házasság bontására szolgáltat alapot, ha véglegesen elutasítja a nemi kapcsolatot valamelyik házastárs. Az asztal közössége a közös gazdálkodást szimbolizálja, ennek az elemnek leginkább gazdasági a jellege, tulajdonképpen ezen alapszik a felek közötti vagyoni, öröklési kapcsolat is. A közös otthon pedig a családi otthont jelenti, de nem zárható ki, hogy valamelyik félnek más lakcíme is legyen, például, ha a munkavégzés helye nem esik egybe a családi otthon szerinti hellyel. Érdekes, hogy többen az életközösség fennálltához kötik az egyéb kötelezettségeknek – mint a hűség, a segítségnyújtás – való megfelelést vagy annak felfüggesztését,³⁶ ami a magyar törvény alapján dogmatikailag téves.

A vétkességi bontójog esetében bizonyos kötelezettségszegések szolgáltatnak alapot a bontáshoz, így bár a felek életközösségére vonatkozó jogok nem voltak kikényszeríthetők, következmény nélküliek sem voltak. A feldúltsági bontójog ilyen értelemben nem tudósít a felek viszonyairól, a házasság működéséről. További lépés az objektív bontójog,³⁷ ha a törvényhozó a házasságot a magánfelek egyszerű szerződésének tekinti, amelyet egyoldalúan felmondhatnak. Amennyiben kiüresedik a házasság tartalma, egyre nehezebb lesz elválasztani az egyéb jogilag értékelt társkapcsolati formáktól,³⁸ ami a házasság stabil karakterét célzó, alkotmányos védelemmel, értéke megőrzésének evidens érdekével nehezen összeegyeztethető. A magyar házassági jog nem tekinthető ilyen végletesnek, bár nem is vétkességi a bontójog, a bíróság a házasságot akkor bontja fel, ha teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott [Ptk. 4:21. § (1) bek.], erre az életközösségre jellemző jogok és kötelezettségek be nem tartásából következett a bíróság. Jellemző azonban, hogy a joggyakorlat használja az 'érzelmi elhidegülés' fordulatot mint bizonyítékot a házasság végleges megromlására, bár semmilyen kötelezettség nem szól a felek egymáshoz való érzelmi viszonyulásáról. Megfigyelhető ez a francia bontási gyakorlatban, ahol párhuzamosan működik a feldúltsági és a vétkességi elv, ami nem korlátozódik a hűtlenségre vagy az erőszakra. A bíróság vétkességi oknak tekinti, ha valamelyik felet betegsége esetén a másik nem látogatja meg, ha nyilvánosan becsméri, ha jelenetet rendez, ha túlságosan kötődik a saját szüleihez, vagy túlságosan ellenséges a házastársa szüleivel, ha a férj tekintélyelvű, a feleség zsémbes, túl sokat foglalkozik a hobbijával, nem mutatja ki az érzelmeit, közömbös. Vagyis a modern házasság ideálja, amit a felek szerelemből kötnek, jogilag értékeltté válik, ami igen magas elvárásokat támaszt a felekkel szemben, mintha a felek igényeinek való megfelelés lenne az elsőrangú kötelezettség, a jogok és kötelezettségek rendszere helyett.³⁹ Mindez ambivalens helyzetet teremt, hiszen egyrészt az állam távolságtartását követeli meg a személyes, intim kapcsolatoktól a magánélet védelmére hivatkozva, másrészt a felek ilyen intim személyközi, érzelmi kapcsolata bírói értékelésre számíthat.

³³ Glendon i. m. (30. l.) 90.

³⁴ María Aranzazu Novales Alquezár: *Las obligaciones personales del matrimonio en el derecho comparado*. Madrid, Fundación Registral, 2009. 410.

³⁵ Uo. 411.

³⁶ Uo. 412.

³⁷ *Divorce on demand* fogalma.

³⁸ Glendon i. m. (30. l.) 95.

³⁹ Uo. 97.

Az érzelmek jogi tényekként való értékelése bizonytalan talajra vezet, bizonyos tényeket jogi értékelés alá vesz a jogalkotó, míg másokat nem. Ahogy az állam nem képes, és nem is lenne szerencsés, ha szabályozni akarná például a barátságot, hiszen az jogilag nem megragadható, így nem helyénvaló, ha a jogilag megfogható tartalmak helyett az érzelmi tartalmak kerülnek jogi megítélés alá. Az érzelmi állapot nem lehet előírt magatartás, tekintettel arra, hogy az emberi érzelmekre a személynek is kevés hatása van, viselkedését, döntéseit befolyásolhatják érzelmei, cselekedhet érzelmei által motiváltan vagy éppen azok ellenére. A magyar bírói gyakorlat által használt 'érzelmi közösség' kifejezés jogi értékelhetősége is kérdéseket vet fel és problematikus, hogy az élettársak fogalmában normatív rangon szerepel.⁴⁰ Mindenesetre ez némi bepillantást enged abba, mit tekintünk ma életközösségnek, hogyan kell a feleknek viselkedniük, mi várható el. Azonban az a kérdés is felmerül, hogy ezek valóban a közös életről szólnak-e, vagy az egyének igényeiről, amelyek, ha nem találnak kielégítést, a házasság fenntartása válik kétségessé. Vannak-e közös célok, illetve csak a közös célok tartják össze a házassági életközösséget?

Továbbá azért fontos meghatározni az életközösség fogalmát, mert igen sok jogkövetkezmény fűződik annak fennálltához vagy hiányához a személyes viszonyok terén. Érdeemes meghatározni, hogy az életközösség alatt ugyanazt értjük-e a házasság és az élettársi kapcsolat esetében. Van-e esetleg különbség az ismérvek tekintetében is, vagy csak a jogkövetkezmények, illetve a kapcsolat szempontjából relevánsak az eltérések? Nyilvánvaló, hogy az életközösség a kapcsolat *de facto* ténybeli oldalát ragadja meg, ami élettársi kapcsolat esetén nem egészül ki köteléki résszel. A ténybeliségnek nagy jelentősége van, az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése a házasság intézményét mint férfi és nő közötti életközösséget védi, amelyet házastársak éppúgy, mint élettársak, önkéntes elhatározással létesítenek, a házasság intézményként való védelme választja el az élettársi kapcsolattól a védelem tárgyát. Viszont a házasságban nem csak az életközösséget vállalják a felek önkéntes elhatározás alapján, hanem az intézménnyel együtt járó többletet is, mind a kötelezettségek, mind a jogok terén, ez azonban kihat magára az életközösségre is. Vajon, ha a jogkövetkezmények ehhez a jogi tényhez, és nem a kötelékhez kapcsolódnak, nem sodorja-e közelebb a házasságot az élettársi kapcsolathoz? Mi a két kapcsolati forma életközösség-fogalmának *differentia specificája*?

3.1. A házassági életközösség és a házasság létrejötte előtti életközösség

A Ptk.-ban már kifejezetten szerepel az a bírói gyakorlat által régóta követett feltétel, miszerint a házassági közös vagyont az életközösség hozza létre, megszűnése a vagyonközösség végét is jelenti. Ehhez képest a BGB alapján a vagyonközösség a házasság megszűnésével ér véget.⁴¹ Megdönthető vélelmet állít fel a törvény: amellett, hogy az életközösség létrejött a házasság megkötésével, az ellenkezőjét az erre hivatkozónak kell bizonyítania.⁴² Fontos körülmény, hogy amennyiben a házastársi életközösség ideiglenesen megszakadna, de később mégis helyreállítanák azt a felek, a házassági közös vagyont úgy kell tekinteni, mintha az életközösség folyamatos lett volna. Azonban a korábbi bírói gyakorlattal ellentétben, a Ptk. 4:35. § (2) bekezdése szerint kivételt képez az, amikor az életközösség megszakadása alatt a vagyonközösséget megszüntették, ebben az esetben a közbeeső időben szerzett vagyon nem tekinthető közösnek.⁴³

A bírói gyakorlatból azt lehet leszűrni, hogy az életközösség fennállására utaló tények részben családi tények, részben pedig gazdaságiak. A családi tények körébe tartozik a

⁴⁰ 1959. évi IV. törvény (rég. Ptk.) 685/A. § és Ptk. 6:514. § (1) bek.

⁴¹ Herger Csabáné: A BGB házassági vagyonzsága az új magyar Ptk. házassági vagyonzsága tükrében. *Jura*, (2015), 2. 28–43. 34.

⁴² BH2003. 323.

⁴³ Ellenpélda: BH1992. 398.

bensőséges személyes viszony, a rendszeres nemi élet, a közös gyermekek gondozása, nevelése, más hozzátartozók ellátása, gondozása. Gazdasági ténynek tekinthető a közös lakásban való együttélés, a közös háztartás vezetése, a közös gazdálkodás. Garanciális elv, hogy egyszerre csak egy életközösség állhat fenn.⁴⁴

A törvény kiterjeszti a törvényes vagyoni jogi rendszert arra az időszakra, amikor még nem házastársként, hanem élettársként éltek együtt a felek. Ennek oka, hogy társadalmi jelenségnek tekinthető, hogy a házasságkötést megelőző élettársi kapcsolatot „próbaházasságként” értelmezik a felek, ami azt is bizonyítja, hogy a magyar társadalom alapvetően házasságban képzelel el hosszú távon a társkapcsolati életét.⁴⁵ Megkérdőjelezhető a jogalkotói cél helyessége és jogpolitikai célja, hiszen így vagyoni jogilag azonosítja a jogalkotó az élettársi kapcsolatot és a házasságot, ha az előbbi az utóbbiban folytatódik.⁴⁶ Ezzel tulajdonképpen több jogot kapnak az élettársak, mint az érvénytelen házasság vagyoni jogi joghatásai, amikor a felek nem jóhiszeműek, márpedig az élettársak sem jóhiszeműek abban a tekintetben, hogy tudják, nem házasságban élnek. Továbbá felmerül ennek a gyakorlatnak a jogszabályba építésével, hogy fedezetelvonóvá válhat az élettársi kapcsolatban még önálló vagyonként megterhelt vagyon a visszamenőleges hatályú közös vagyonná válásával.⁴⁷

Felmerül a kérdés, hogy a házassági életközösség és az élettársi életközösség tartalmilag azonos-e? Gyakorlati szempontból a bíróság közel sincs könnyű helyzetben, ha meg kell határozni, mikor kezdődött az életközösség. A szociológiai kutatások szerint sokféle együttélés létezik, amit a jog még nem ruház fel az élettársi kapcsolat kategóriájával. Mivel nem olyan egyértelmű a határvonal, mint a házasságkötés aktusa, alaposan körbe kell járni a fogalmi elemeket. Hiszen az élettársi kapcsolatnál maga a szerződéses viszony nem áll fenn az életközösség fennállása nélkül, ehhez képest egy-egy elem hiánya nem vezet az életközösség hiányához.⁴⁸ Azonban az is fontos, hogy egy-egy elem megléte nem vonja a kapcsolatot a jogilag értékelt élettársi kapcsolat fogalma alá.⁴⁹

3.2. A házastársi és élettársi életközösség összehasonlítása

Az életközösség fogalmának túlhangsúlyozása figyelhető meg abban is, hogy az Alaptörvény (L) cikkben a házasságot mint „önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget” védi. Tekintettel arra, hogy az élettársi kapcsolatban is önkéntes elhatározás alapján jön létre az életközösség, ez az alaptörvényi megfogalmazás semmiképp sem értelmezhető a házasság definíciójaként, kérdés, hogy miért így került megfogalmazásra a védelem tárgyának megjelölésénél – alkotmányos szinten megfogalmazható lett volna annak teljességében is,⁵⁰ akkor is –, ha magánjogilag csak az életközösség értékelhető.

A Ptk. 6:514. § (1) bekezdésében határozza meg az élettársi kapcsolat fogalmát, amelyben az életközösségnek kulcsfontosságú szerepet tulajdonít. Ezt az érzelmi és gazdasági közösséget életközösségnek nevezi. Vajon helyes-e ezt az életközösséget azonosnak tekinteni a házassági életközösséggel? Annál is inkább mivel például vagyonközösség nem jön létre. A házasságban ugyanis az életközösség olyan széleskörű vagyonközösséget jelent, amely többek között magában foglalja a harmadik személyekkel szembeni tartozásért való helytállást, illetve személyi kötelezettségeket is tartalmaz. A két fogalom azonosítása a jogalkotó vagy a

⁴⁴ BH2004. 504.

⁴⁵ Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt: Élettársi kapcsolat és házasság hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle*, 4. (2003), 55–75. 55.

⁴⁶ Herger Csabáné (2015) i. m. (41. l.) 35.

⁴⁷ Nizsalovszky Endre: *A Család jogi rendjének alapjai*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963. 70.

⁴⁸ BH2001. 596., BH2016. 117.

⁴⁹ BH1994. 79.

⁵⁰ Pl. „Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján anyakönyvvezető előtt tett akaratnyilatkozattal létrejött jogi köteléken alapuló közös életet”.

joggyakorlat részéről nehézséget jelent azért is, mert a házasság intézményét elutasító párok egy része az államnak az intim szférájukba való beavatkozását utasítja el. Így, ha a házasság szabályozását használnánk az együtt élők kapcsolatának rendezésére, egyrészt elmosódnának a két fogalom közti határok, másrészt aligha elégítené ki a fenti ok miatt az ezt az intézményt választókat a jogokkal és kötelezettségekkel túlterhelt élettársi kapcsolat létrehozása.⁵¹

Egyértelmű, hogy a jogalkotónak szándékában áll különbséget tenni, elválasztani a két párkapcsolati formát, azonban továbbra is igaz az a megállapítás, hogy „a különböző együttélési formák következményei is eltérően kell, hogy jelentkezzenek.”⁵² Az a szabályozás, amelyik az életközösséghez köti a jogkövetkezményeket, dogmatikailag azért is problematikus, mert, mint láttuk, nehéz elhatárolni az életközösség fogalmát, mivel mindkét esetben *de facto*, tényeken alapszik azok fennállása, ily módon jelenleg az a helyzet, hogy a házasságot közelebb sodorta az élettársi kapcsolathoz a joggyakorlat és annak nyomán a jogalkotó.

4. A házastársak névviselése

A névviselés terén az Alkotmánybíróság már az 1990-es évek elején⁵³ felszabadította a korábbi szigorú szabályok alól a házasságban élő nőt, így a nemek házasságon belüli egyenlősége a névviselésben is megmutatkozhat, a hagyományos névviselési formák mellett. Vagyis az Alkotmánybíróság figyelembe vette a társadalmi változások hozta igények megváltozását ebben a körben, amely fontos jogokra vonatkozik, és jobban kifejezi a házasfelek egyenlőségét. A Csjt. 2004-es változtatásával megegyező szabályokat tartalmaz a Ptk.,⁵⁴ és a házasság megszűnése vagy érvénytelenné nyilvánítása utáni házassági névviselés is a korábbiakhoz hasonlóan megengedett vagy tiltható meg. A házassági névviselés a házas státusz szimbolikus kinyilvánítása is lehet, ami az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolata esetén nem opció, sőt a korábbi házassági név, amennyiben tartalmaz házasságra utaló toldást, tovább nem használható, mintegy szimbolikus megkülönböztetve a két intézményt.⁵⁵

5. Összegzés

Ezen viselkedési normák előírásának célja a házassági életközösség működési minimumának rögzítése, alapjainak lefektetése. Egyértelmű, ahogy a kötelezettségek a házassági kapcsolatból születnek, be nem tartásuk magát a házasságot lehetetleníti el, tehát nem ahhoz kapcsolt viselkedési normák, hanem a fogalomból következő tartalmi elemek. Fontos látni, hogy a kapcsolat hosszú távú, határidőköz nem kötött dimenziója miatt a felek legjobb tudásuk, szándékuk szerint gondosan törekszenek arra, hogy a jogok és kötelezettségek mentén folyamatosan alakítsák a kapcsolat működését, hiszen az élethelyzetek, a család és a felek érdekei, céljai folyamatosan változnak, újabb és újabb kihívások elé állítják a feleket, így működésrendjüket, feladatmegosztásukat rugalmasan, szüntelenül igazítaniuk kell ehhez. A tartósság és az állandó változás feszültsége között e keretek megteremtése ad iránymutatást a feleknek az egyensúly megtalálásához. Az élettársi kapcsolatok esetén az elköteleződés és tartósságnem kifejezett cél, bár ezt adott esetben értékeli a jogrendszer (Ptk. 4:86-4:95. §§).

További kimunkálásra szorul a házasfelek személyi viszonyai kapcsán rögzített jogok és kötelezettségek jogi természete, hogy miként értékeli a jog azok megszegését, vagy hogyan

⁵¹ Ángel Carrasco Perera (szerk.): *Derecho de la Familia casos, reglas, argumentos*. Madrid, DILEX, 2006. 473–476.

⁵² Csűri Éva (szerk.): *A Családjogi Törvény Magyarázata*. Budapest, KJK–Kerszöv, 2002. 693.

⁵³ 995/B/1990. AB határozat.

⁵⁴ Ptk. 4:27. §.

⁵⁵ 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról 3. § (3) bek.

segíti elő teljesítésüket. Ezen jogok kikényszeríthetősége, és a kötelezettségek megszegésének következményei esetleg szankciói sem kimerítően körüljártak. Egyértelmű, hogy a jogi jellemzőkön túl etikai, erkölcsi tartalmakat is rögzítenek ezek a szabályok⁵⁶ és ez a házasság természetétől, a családjog egészétől sem tekinthető idegennek,⁵⁷ mivel a jogalanyok legintimebb kapcsolatairól, nem pedig a kereskedelmi forgalmi viszonyokról – nem mintha ezekből hiányoznia kellene az etikának – szól a szabályozás.⁵⁸

Hazánk szakirodalmában, szemben például a spanyol szakirodalommal, a házasfelek jogainak és kötelezettségeinek jogi természetéről kevés szó esik a tartási és a vagyoni viszonyok kivételével. Ennek oka egyrészt, hogy a tartási és a vagyoni jogok és kötelezettségek a joggyakorlatban kimunkáltak, azok jogi értékelése a bíróságok gyakorlatában jól nyomon követhető. Másrészt a felek személyi viszonyai kapcsán létező jogok és kötelezettségek jogi természete a vétkességi bontójog megszűntével szinte feledésbe merült. Jobbágyi Gábor felveti ugyan, hivatkozva a Legfelsőbb Bíróság 17. számú irányelvére és az V. PED-re,⁵⁹ hogy ezek a jogszabályhelyek korántsem tekinthetők *lex imperfectának*, mivel a bíróság a tartás megítélése során, a lakáshasználatnál vagy akár a gyermekelhelyezés körében figyelemmel van arra, ha a felek megsértették e kötelezettségeiket: „a súlyosan kötelességsértő házastársi magatartás értékelésre kerülhet, mint a nevelésre való alkalmatlanság bizonyítéka”.⁶⁰

Tovább értelmezve: tulajdonképpen, amikor a bíróság azt vizsgálja, hogy a házasság valóban teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott, azt elemzi, hogy a felek személyi viszonyaikban képesek és akarják-e teljesíteni e kötelezettségeiket.

Irodalom

- Boros Zsuzsa: A házastársak személyi viszonyai. In Kőrös András (szerk.): *Polgári jog. Családjog. Az új Ptk. magyarázata. III/VI.* Budapest, HVG-ORAC, 2013. 67-71.
- Carrasco Perera, Ángel (szerk.): *Derecho de la Familia casos, reglas, argumentos.* Madrid, DILEX, 2006.
- Csiky Ottó: A házastársak jogai és kötelezettségei. In Kőrös András (szerk.): *A Családjog Kézikönyve.* Budapest, HVG-ORAC, 2007. 113-266.
- Csiky Ottó – Filó Erika: *Magyar családjog.* Budapest, HVG-ORAC, 2001.
- Csúri Éva (szerk.): *A Családjogi Törvény Magyarázata.* Budapest, KJK–Kerszöv, 2002.
- Ertman, Martha M.: *Love's promises: How Formal and Informal Contracts Shape All Kinds of Families.* Boston, Bacon, 2015.
- Glendon, Mary Ann: *The transformation of family law – State, law and family in the United States and Western Europe.* Chicago, The University of Chicago Press, 1989.

⁵⁶ Lábady Tamás: A magánélet alkotmányos védelme. *Acta Humana*, 18–19. (1995), 74–86. 77., kiemeli erkölcsi töltetű intézményi mivoltát az ABGB több mint kétszáz éve változatlan szövege is. Ld. Herger Csabáné: A házastársi hűség szerepe a magyar szekularizált házassági köteléki jogban. In Somfai Balázs (szerk.): *Ünnepi tanulmánykötet Filó Erika kandidátus egyetemi docens 70. születésnapjára.* Pécs, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2010. 141-157. 143.

⁵⁷ Lenkovics Barnabás: Polgári alanyi jogok – alkotmányos alapjogok (Alapvető kérdések az alanyi és az alapjogok körül). In Sajó András (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban.* Budapest, CompLex, 2006. 107-130. 114.

⁵⁸ Érdekes kérdést vet fel, hogy a jogalkalmazó bíró az érvelése, jogszabályi értelmezése során – különösen családjogi ügyekben – milyen erkölcsiséget használjon jogi hivatásából következően. Ld. Jakab András: Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud? *Jogesetek Magyarázata*, (2010), 1. 83–93.

⁵⁹ A Kúria I/2014. számú PJE határozata hatályon kívül helyezte a LB 17. sz. irányelvet, mivel eltérő irányt jelölt ki a Ptk., a V. PED-et pedig azért, mert a rendelkezések beépültek a törvénybe.

⁶⁰ Jobbágyi Gábor: *Személyi és családi jog.* Budapest, Szent István Társulat, 2005. 296.

- Herger Csabáné: A BGB házassági vagyoni joga az új magyar Ptk. házassági vagyoni joga tükrében. *Jura*, (2015), 2. 28–43.
- Herger Csabáné: A házastársi hűség szerepe a magyar szekularizált házassági köteléki jogban. In Somfai Balázs (szerk.): Ünnepi tanulmánykötet Filó Erika kandidátus egyetemi docens 70. születésnapjára. Pécs, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2010. 141-157.
- Herring, Jonathan: *Relational Autonomy and Family Law*. London, Springer, 2014.
- Jakab András: Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud? *Jogesetek Magyarázata*, (2010), 1. 83–93.
- Jobbágyi Gábor: *Személyi és családi jog*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.
- Kőrös András (szerk.): *Polgári Jog 1953–1997 Családjog*. Budapest, HVG-ORAC, 1998.
- Lábady Tamás: A magánélet alkotmányos védelme. *Acta Humana*, 18–19. (1995), 74–86.
- Lenkovics Barnabás: Polgári alanyi jogok – alkotmányos alapjogok (Alapvető kérdések az alanyi és az alapjogok körül). In Sajó András (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest, CompLex, 2006. 107-130.
- Mendoza Alonso, Pamela: Daños morales por infidelidad matrimonial. Un acercamiento al derecho español. *Revista Chilena de Derecho y Ciencia Política*, 2. (2011), 2. 41–64.
- Nizsalovszky Endre: *A Család jogi rendjének alapjai*. Budapest, Akadémia, 1963.
- Novalés Alquezár, María Aranzazu: *Las obligaciones personales del matrimonio en el derecho comparado*. Madrid, Fundación Registral, 2009.
- Pál Szilvia: A kötelemragasztó házastársi hűségről családjogon innen és családjogon túl. *Jogi tanulmányok*, (2014), 1. 598–608.
- Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt: Élettársi kapcsolat és házasság hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle*, (2003), 4. 55–75.
- Schlüter, Wilfried – Szabó Helga: A német családi jog áttekintése. *Acta Universitatis Szegediensis Forum Acta Juridica et Politica*, (2013), 2. 217–269.

Jogesetek

- 57/1991. (XI. 8.) AB határozat
 995/B/1990. AB határozat
 Kúria Pfv. 21.819/2011/6. számú ítélete
 Kúria Pfv. 21.171/2009/2. számú ítélete
 Legfelsőbb Bíróság Pfv. I. 20.185/2011/3. számú ítélete
 Legfelsőbb Bíróság Pfv.I. 20.185/2011/3. számú ítélete
 Legfelsőbb Bíróság Pfv. I. 21.729/2009/10. számú ítélete
 Debreceni Ítéltábla Pf. 20.241/2011/3. számú ítélete
 BH2016. 117.
 BH2012. 39.
 BDT2012. 2633.
 BH2004. 467.
 BH2004. 504.
 BH2003. 323.
 BH2001. 596.
 BH1994. 79.
 BH1992. 398.
Borelli v. Brusseau 12 Cal.App.4th 647, 16 Cal.Rptr.2d 16 (Ct. App. 1993)

Régi és új kihívások a színpadi művek szerzői jogi útvesztőjében

1. Bevezetés

A szerzői jog területe egy útvesztő, amelyben élvezetes – és érdemes – a kiutat keresve kalandozni. Egy kifejezetten dinamikusan fejlődő területről van szó, amely örök kölcsönhatásban van a technológiai fejlődéssel.² A szerzői jog labirintusában azonban nem csupán az új technikai vívmányoknak köszönhető, legaktuálisabb, megválaszolendő kérdések jutnak szerephez, hanem olyan jogintézmények, műtípusok is, amelyek elsőre rendezett háttérűnek tűnnek. Ez utóbbi körbe tartozik a színpadi művek szerzői jogának kérdésköre, amely bár a kezdetektől a szerzői jog szerves részét képezi, mégis jócskán találunk benne ködös foltokat, szürke zónákat és rendezetlen kérdéseket. Olyan, hosszabb ideje fennálló és vita tárgyát képező témaköröket említhetünk itt, mint például az átdolgozás és a mű integritása közötti feszültség vagy a rendező tisztázatlan szerzői jogi státusza. Ezen klasszikus kérdések mellett megjelent egy új, figyelemre méltó jelenség, a mesterséges intelligencia színházi alkalmazása, amely a korábbi tisztázatlan kérdéseket csak tovább mélyíti, valamint újakat generál.

A tanulmányban a színházi szerzői jog és a mesterséges intelligencia kapcsolatáról kívánunk néhány gondolatébresztőt megfogalmazni. Bár a színpad és a mesterséges intelligencia párosítása első pillantásra furcsának tűnhet, hiszen a színház az egyik legősibb, legrégebbi kulturális szórakozási, szórakoztatási és művészeti forma, amelyet talán kevésbé érinthet a modern technológia szele. Ugyanakkor az utóbbi években egyre több alkalommal alkalmaztak mesterséges intelligenciát különböző színházi előadások, produkciók alkotási folyamatában. A tanulmány során azt kívánjuk érzékeltetni, hogy ez a két – egymástól meglehetősen távolinak tűnő közeg – hogyan, milyen módon kapcsolódik össze, valamint, hogy vannak-e, és ha igen, milyen nehézségei, veszélyei a mesterséges intelligencia színházi alkalmazásának szerzői jogi szempontjából.

A tanulmány első felében bemutatjuk a színházi szerzői jog alapvető pontjait és a rendezetlen kérdéseket, a második felében pedig a mesterséges intelligencia színházi alkalmazására térünk ki.

2. Az útvesztő régi elágazásai

2.1. A színpadi művek szerzői jogi fogalmának sarokpontjai

A színjátszás történelmi és kulturális népszerűsége ellenére is megállapítható, hogy a szerzői jogban nem találunk egy egységes fogalmat arra vonatkozóan, hogy mit tekintünk színműnek,

---

¹ Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Tanszék. jogsapi@uni-miskolc.hu

² Grad-Gyenge Anikó: A modern technológiák szerzői jogi és iparjogvédelmi kihívásai - különös tekintettel a fájlcsere, a felhő-programozásra és a 3D nyomtatókra: File-sharing, cloud computing and 3D printing - actual technological challenges in the field of copyright. In Tóth András (szerk.): *Új globális technológiák jogi kihívásai*. Budapest, Patrocinium, 2016. 98-115. 99.

színpadi műnek. A fogalomalkotás hiánya ugyanakkor egyrészt nem kizárólag e műtípus sajátja,³ másrészt pedig magától értetődőnek tűnik. Ahhoz azonban, hogy a szóban forgó műtípus kapcsán felmerülő problémás pontokat bemutassuk, szükség van arra, hogy egy jogtudományi, szerzői jogi fogalmat meghatározzunk, hiszen a – szerzői jogi szempontból – leglényegesebb jellemzőket ennek mentén lehet megragadni.

Általánosságban megállapítható, hogy a színpadi művek komplex jellegű alkotások. A *komplexitás* annak az eredménye, hogy e műtípus kapcsán rengeteg érdek találkozik és ebből kifolyólag szükségképpen ütközik is. A színpadi scenika kialakítása során a díszleteket és jelmezeket alkotók⁴ nézeteinek összeegyeztetésére van szükség, egymás és a rendező elképzeléseivel. A rendezőnek pedig – legtöbb esetben – egy már kész, alapul fekvő írói alkotást kell színpadi előadásra alkalmassá tennie.

A színpadi művek jogtudományi fogalmát a következőképpen lehet megadni: *a színpadi mű tipikusan egy írói alkotáson alapuló, zenével, vagy anélkül álló, cselekményes, rendezett, rendszerint több személy alkotótevékenysége (díszlettervező, jelmeztervező, rendező, szerző, színész, zeneszerző) eredményeként megszülető alkotás, amely alapvető rendeltetése következtében alkalmas a nyilvános előadásra.*

Az Sztj.⁵ által alapvető oltalmi feltétekként meghatározottakon túl – szerző szellemi tevékenységéből fakadás, egyéni, eredeti jelleg⁶ - szerzői jogi értelemben lényeges vonása tehát a színpadi műveknek, hogy azok szükségszerűen *rendezett alkotások*, függetlenül attól, hogy a rendezői szerepet egy professzionális, szakmabeli rendező végzi-e vagy egy iskolai színjátszókör drámapedagógusa. Ez a jellemző arra vezethető vissza, hogy a színpadi mű valójában egy „rendszer” is képvisel, hiszen egy koncepció mentén történik a darab bemutatása. E ponton merülhet fel az improvizációs előadások, valamint gálaestek minősítésének kérdése, amelyek – bármennyire is szórakoztató produkciók – nézetünk szerint nem feleltethetők meg a színpadi mű fogalmának, hiszen a legtöbb fogalmi elem hiányzik belőlük. Ha ezekre a produkciókra egységként tekintünk – hiszen egyértelmű, hogy pl. a gálaesten előadott zeneszám szerzői jogi oltalmat is élvez – sokkal inkább az előadóművészek teljesítménye által állhatnak jogi védelem alatt.

Ha részletesebben megvizsgáljuk a fenti fogalmi megközelítést, akkor a *rendezettség*, mint fogalmi elem mellett érdemes még kiemelni, hogy a színpadi mű tipikusan *egy írói alkotáson* alapuló műtípus, tehát szükség van egy írói alkotásra, amely a mű alapját képezi. Ezen a ponton szükséges megemlíteni, hogy az alapul szolgáló írói alkotást *színpadra alkalmassá kell tenni*, amelyhez rendszerint *több személy alkotótevékenységére* van szükség.

Az alkotótevékenység a színpadi művek létrehozatala kapcsán több módon történhet. Egyrészt történhet *egy megírási szerződés keretében*, vagyis olyan helyzetben, amikor a mű előzetesen még nem létezik és a szerző kifejezetten a színház megrendelésére írja meg a majdan bemutatásra kerülő színdarabot, vagy pedig *előadási szerződés* keretei között.

A *megírási szerződés* kapcsán érdemes kiemelni, hogy a jelenleg hatályos szerzői jogi törvény 49. §-a átfogó módon – műtípusra tekintet nélkül – utal az ún. *jövőben megalkotandó*

³ Scholz Ildikó: Eredetiség és átdolgozások a zeneművek körében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, (2011), 3. 30-58. 30. A fogalomalkotás hiánya nem csak a művészeti oldalhoz tartozó alkotások tekintetében figyelhető meg, mert például az építészeti alkotások és a műszaki létesítmény fogalmát sem találjuk a jogszabályban. Barta Judit: Az építészeti és műszaki alkotások és terveiket érintő egyes szerzői jogi kérdések a 21. századi Magyarországon. *Acta Universitatis Sapientiae*, (2017), 2. 229-248. 231.

⁴ Az Sztj. 2013. évi módosítása eredményezte, hogy a korábbi vitás helyzetű díszletek, jelmezek és nem csak azok tervei megkapták a szerzői jogi oltalmat, ha azok egyéni, eredeti jelleggel bírnak.

⁵ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (Sztj.).

⁶ Sztj. 1. § (3) bek.

művek kategóriájára és rögzíti a felhasználásukra vonatkozó szerződések sajátosságait. Általános jellemzője ezeknek a szerződéseknek, hogy a szerző oldalán megjelenő egyik fő kötelezettség a mű megalkotása, amelynek következtében a felhasználási jog átengedésének hatálya a mű elkészültétől függ.⁷ A megírási szerződés természetét tekintve a polgári jogi vállalkozási szerződéssel mutat rokon vonásokat, hiszen a szerző, mint quasi vállalkozó „tevékenységgel elérhető eredmény megvalósítására”, a felhasználó színház pedig mint quasi megrendelő „annak átvételére és a vállalkozói díj (jelen esetben szerzői díj) megfizetésére köteles”.⁸ A bírói gyakorlat szerint vállalkozási szerződés tárgya lehet szellemi alkotás előállítása is. Ilyen esetekben a szellemi alkotás jogvédelmet nem érintő kérdéseiben a vállalkozási szerződés szabályait kell alkalmazni, ha pedig a szellemi alkotás kielégíti a külön törvényben foglalt kritériumokat, az ezzel kapcsolatos jogvitában a jogvédelemre a külön törvény az irányadó.⁹ A jelenlegi Sztj. jövőben megalkotott művekkel kapcsolatos szabályaihoz fűzött kommentár kiemeli, hogy a szerző egyik fő kötelezettsége a mű elkészítése, míg a másik fő kötelezettsége, vagyis a jogok átengedése a szerződés megkötésével feltételelesen – a mű elkészítésének feltételével – már teljesült.¹⁰

A fent említett másik – gyakorlatban többször előforduló – színpadra adaptálási megoldás az, ha a mű előadási szerződés útján kerül színpadra. Itt tehát a fogalmi elemek közül a *nyilvános előadásra alkalmasság* is megjelenik, amely a színpadi művek esetében mindig az élő nyilvános előadást jelenti. Az Sztj. 42. §-ában található általános felhasználási szerződés fogalom valójában aggálymentesen alkalmazható a színpadi művek előadására, hiszen az erre irányuló szerződés alapján a színház megkapja a jogosulttól az engedélyt a mű előadására, cserébe pedig díjazást fizet a jogosultnak. Ebben az esetben tehát a nyilvános előadás vagyoni jogát érinti az előadási (felhasználási) szerződés. A nyilvános előadás joga azért is olyan lényeges a színművek tekintetében, mert – figyelemmel arra, hogy a vagyoni jogokon keresztül valósul meg a művek társadalmi felhasználásának lehetősége¹¹ – ezen az „útvonalon” keresztül jut el a mű a közönséghez, a társadalom tagjaihoz, így valósul meg a *művek színpadi interpretációja*.¹²

2.2. Az átdolgozás problematikája

A fentebb már említett *nyilvános előadásra alkalmasság* és ezáltal az előadási szerződés is nagyban összefügg az átdolgozás jogával, hiszen az alapul szolgáló írói alkotást bizonyos mértékig szükséges alakítani, adaptálni, átdolgozni. Azt azonban fontos hangsúlyozni, hogy a művön végzett átalakítások, nem feltétlenül jelentik a szerzői jogi értelemben vett *átdolgozást*.

Az átdolgozás vagyoni joga összefügg magának az alkotótevékenységnek, az alkotómunkának az esszenciájával. Az Sztj. 29. §-a értelmében a szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve, hogy erre másnak engedélyt adjon. Példaként, tipikus átdolgozási folyamatként hozzáteszi a jogszabály, hogy átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan

⁷ Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 317.

⁸ Ptk. 6:238. §.

⁹ BDT2011. 2577.

¹⁰ Gyertyánfy: i. m. (7. lj.) 371.

¹¹ Benárd Aurél: *Vagyoni jogok*. In Benárd Aurél – Tímár István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 115-137. 115.

¹² Für Sándor – Malonyai Dezső: *Színpadi művek*. In Benárd Aurél – Tímár István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 231-249. 245.

megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre. Látható tehát, hogy az átdolgozás törvényi fogalmában a jogalkotó kifejezetten utal a színpadi adaptációra, mint az átdolgozás egyik gyakori előfordulására. Itt fontos megjegyezni, hogy az átdolgozás és a származékos alkotás egymással összekapcsolódó fogalmak, mivel a művek származékos minősítése attól függ, hogy az eredeti műből további egyéni, eredeti jelleget hordozó alkotótevékenység eredményeként született-e meg az új alkotás, vagy sem. A származékos mű esetében – éppúgy, ahogy az eredeti alkotásnál – a jogi oltalom feltétele, hogy az alkotás egyéni, eredeti jelleggel bírjon.¹³ A származékos mű létrejötte és az átdolgozás megtörténte alapvetően az alapul szolgáló és az újonnan létrejött mű között fellelhető kapcsolat megléte és mélysége alapján dönthető el.¹⁴ Az átdolgozás útján létrejött mű csak abban az esetben tekinthető származékos alkotásnak, ha a szerzői jogi oltalom feltételei megtalálhatóak benne, és kifejezetten az átdolgozással „hozzáadott” részek, elemek vonatkozásában is. *Az átdolgozás tehát csak abban az esetben valósul meg szerzői jogi értelemben, ha az eredeti és a származékos, másodlagos mű között fennáll egy kapcsolat, amely magából az átdolgozás folyamatából ered.* Ezen a ponton érezhető az a fentebb már említett problémakör, ugyanis mint látni fogjuk, a színházi értelemben vett átdolgozás és a szerzői jogi értelemben vett átdolgozás nem feltétlenül egybecsengő fogalmak.

Az átdolgozás színháztudományi fogalma a szerzői jogi átdolgozáshoz képest jóval tágabb kört fog át, hiszen eszerint „*egy színházművészeti korszakhoz vagy nemzeti színházkultúrához kötődő színpadi mű átstilizálása, átjavítása egy másik korszak vagy színházkultúra hagyományainak, aktuális igényeinek megfelelően*”¹⁵ alakítják át a művet. Ebből a fogalmi megközelítésből tehát az következik, hogy a színházi átdolgozás-fogalom alapvetően arra koncentrál, hogy egy *színpadi mű* átalakítása milyen módokon megy végbe. Így a módosítások között lehet említeni a fordítást, átstilizálást, átjavítást és aktualizálást. A színházi átdolgozások sokféleségének valójában csak a művészi képzelőerő szabhat gátat, hiszen ezek mind a művészi önkifejezés egy-egy formájához igazodnak. Ugyanakkor ez a színházi átdolgozás-fogalom nem feleltethető meg teljes mértékben az átdolgozás szerzői jogi fogalmának, hiszen egy „átstilizálás” vagy „átjavítás” kapcsán jellemzően nem jelenik meg az átalakított műben az egyéni, eredeti jelleg, amelytől származékos művé válna.

Mind a jogirodalom, mind a szakértői és bírói joggyakorlat foglalkozott a színpadi átdolgozások megítélésével. Általánosságban elmondható, hogy a színházi közegben is csak akkor tekinthető szerzői jogi értelemben átdolgozásnak a módosítás, ha annak a jogszabályi feltételei is fennállnak. Így például nem beszélhetünk átdolgozásról akkor, ha csak technikailag lerövidítik az adott színművet, vagy a színpadtechnikához igazítják.¹⁶ Ugyanakkor a színpadtechnikai átalakítások minden esetben a konkrét jogviszonytól és a változtatásoktól függenek, így például átdolgozás történhet a színpadi díszleten, díszletterven akkor, ha a részletgazdagságban, kidolgozottságban különbözőséget mutat a korábbihoz képest.¹⁷ Színpadtechnikai vonatkozású volt az a Szerzői Jogi Szakértő Testületi (SzJSzT) szakvélemény is,¹⁸ amikor a jogvita tárgya az volt, hogy az eredetileg a kőszínházba tervezett előadást szabadtéri előadásra átvitték és emiatt a színpadot a szabadtéri színpad arányaihoz igazították. Ebben az esetben az alapvető problémát az jelentette, hogy a díszletek megváltoztatása túlmé-

---

¹³ Vö. Szt. 4. § (2) bek.

¹⁴ Dudás Ágnes: Az átdolgozás joga, azaz a szoftver és a zene. *Linuxvilág*, (2005), 1. 80-81. 81.

¹⁵ Székely György: Magyar színházművészeti lexikon. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994. 36.

¹⁶ Haimo Schack: *Urheber- und Urhebervertragsrecht*. 5. Auflage. Tübingen, Mohr Siebeck, 2010. 136.

¹⁷ SzJSzT 12/09. sz. szakvélemény.

¹⁸ SzJSzT 39/07. sz. szakvélemény.

a „technikai” változtatáson és noha „általánosságban elmondható, hogy a kőszínházi és szabadtéri előadások jellegének különbsége – még a színpadok méretazonosságának esetében is – a díszlet kisebb-nagyobb módosítását teheti szükségessé”,¹⁹ a változtatások elérték azt a szintet, amely bizonyos színpadelemek tekintetében átdolgozásnak minősülnek, amelyre azonban a díszlettervező nem adott engedélyt. Egy másik esetben, egy balettprodukció és az alapjául szolgáló irodalmi mű viszonyának vizsgálata kapcsán, az SzJSzT úgy fogalmazott, hogy „A koreográfia alapjául szolgáló irodalmi mű gyakran nem alkalmas arra, hogy egy az egyben felhasználható legyen színpadi műhöz, így szükséges azt átdolgozni, a színpadi elvárásokhoz, művészi és technikai feltételekhez adaptálni.”²⁰ Nem kizárólag a koreográfiai művek esetén képzelhető el az, hogy az alapul szolgáló irodalmi mű átdolgozásra, átalakításra szorul a színpadi előadás alkalmával, hanem olyan esetben is, amikor az irodalmi műből zenés vagy prózai színpadi mű születik. Megállapította az SzJSzT azt is, hogy egy olyan alkotás esetében, amelynek alapjául megtörtént események szolgálnak és a cselekmény ily módon adott, sokkal nehezebb megállapítani azt, hogy melyek azok a részek, amelyek tények feldolgozásán alapulnak és melyek azok, amelyeket az alkotó tett hozzá. Hasonló állásfoglalást olvashatunk egy másik ügyben is, ahol azt hangsúlyozták, hogy „a többletalakoknak a megjelenése nem minősül a történet szempontjából lényeges változásnak, csak a dramaturgiai sémát érinti.”²¹

Összefoglalásként tehát megállapíthatjuk, hogy ha az adott műben bár történtek változtatások és jelentek meg új karakterek, de ezek a történet folyása, az eredeti mű mondanivalója, történetvezetése szempontjából a mű *lényegét* nem érintik, akkor nem történik átdolgozás. Valójában ez az érvelés is azt erősíti, hogy a szerzői jogi értelemben vett átdolgozás megtörténtét csak akkor lehet érdemben eldönteni, ha konkrét művek és azokhoz kapcsolt konkrét változtatások²² viszonylatában vizsgáljuk a kérdést.

Az átdolgozás fogalma kapcsán megjelenő értelmezési eltérés újabb anomáliákhoz vezet, amelyek egyrészt a vonatkozó színházi és joggyakorlat különbözőségében jelennek meg, valamint a színházi rendező ködös szerzői jogi jogállásában.

2.3. A színházi rendező kérdéses jogállása

A rendező elsődleges feladata, hogy a színházi előadást megtervezze, betanítsa, és végül a színjáték egységét létrehozza.²³ A mai színházi viszonyok között a rendező számos kreatív funkciót ellát,²⁴ így például ő végzi a darab kreatív összefogását, szerepet vállal a szövegkönyv felülvizsgálatában, sokszor új jeleneteket alkot, irányítja a jelmez- és díszlettervező munkáját, részt vesz az előadóművészek kiválasztásában és emellett irányítja a próbafolyamatot. Azt mondhatjuk tehát, hogy egy színpadi műben a rendező központi szerepet játszik, akinek a közreműködése nélkülözhetetlen. Ennek ellenére szerzői jogi jogállása nem tisztázott, hanem egyfajta „lebegő” státuszban, szürke zónában vannak, sodródik a szerzői és a szomszédos jogi státusz között, hol az egyik, hol a másik part felé közelítve. Kétségtelen, hogy ez a helyzet nem

¹⁹ SzJSzT 39/07. sz. szakvélemény.

²⁰ SzJSzT 16/14. sz. szakvélemény.

²¹ SzJSzT 03/12. sz. szakvélemény.

²² Számos szakértői vélemény is kiemelte már ezt a tényt, kifejezetten színpadi művekkel kapcsolatban is, így a SzJSzT 07/11. sz. szakvélemény.

²³ Székely György: *Magyar Színházművészeti Lexikon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994. 646-647.

²⁴ Deana S. Stein: „Every move that she makes”: Copyright protection for stage directions and the fictional character standard. *Cardozo Law Review*, 34. (2013), 1571-1607. 1575.

szerencsés. Mindezt a helyzetet tovább nehezíti, hogy ellentmondás feszül a színházi- és joggyakorlat, között, amely arra a terminológiai ellentmondásra is visszavezethető, amelyet fentebb az átdolgozás kapcsán ismertettünk. Az alapvető problémát az generálja, hogy a szerzői jogi törvény egyáltalán nem szól a színházi rendezőről.²⁵ Mindennek a problémának az eredménye pedig az, hogy kérdésessé válik az is, hogy meddig terjed a rendező jogosultsága, mit tehet meg egy adott művel a művészi szabadságra való hivatkozás jegyében, és mi lesz ennek a módosításnak az eredménye, az általa alkotott rendezés védett-e.

Az a nézet, mely szerint „bizonyosnak látszik, hogy a rendező szellemi alkotásának eredménye – a színpadra állítás – nem szerzői alkotás, hiszen új mű nem jön létre”²⁶ egyértelműen vitatható, hiszen egyrészt a rendező belevihet az eredeti műbe olyan változtatásokat, amelyek eredményeként még az átdolgozást is túllépi és létrehozza a saját egyéni, eredeti alkotását új műként, másrészt pedig ha az átdolgozás szintjét elérő változtatásokat eszközöl, akkor pedig a származékos mű szerzőjeként megilleti őt a szerzői jogi védelem.

Az SzJSzT gyakorlata és a szerzői jogi törvény Nagykommentárja egy köztes pályán határozza meg a rendező helyzetét. A Nagykommentár szerint „A színpadi előadás rendezője e minőségében a közönség számára interpretálja, tolmácsolja a darabot. Ha azonban a rendezés egyéni-eredeti elemekkel módosítja, változtatja az eredeti művet, ez - az eredeti szerző vagy jogutódja engedélyével - jogszerű átdolgozás lehet. A rendezői minőség szerzői minőségbe vált.”²⁷ Az egyik SzJSzT döntés szerint „A rendezés – a színészi játékhoz hasonlóan – a mű interpretációjának, közönség számára történő tolmácsolásának, átvitt értelemben vett közvetítésének alapvető eszköze”²⁸ és „a rendezői interpretáció szükségszerűen egyéni, a rendező személyiségéből fakadó jellemzőket hordoz; funkciójából adódóan azonban, minthogy a művet a közönség számára közvetíti, a színpadi rendezés inkább az előadóművészi teljesítményhez áll közel, mint a szerzői művekhez.”²⁹ Itt érdemes azonban megjegyezni azt, hogy ha az ún. interpretációs mozgástér által eszközölt módosítások nem mennek túl a színdarabban eleve meglévő egyéni látásmódon, annak szellemiségén, akkor szerzői jogi értelemben nem beszélhetünk sem átdolgozásról, tehát származékos mű létrejöttéről, sem pedig új mű születéséről. A szakértői vélemény hivatkozott összegző megállapítása egyebekben meglehetősen általánosító és vitatható elvi szinten. Indokolható lenne ugyanis, hogy amikor átdolgozás útján kerül színpadra egy mű, a rendezőt szerzői jog illesse meg e származékos mű felett. Ugyanakkor méltánytalan, hogy abban az esetben, ha nem valósul meg szerzői jogi értelemben vett átdolgozás, a rendező tevékenysége kívül reked a szerzői jogi oltalom körén. E tekintetben alapvetően az a problematikus, hogy – ahogyan azt az átdolgozási fejezetben olvashattuk – a színpadi és a szerzői jogi értelemben vett átdolgozás-fogalom nem minden esetben fedi egymást. Számos esetben előfordulhat, hogy a rendező módosításokat eszközöl az eredeti művön, karaktereket tesz hozzá, jelenteket ír bele, szereplőket vesz el az eredetiből, azonban – mint láttuk – ezek a változtatások közel sem jelentenek biztos garanciát arra nézve, hogy az Szjt. szerinti *átdolgozásnak* és *szerzői alkotótevékenységnek* minősüljön a rendezés.

---

²⁵ Megjegyzendő, hogy például a filmrendező helyzetéről egyértelműen rendelkezik a törvény „A filmalkotás szerzői a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá.” Szjt. 64. § (2) bek. első mondat.

²⁶ Szilágyi István: A szerzői jog. In Juhász Sándor – Kalmár Péter (szerk.): *Mr. Producer. Színházi management könyv*. Budapest, OperocK, 1993. 167-200. 193.

²⁷ Gyertyánfy: i. m. (7. lj.) 100.

²⁸ SzJSzT 03/12. sz. szakvélemény.

²⁹ SzJSzT 03/12. sz. szakvélemény.

Amint azt fentebb említettük, a rendező helyzetének megítélése tekintetében a bírói gyakorlat is már nézőpontot képvisel. A Győr-Moson-Sopron megyei bíróság például kiemelte, hogy „A szerzői jogi védelem alatt álló tevékenységet a felperes rendező végezte, akit az Szjt-ben nevesített vagyoni jog megillet.”³⁰ A Győri Ítéltábla, mint másodfokú bíróság³¹ úgy fogalmazott az ügyben, hogy „a felperes a szerzői joga által védett alkotói tevékenység, a rendezés elvégzésére vállalt kötelezettséget.” A másodfokú bíróság álláspontjából tehát egyértelműen azt látjuk, hogy a rendezés szerzői jog által védett alkotó tevékenység.

A WIPO Glossary a színműveket, színpadi műveket ún. aleatórikus jellegű alkotásoknak tekinti, amely azt jelenti, hogy a színmű szerzője annak tudatában alkot, hogy a mű a közönség számára a rendező tevékenysége útján válik befogadhatóvá. Ennek következtében teret hagy a rendezőnek, amelynek következménye az – amely a gyakorlatban is látható – hogy az adott színdarab magán viseli nem csupán az alapul szolgáló írói alkotás szerzőjének alkotói jellegzetességeit, de gyakorta sokkal inkább a rendező stílusát.

A rendező szerzői jogi helyzete kapcsán összegzésként megállapítható, hogy ha a színdarab átdolgozás útján jött létre, származékos műként, akkor az átdolgozó rendező egyértelműen a származékos alkotás szerzője lesz. Hozzá kell tennünk azonban, hogy csak akkor, ha szerzői jogi értelemben valósul meg az átdolgozás. Szintén tisztább esetnek tekinthető, hogy ha a rendező túllép az átdolgozáson, és új, önálló művet hoz létre, akkor is szerzőnek kell tekintenünk. Az is egyértelműnek tűnik, hogy ha a rendező egy replica engedély³² keretében állítja színpadra a művet.

A fent említett esetkörökön túl van azonban egy szürke zóna, amelyben a rendező szerzői jogi státusza nem egyértelmű, és sajnos a gyakorlat azt mutatja, hogy a legtöbb rendezői tevékenység ebbe a szürke zónába tartozik. A rendező – a replica darabok kivételével – szükségszerűen beleviszi saját egyéniségét, látásmódját a darab színrevitelébe, ezt a tevékenységet szerzői jogi szempontból is érdemes lenne értékelni. E körben az együttes művek védelmi konstrukciója tűnik a legmegfelelőbbnek, amikor a rendező a gyűjteményes művek szerkesztőihez hasonlítható.³³ Ez a szabály megfeleltethető a színpadi rendezés következtében létrejövő művekre is, hiszen a rendező elrendezi, összefogja, „összeszerkeszti” egy komplett egészzé a színművet, látványtervet, színészi játékot, mozgásokat;³⁴ ebben a tevékenységben megnyilvánul saját látásmódja, szellemi tevékenysége, ami egyéni, eredeti jellegű;³⁵ maga a színpadi mű mint komplett egész alkotás védelem alatt áll akkor is, ha egyes elemei (pl. egyes díszletelemek, egyes párbeszéddek) nem elégítik ki az oltalom feltételeit;³⁶ és ebben az esetben a rendező (mint quasi szerkesztő) szerzői joggal bírhatna a komplett mű felett, az ő joga azonban nem rontaná le a többi szerző (író, zeneszerző, jelmeztervező, díszlettervező) jogait.³⁷

3. Az útvesztő újabb elágazása

A fenti fejezetekben láthattuk, hogy a színpadi művek szerzői jogi helyzete cseppet sem mentes elágazásoktól, sőt számos kérdés tekintetében valóban útvesztő jellegű, amely nagyrészt a

³⁰ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság P.20.188/2010. sz. ítélete.

³¹ Győri Ítéltábla Pf.V.20.167/2011/4. sz. ítélete.

³² Az engedély sajátossága miatt ilyen esetben nem jogosult változtatást végrehajtani a darabon, sőt kifejezetten tartózkodnia kell attól. Valójában az engedélyt szerző rendező ilyen esetben nem is végez rendezési tevékenységet.

³³ Szjt. 7. § (1) bek.

³⁴ Szjt. 7. § (1) bek. első mondat.

³⁵ Szjt. 7. § (1) bek. első mondat.

³⁶ Szjt. 7. § (1) bek. második mondat.

³⁷ Szjt. 7. § (2) bek.

szerzői jogi és a művészeti terminológia közötti ellentmondásokra, valamint a fennálló joghézagokra vezethető vissza. A további részekben a mesterséges intelligencia által felvetett újabb kihívásokra helyezzük a hangsúlyt.

Az természetes és vitathatatlan, hogy a technológia fejlődése folyamatosan hatást gyakorol a színházak működésére is, az előadások lehetőségére,³⁸ ugyanakkor a mesterséges intelligencia által létrehozott produkciók már egy következő szintet jelentenek, hiszen a létrehozás, alkotás folyamatába kerülnek bevonásra. Mindez pedig meglátásunk szerint szerzői jogi aggályokat is maga után von.

3.1. „Túl a kerítésen” – túl a színházon?

2016 márciusában a londoni Art Theatre-ben bemutatták a *Beyond the Fence*³⁹ című musicalt, amely bár a kritikusok szerint nem volt különösebben élvezetes darab, nem is a minősége volt az előadás fő húzóereje, hanem az, hogy ez volt az első olyan színpadi mű, amelyet emberi utómunkálatokkal ugyan, de nagyrészt mesterséges intelligencia hozott létre. A darab tehát nem teljes mértékben számítógép-generált, hiszen a zeneszerző Benjamin Till és az író, színész Nathan Taylor nevéhez köthetőek a mögöttes emberi beavatkozások. Az alkotók a darabot a „siker receptje alapján” álmodták meg és készítették, generáltatták a gépekkel, mert a musicalben hallható zeneszámokat a világ leghíresebb és legsikeresebb musicaljei alapján modellezték. A *Beyond the Fence*-szel kapcsolatos várakozások azonban elmaradtak a fogadtatástól. Egyes vélemények szerint sokkal inkább hasonlít egy reklámoz, mint egy valódi színdarabhoz, és túlságosan kiszámítható volt a produkció, mások szerint bár el kell ismerni, hogy a mai világban a számítógépek már tudnak zenét írni, azonban látható, hogy jó zenét még nem, és voltak olyanok, akik egyszerűen úgy fogalmaztak, hogy semmilyen mesterséges intelligencia nem képes úgy összeállítani az elemeket, hogy abból egy valódi musical szülessen, hiszen ehhez a munkafolyamathoz ember kell.⁴⁰

Természetesen egy adott mű esetében a szerzői jogi oltalom nem a művel kapcsolatos értékítéletektől, mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől függ, hanem a szerző szellemi tevékenységéből fakadó, egyéni, eredeti jellegtől.⁴¹ A fent idézett vélemények mégis abba az irányba mutatnak, hogy a mesterséges intelligencia által generált színdarabok valójában nem illeszthetők be a színpadi művek szerzői jogi szempontú fogalmába, hiszen pontosan azok a jellemzők hiányoznak belőle – a színpadi művek komplexitása miatt –, amelyek mentén a nem MI-generált darabok lényegi vonásai (rendezettség, írói művön alapulás, több személy együttes alkotótevékenysége) megragadhatóak. Ezekre a jellemzőkre a következő fejezetben térünk ki részletesebben.

---

³⁸ Antonio Pizzo – Vincenzo Lombardo – Rossana Damiano: Algorithms and Interoperability between Drama and Artificial Intelligence. *TDR: The Drama Review*, 4. (2019), 63. 14-32.

³⁹ <https://beyondthefencemusical.com/about-the-show/> (2021. 08. 27.)

⁴⁰ <https://www.engadget.com/2016-03-02-beyond-the-fence-computer-generated-musical.html> (2021. 08. 27.)

⁴¹ Szjt. 1. § (3) bek.

3.2.A mesterséges intelligencia és a (színházi) szerzői jog viszonya

A mesterséges intelligencia előretörése óta számos szerző⁴² foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a mesterséges intelligencia által létrehozott „alkotások”⁴³ szerzői jogi megítélése hogyan alakul. Az MI és szerzői jog kapcsolatát több oldalról is lehet vizsgálni, sőt felmerülhet az a kérdés is, hogy az MI által generált művek – így jelen tanulmány szempontjából a színházi művek – ugyanolyan védett alkotásnak tekinthetőek-e, mint amelyeket ember alkotott. Másfelől nézve: megfeleltethető-e a gép által generált színházi mű az ember által létrehozott, komplex alkotásnak?

Az természetesen vitathatatlan, hogy „*Jelenleg is számos olyan algoritmus létezik, amelyik formálja, sőt, egyenesen irányítja a tartalomfogyasztást és azon keresztül a közízlést.*”⁴⁴, az azonban már kérdéses lehet, hogy érdemes-e, szabad-e a szerzői jogi oltalmat kiterjeszteni a nem ember által alkotott, MI produktumokra.

Az MI és a szerzői jog kapcsolatáról szóló kérdés fontosságát mutatja az is, hogy a WIPO 2019 szeptemberében kezdeményezett egy hosszabb távú eszmecsere⁴⁵ a mesterséges intelligencia és a szellemi tulajdon összefüggéseiről. Ennek a kérdésnek az eredője magának a szerzőnek a meghatározása, a szerzők körének esetleges kitágítási lehetősége. A legtöbb jogrendszer arra az alapvető álláspontra helyezkedik, hogy kizárólag ember lehet szerző, hiszen a szellemi tevékenység, amelyből a szerzői jogi oltalom tárgykörébe eső alkotás származik, kizárólag embernek lehet a sajátja. A mesterséges intelligencia szerzői jogi megítélésekor *Andres Guadamuz* kiemeli, hogy alapvetően két módon kezelhető az MI által, az MI közreműködésével létrejött alkotás jogi védelme: a szerzői jogi oltalom negálásával, hiszen ebben az esetben az emberi hozzájárulás minimális, vagy teljességgel hiányzik, a másik oldalról pedig a szerzői jogi oltalom biztosításával, amely nézőpontja szerint a program, az MI létrehozóját illelhetné meg.⁴⁶

Mezei Péter – akinek MI-szkeptikus nézőpontjával egyet tudunk érteni – a mesterséges intelligenciára történő szerzői jogi védelem kiterjesztésekor felteszi azt a jogos kérdést, hogy egyáltalán van-e szükség a mesterséges intelligencia által generált produktumok jogi védelmére. E körben rávilágít azokra a pontokra, amelyek minden szerzői mű esetében komoly relevanciával bírnak a jogvédelem szempontjából: eredetiség, egyéni jelleg, személyhez fűződő jogok. Ezek a jogintézmények valamennyi szerzői alkotás szempontjából alapvető fontossággal bírnak és megkérdőjelezhetőek az MI generált produktumok esetén.⁴⁷

---

⁴² A teljesség igénye nélkül: Mezei Péter: From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithms (July 24, 2020). *UFITA*, 2. (2020), 390-429. <https://doi.org/10.5771/2568-9185-2020-2-390>, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3592187> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3592187> (2021. 08. 27.); Netz Dániel: A mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, (2018), 6. 52-76.; Andres Guadamuz: Artificial intelligence and copyright. *WIPO Magazine*, 2017 october, https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0003.html (2021. 08. 27.); Emmanuel Salami: AI-generated works and copyright law: towards a union of strange bedfellows. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2. (2021), 16. 124-135.

⁴³ Az idézőjelbe tétele oka a szerző alapvetően skeptikus nézőpontja a mesterséges intelligencia által generált „művek” szerzői jog alá integrálásának kérdésében.

⁴⁴ Mezei Péter: Mesterséges intelligencia és szerzői jog. *Jogászvilág*, 2019. február <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/mesterseges-intelligencia-es-szerzoi-jog/> (2021. 08. 27.)

⁴⁵ WIPO Conversation on Intellectual Property and Artificial Intelligence (September 27, 2019) https://www.wipo.int/about-ip/en/artificial_intelligence/news/2019/news_0007.html (2021. 08. 27.)

⁴⁶ Guadamuz i. m. (41. l.).

⁴⁷ Mezei Péter, “You Ain’t Seen Nothing yet” – Arguments against the Protectability of AI-generated Outputs by Copyright Law (2021. 08. 27.). MTA Law Working Papers (2021), 16.

Más nézőpont szerint az elmúlt időszak technológiai fejlődésének eredményeként mára már nem csak az embert tekinthetjük a kreativitás és innováció egyedüli forrásának, hanem mellé lépett a mesterséges intelligencia is.⁴⁸ A következőkben többek közt a kreativitás kérdéskörére is kitérünk, a színpadi művek szerzői jogi sajátosságain keresztül bemutatva a felmerülő aggályokat.

Ha visszatérünk a *Beyond the Fence* példájához és megvizsgáljuk az egyes jellemzőket az ember által alkotott színpadi mű és az MI által generált produkció között, akkor láthatóvá válik a szkeptikus nézőpont forrása.

3.2.1. A színpadi művek kreatív háttere

Egyes szerzők utalnak arra, hogy bár a gépek, algoritmusok sokáig csak eszközök voltak az alkotók kezében ez a helyzet mára megváltozott és már sokkal gyakrabban a kreatív folyamat résztvevői.⁴⁹

Maga a kreativitás, kreatív tevékenység, amelyet az idézett szerző az MI tevékenységének is tulajdonít, áthatja a színpadi művek teljes, komplex voltát. A kreatív tevékenységek lényeges szerepet játszanak a színpadi művekben és különösen azok közönséget-szórakoztató jellegében. Mind a jelmez-, a díszlettervezés, a rendezés kreatív tevékenység, valamint az előadóművészek, a zenés darabok esetén a zeneszerző, a karmester, a zenekar mind-mind saját művészi önkifejezésükkel élnek az előadás során. Mindezek önálló művészeti és kreatív tevékenységek, melyek a színpadi produkció élvezetének nélkülözhetetlen elemei, egyszerre merítenek az egyetemes kultúrából és hozzá is járulnak annak megőrzéséhez.

A kreatív tevékenység fogalmát az egyéni képességeken és kreativitáson alapul, mely tevékenység szellemi javakat eredményezve járul hozzá a gazdasági jóléthez.⁵⁰ De mennyire lehet kreatív egy gép? A kreativitás összefügg a szerzői jogi oltalom azon feltételével is, mely szerint a műnek a szerző szellemi tevékenységéből kell fakadnia. A szellemi tevékenység valójában a kreativitás alapja. Egy gép kreativitása pedig leginkább az azt létrehozó emberétől függ, így önmagában bármennyi adatot is táplálnak egy „mesterséges agyba”, még ha azok a „siker receptje alapján készültek is” – mint a *Beyond the Fence* zenéje – elmarad az ember által kifejtett kreatív tevékenységtől, szellemi alkotómunkától és ezáltal attól a törvényi feltételtől is, hogy a mű egyéni jelleget hordozzon magában.

3.2.2. A színpadi mű írói alkotáson alapul

Mint fentebb láttuk, a színpadi művek alapján egy írói alkotás képezi, amelynek az átalakítása vagy átdolgozása útján kerül az alkotás a színpadra. A színpadi szerzők alkotásai ténylegesen a színdarab gerincét alkotják, hiszen alkotásuk nélkül nem beszélhetünk színpadi műről. Hiába áll ki egy színész egymaga a színpadra és ad elő egy verset, ez még nem lesz színpadi mű. Természetesen rendkívül fontos és megkerülhetetlen egy színpadi előadásban a színész tevékenysége, hiszen az előadóművészek nagyban hozzájárulnak a darab sikeréhez, de – egyet

---

⁴⁸ Kalin Hristov: Artificial Intelligence and the Copyright Dilemma. *The Journal of the Franklin Pierce Centre for Intellectual Property*, 3. (2017), 57. 431-454. 453.

⁴⁹ Guadamuz i. m. (41. l.).

⁵⁰ Simon Dorottyia: *A szerzői jogi ágazatok gazdasági ágazatok súlya Magyarországon 4.* Budapest, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2014. 9.

értve a vonatkozó jogirodalmi álláspontokkal⁵¹ – a színpadi szerző munkája képezi a színdarab lelkét. Lényeges kiemelni, hogy a színpadi művek szempontjából elsősorban az szükséges, hogy legyen egy olyan „alapanyag”, amelyet nyilvánosan előadnak. Ez maga a színdarab szöveggönyve, melynek szerzői jogi oltalmát a drámaíró, musical esetében a zeneszerző és a dalszövegíró élvezi. Ez utóbbi elemei a színműnek (szöveggönyv és a zene – szöveggel, vagy anélkül) egyértelműen a szerzői jogi oltalom tárgyai.⁵²

Itt e ponton tehát a mesterséges intelligencia által létrehozott írói produktum problematikája merülhet fel. Néhány évvel ezelőtt Csehországban indult egy projekt, az ún. THEaiTRE, amelynek fő törekvése egy mesterséges intelligencia által írt színdarab létrehozatala.⁵³ A projekt megálmodói 2021 januárjára tervezték a darab premierjét, abból az alkalomból, hogy Karel Čapek R.U.R. című darabja, amely a jövőbeli robotizáció témájával foglalkozott, éppen 100 éve, 1921-ben mutatták be. A színdarabot az egyik legismertebb mesterséges intelligenciával, az Elon Musk cége által kifejlesztett GPT-2.-vel hozták létre és a járványhelyzetre tekintettel online be is mutatták 2021 elején. A színdarab létrehozatala – csakúgy, mint a Beyond the Fence esetében – emberi háttérmunkálatokkal működött, amelyre a GPT-2. működési elve miatt eleve szükség volt.⁵⁴

Egy írói alkotás esetében – és következésképpen egy színpadi mű kapcsán is – különösen fontos a szövegkohézió, valamint az, hogy magának a történetnek, amely az írói alkotásból ered, legyen egy íve, haladjon egy irányba, összefoglalva tehát, hogy egy adott logikát képviseljen. Érdemes tehát elgondolkodni azon, hogy egy koherens szöveget képes-e létrehozni a mesterséges intelligencia a belé táplált szövegekből, adatokból? A szóban forgó darab 90 %-a mesterséges intelligencia által generált, és 10%-át adta emberi hozzájárulás, éppen emiatt az is kérdéses lehet, hogy tekinthetjük-e egyáltalán MI-generált darabnak. A produkcióval kapcsolatban a színészek is elmondták, hogy nehéz dolguk volt, hiszen az MI nem tudta igazán érzékeltetni a szöveggönyvben az érzelmeket. A produkció dramaturgja maga is úgy fogalmazott, hogy a hiányosságokért nem lehet hibáztatni a számítógépet, hiszen az csupán a belé táplált vagy interneten elérhető szövegekre reflektál érzelemmentesen.⁵⁵

Meglátásunk szerint tehát valójában ezen a ponton sem feleltethető meg a mesterséges intelligencia által generált szöveggönyv a színpadi mű alapjául szolgáló írói alkotásnak, hiszen pontosan azok a jellemzők hiányoznak belőle – a koherens logika, a történetvezetés, az érzelmek kifejezése –, amelyek az ember által alkotott szöveggönyvek sajátosságai több, mint kétezer év óta.

3.2.3. A színpadi mű több személy alkotótevékenységét ötvözi

Jellemző a színpadi művekre, hogy általában közös műként jönnek létre,⁵⁶ vagyis több szerző közös munkájának eredményeként kerülnek színpadra. Különösen gyakori ez a konstrukció a

⁵¹ Livingston, Margit: Inspiration of Imitation: Copyright Protection for Stage Directions. *50 Boston College Law Review*, 427. (2009), 427-487. 428.

⁵² Stein i. m. (23. lj.) 1574.

⁵³ Rudolf Rosa et alii: *THEaiTRE: Artificial Intelligence to Write a Theatre Play*, [2006.14668] THEaiTRE: Artificial Intelligence to Write a Theatre Play (arxiv.org)

⁵⁴ Sofia Mouthino: *Kinky and absurd: The first AI-written play isn't Shakespeare—but it has its moments. Artificial intelligence generates a story about a robot trying to understand humanity*, <https://www.science.org/news/2021/02/kinky-and-absurd-first-ai-written-play-isn-t-shakespeare-it-has-its-moments> (2021. 08. 27.)

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Szjt. 5. § (1) bek.

zenés színpadi műveknél, ahol a színmű íróján kívül a zeneszerző(k) alkotótevékenysége is nélkülözhetetlen.

Ebből fakadóan a színpadi művek egyik legfontosabb jellemzője a fentebb már említett komplexitás. Megjegyzendő, hogy pontosan a komplexitás és a több személy együttes alkotótevékenysége, közös munkája az, amely a színpadi művek sajátosságait, szerzői jogi kérdéseit és a felmerülő jogvitákat előidéz. A jogviták a legtöbb esetben pontosan ebből a komplex egységből és a közösen alkotó személyek egymáshoz való – mint láttuk több esetben rendezetlen – szerzői jogi viszonyából fakad.⁵⁷ Hüen tükrözi ezt a komplexitást *Palágyi Róbert* azon gondolata, miszerint „*A színházak által nyújtott művészi teljesítmény széleskörű és bonyolult, különböző természetű tevékenység eredménye. E tevékenység középpontjában a színpadi szerző alkotása áll. A modern színpad azonban a művészet és technika számos területéről szerez segítséget az általa nyújtott teljesítmény színvonalának emelése érdekében.*”⁵⁸

Látható volt a fent említett konkrét példákból, hogy bármennyire is hasznos segítséget jelent egy gép, egy algoritmus, a komplex alkotómunkától, a szintetizálástól és a koherens, logikus alkotás létrehozásától valójában még messze van.

4. Záró gondolatok

A tanulmányban áttekintettük egyrészt a színpadi művekkel kapcsolatos klasszikus szerzői jogi kérdések, problémák eredőjét és lehetséges megoldásukat, valamint az újonnan felmerülő, a mesterséges intelligencia térnyerésének betudható aggályokat.

Láthattuk, hogy ha dogmatikailag, fogalmi szinten közelítünk a színpadi művekhez, akkor néhány alapvető vonásukat – rendezettség, írói alkotáson alapulás, több személy közös alkotótevékenysége – ki lehet emelni, amelyek valamennyi színpadi műre jellemzőek.

Valójában joggal gondolhatjuk azt is, hogy ha ebben a komplex alkotófolyamatban néhány ember alkotómunkáját egy gép, egy algoritmus közreműködésére cseréljük, akkor kevesebb jogvita merül fel a résztvevő szereplők között. Ugyanakkor azt látnunk kell, hogy még ha ez így is lenne, új problémák, új megoldandó kérdések merülnének fel: például valóban tekinthetjük-e ihletnek a mesterséges intelligenciába táplált szövegeket, zeneszámokat, vagy engedélyköteles felhasználásról van-e szó? Amennyiben engedélyköteles felhasználásról van szó, kinek kellene ezért vállalnia a felelősséget? Az algoritmus, a mesterséges intelligencia megalkotója, aki korábban semmilyen zenei, írói, rendezői, tervezői művészi tevékenységet nem végzett szerzői jogi jogosultnak tekinthető-e, az alkotása megfeleltethető-e az egyéniség követelményének? Ha nem tekinthető jogosultnak, egy esetleges jogsértésért a felelősséget ettől még telepíthetjük rá? Az alkotókat megillető személyhez fűződő jogokat – amelyek természetüknél fogva az alkotó emberhez kapcsolódnak – ki kellene üresítenünk, vagy eredeti, több évszázados jogfejlődésüket félre kellene tennünk és kifacsartan újraértelmezni?

Meglátásunk szerint az MI által generált (színpadi) alkotások jogvédelmét magában rejtő szelencének a megnyitása sokkal több problémát, elméleti és gyakorlati nehézséget, sőt talán feloldhatatlan ellentétet eredményezne, mint amennyi pozitívummal járna. Emellett pedig láthattuk, hogy enélkül is vannak még megoldásra, tisztázásra váró kérdések a színpadi művek szerzői jogában, és célszerű lenne elsőként ezeknek a végére pontot tenni.

---

⁵⁷ Lásd pl. az alábbi bírósági határozatokat: Fővárosi Ítéletábla Pf. 20.323/2016/3. sz. ítélete, Fővárosi Bíróság 6.P.24.970/2006/7. sz. ítélete, Fővárosi Ítéletábla 8. Pf. 20 749/2016/5. sz. ítélete.

⁵⁸ Palágyi Róbert: *A magyar szerzői jog zsebkönyve*. Budapest, KJK, 1959. 148-149.

Irodalom

- Barta Judit: Az építészeti és műszaki alkotások és terveiket érintő egyes szerzői jogi kérdések a 21. századi Magyarországon. *Acta Universitatis Sapientiae*, 2. (2017), 2. 229-248. 231.
- Benárd Aurél: Vagyoni jogok. In Benárd Aurél – Tímár István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 115-137.
- Dudás Ágnes: Az átdolgozás joga, azaz a szoftver és a zene. *Linuxvilág*, 1. (2005), 1. 80-81.
- Für Sándor – Malonyai Dezső: Színpadi művek. In Benárd Aurél – Tímár István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 231-249.
- Grad-Gyenge Anikó: A modern technológiák szerzői jogi és iparjogvédelmi kihívásai - különös tekintettel a fájlcsere, a felhő-programozásra és a 3D nyomtatókra: File-sharing, cloud computing and 3D printing - actual technological challenges in the field of copyright. In Tóth András (szerk.): *Új globális technológiák jogi kihívásai*. Budapest, Patrocinium, 2016. 98-115.
- Guadamuz, Andres: Artificial intelligence and copyright. *WIPO Magazine*, 2017 october, https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0003.html (2021. 08. 27.)
- Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014.
- Hristov, Kalin: Artificial Intelligence and the Copyright Dilemma. *The Journal of the Franklin Pierce Centre for Intellectual Property*, 3. (2017), 57. 431-454.
- Livingston, Margit: Inspiration of Imitation: Copyright Protection for Stage Directions. 50 *Boston College Law Review*, 427. (2009), 427-487.
- Mezei Péter: Mesterséges intelligencia és szerzői jog. *Jogászvilág*, 2019. február <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/mesterseges-intelligencia-es-szerzoi-jog/> (2021. 08. 27.)
- Mezei Péter: *From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithms* (July 24, 2020). UFITA, 2. (2020), 390-429. <https://doi.org/10.5771/2568-9185-2020-2-390> (2021. 08. 27.)
- Mezei Péter: “You AI’n’t Seen Nothing yet” – Arguments against the Protectability of AI-generated Outputs by Copyright Law (July 20, 2021). MTA Law Working Papers (2021), 16.
- Mouthino, Sofia: *Kinky and absurd: The first AI-written play isn't Shakespeare—but it has its moments. Artificial intelligence generates a story about a robot trying to understand humanity.* <https://www.science.org/news/2021/02/kinky-and-absurd-first-ai-written-play-isn-t-shakespeare-it-has-its-moments> (2021. 02. 26.)
- Netz Dániel: A mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 6. (2018), 6. 52-76.
- Palágyi Róbert: *A magyar szerzői jog zsebkönyve*. Budapest, KJK, 1959.
- Pizzo, Antonio – Lombardo, Vincenzo – Damiano, Rossana: Algorithms and Interoperability between Drama and Artificial Intelligence. *TDR: The Drama Review*, 4. (2019), 63. 14-32.
- Rosa, Rudolf et alii: *THEaiTRE: Artificial Intelligence to Write a Theatre Play, [2006.14668] THEaiTRE: Artificial Intelligence to Write a Theatre Play* (arxiv.org)
- Salami, Emmanuel: AI-generated works and copyright law: towards a union of strange bedfellows. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2. (2021), 16. 124-135.
- Schack, Haimo: *Urheber- und Urhebervertragsrecht*. 5. Auflage. Tübingen, Mohr Siebeck, 2010.

- Scholz Ildikó: Eredetiség és átdolgozások a zeneművek körében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 3. (2011), 3. 30-58.
- Simon Dorottya: *A szerzői jogi ágazatok gazdasági ágazatok súlya Magyarországon* 4. Budapest, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2014.
- Stein, Deana S.: „Every move that she makes”: Copyright protection for stage directions and the fictional character standard. *Cardozo Law Review*, 34. (2013), 1571-1604.
- Székely György: *Magyar színházművészeti lexikon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.
- Szilágyi István: A szerzői jog. In Juhász Sándor – Kalmár Péter (szerk.): *Mr. Producer. Színházi management könyv*. Budapest, OperocK, 1993. 167-200.

Biztosítási jog és pandémia

1. Bevezetés

A biztosítási jog a magánjogban a kockázatkezelés ősi, valamint egyik leginkább adekvát szegmentuma, s ezek a biztosítási szerződések ősidők óta foglalkoztak *vis maior* esetekkel, erőhatalom okozta károkkal, elháríthatatlan külső okokkal.² A kockázattelepítés jogi eszköztára, valamint a közgazdasági kockázatkezelés közös metszetében elhelyezkedő biztosítási jog számára tehát a nemzetközi, sőt globális problémák, amelyek bizonyos kötelmek, szerződések teljesítését elnehezítik vagy ellehetetlenítik, nem újak.

Jogásként tudjuk azonban, hogy az ördög a részletekben lakozik, mely a biztosítási szerződések esetében a biztosítási esemény(ek) fogalmát, a kizárt kockázatokat, valamint a mentesülési okokat jelenti, ráadásul újabban különbséget kell tenni a fogyasztói és nem fogyasztó biztosítási szerződések, valamint a hagyományos biztosítottak és a biztosítók mint viszontbiztosítottak biztosítási szerződése között.

A pandémia jelent egyrészt egy egészségügyi, társadalmi, gazdasági, pszichés válságot, amelynek kétségkívül vannak komoly jogi következményei is.

A jogrendszer egyik legfontosabb alappillére a kockázattelepítés kérdése, amelynek jogszabályi szabályozottságán biztosítási jogviszonyok létesítésén keresztül jelentős mértékben lehet módosítani.

Kérdés, hogy a biztosítási jog olykor évezredes jogintézményei hogyan és milyen mértékben adaptálhatók a modern kor kockázataira és veszélyeire, megfelelően szabályozhatók és megoldhatók-e a jogviták a jelenlegi jogszabályi rendelkezések keretei között, szükség van-e a jogszabályok módosítására.

További kérdésként merül fel, hogy az egyes biztosítási szerződések, az azok elválaszthatatlan részét, mellékletét képező biztosítási szabályzatok (általános szerződési feltételek), mennyiben térnek és térhetnek el a jogszabályi rendelkezésektől.

Az anyagi jogi kérdéseken túl nem szabad elfeledkezni egyes eljárásjogi jellegű kérdések fontosságáról sem, ideértve az elévülési idő egészségügyi okból bekövetkező nyugvását, a különböző tájékoztatási kötelezettségek teljesíthetőségét a gyors lefolyású vírushelyzetben, valamint az erre reflektáló különleges, rendeleti jogalkotáson alapuló jogrendben.

A biztosítási jog, a biztosítási jogviszonyok (jelenleg csupán biztosítási szerződések útján) bizonyos előzetesen konszenzuális alapon rögzített kockázatok bekövetkezésétől függően írnak elő pénz vagy egyéb szolgáltatási kötelezettséget a biztosító, valamint a viszontbiztosító számára. Az esetek jelentős részében a biztosító teljesítési kötelezettségét a biztosítási kockázat bekövetkezése aktiválja, néhány biztosítási módozatnál (pl. az ún. elérési típusú biztosítás szerződéseknél) a biztosítási esemény a kockázat elmaradása, be nem következése.

A biztosítási jog előképeiben már évezredek óta megmutatkozott az a gondolat, hogy az egyéni öngondoskodás sokszor lehetetlen, vagy legalábbis nem gazdaságos a kockázat

---

¹ Egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Kereskedelmi és Agrárjogi Tanszék.

² Vermes Attila: *A szállítványbiztosítási szerződés. Doktori értekezés.* Győr, Széchenyi István Egyetem, 2019. 36.

mértékéhez és bekövetkezési valószínűségéhez képest, így létrejöttek a kockázat porlasztásának, szétterítésének különféle jogi eszközei, instrumentumai.³

2. Az élet, egészség biztosítása

A szerződésekben szabályozott kockázatok között kiemelt helyet foglalt el magának az életnek az elvesztése, valamint ennek pénzügyi következményei, nem véletlen, hogy történelmileg a modern életbiztosítási szerződés előképe a római jogi *collegium funeraticium*, azaz temetkezési egyesület. Az ókortól kezdve a biztosítási jog sajátja, hogy az egyes kockázatok bekövetkezése mindenképpen tartalmaz valamilyen aleatorikus, azaz szerencseelemet, ráadásul a kockázatok porlasztása közgazdaságilag csak akkor működhet, ha léteznek azonos vagy legalábbis hasonló kockázatoknak kitett személyek, akiket a biztosítók kockázatközösségbe szervezhetnek.

A biztosító szolgáltatásának része, hogy a potenciális kockázatközösséget definiálja, felkutatja, megszervezi, jellemzően tömegszerződések, olykor szerződéses láncolatok alkalmazásával.

A biztosítási eseményekben definiált kockázatok évezredek óta tartalmaznak vis maior eseményeket, erőhatalmakat, természeti csapásokat, amelyek a társadalom széles rétegeit érinthetik, országhatárra való tekintet nélkül.

A biztosítási szerződésben foglalt biztosítási események, kockázatok esetében természetesnek tekinthető, hogy ezek egy részére a tudomány szerződéskötés kori állapota szerint nincsen gyógyír, hol annak szoros, hol pedig átvitt értelmében. Kiváló példa erre az ún. haláleseti életbiztosítási szerződés, amelynél – kellően hosszú időre kötött biztosítási szerződés esetében – a biztosítási esemény bekövetkezése biztos, csupán annak időpontja kérdéses, azaz nem abszolút, hanem csak ún. relatíve bizonytalan biztosítási eseményről beszélhetünk.

A biztosítási szerződések dogmatikájában a biztosítási események definiálásának alapvetően két módszere van: az egyikben tételesen (taxatív) felsorolják az egyes biztosítási eseményeket, a másik az ún. összkockázatú (*all risks*) biztosítás, amikor csupán a biztosított érdeket határozzák meg, és minden azt sértő (kivételesen, pl. elérési életbiztosításnál fordítva) esemény biztosítási eseménynek minősül. Összkockázatú biztosítási szerződések esetében a fentiekén túl elegendő csupán a kizárt kockázatokban és a biztosító részleges vagy teljes mentesülését vezető okokban (ún. mentesülési okok) megállapodni.

A biztosítási szerződések magánjogi és közjogi csoportosítása is jelentős részben az emberi életet, annak keletkezését vagy megszűnését veszi alapul, gondoljunk csupán az életbiztosítási szerződésekre. Az életbiztosítási és nem-életbiztosítási szerződések elhatárolása (ún. nagy elhatárolás, szembeállítva a jogvédelmi és nem jogvédelmi biztosítási szerződések ún. kis elhatárolásával) a biztosítási közjog legfontosabb cezúrája a közös uniós biztosítási jogban, így Magyarországon is.

Bár nem ugyanennyire, de szintén fontos szerepet töltenek be az emberi étellel kapcsolatos események a biztosítási magánjogban is.

Már a XVIII-XIX. századi német jogi dogmatikában is komoly fejtörést okozott az életbiztosítási szerződések fogalmának meghatározása, valamint a biztosítási szerződés definiálása oly módon, hogy az az életbiztosítási szerződések valamennyi válfajára alkalmazható legyen. Az életbiztosítási szerződések jelentős része tartalmaz valamilyen befektetési elemet, mely pl. a befektetési egységekhez kötött, ún. unit-linked életbiztosítási szerződések esetében olykor jelentősebb és meghatározóbb lehet az adott időszakra vetített biztosítási díj százalékos mértékében, mint a klasszikus biztosítási jelleg. Ezen életbiztosítási szerződések jellemzően sokkal nagyobb hasonlóságot mutatnak a befektetési alapok által

---

³ Vermes Attila: Fejezetek a kereskedelmi jog történetéből. In Veress Emőd (szerk.): *Kolozsvár Bálint emlékkötet*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, Sapientia EMTE Kolozsvár Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, 2015. 367-375. 367.

kibocsátott, értékpapírnak minősülő befektetési jegyekkel, mint a hagyományos életbiztosítási szerződésekkel.

A pandémiának is komoly kockázatot jelent az emberi életre, egészségre, jövedelmi-vagyoni helyzetre, munkaképesség meglétére, annak mértékére, ezen keresztül pedig a munkaviszony, valamint bérjövedelem, önálló megélhetési képesség kérdésére.

A koronavírus-járvány alatt sajnos számos ember meghalt hazánkban és külföldön egyaránt, sokan súlyosan megbetegedtek, kórházi, azon belül intenzív osztályos ellátásra, sokszor gépi lélegeztetésre szorultak, valamint sajnos ma már az is közismert, hogy bizonyos esetekben a betegség nem gyógyul tünetmentesen, hanem az ún. hosszú-COVID szindróma lép fel számos esetben. Az emberek ráadásul nem feltétlenül közvetlenül a saját egészségügyi helyzetük megváltozása miatt veszítették el az állásukat, hanem mindez bekövetkezhetett közhatalmi, jogi kényszerből vagy éppen a munkáltató érdekkörében felmerülő egyéb okból.

Értelemszerűen halálozás esetében az illető jogalanyiségének megszűnésével a munkaviszonya is megszűnt, azonban pusztán betegség esetén elképzelhető, hogy a munkaképesség nem szűnt meg, „csupán” csökkent, amely azonban szintén eredményezheti az adott munkaviszony megszűnését, vagy éppenséggel a bérjövedelem csökkenését.

A munkahely elvesztése eredményezheti az adott személy hitel- és kölcsönszerződéseinek hitelező általi azonnali hatályú felmondását vagy más, hasonlóan súlyos pénzügyi és jogi következményeket, különösen súlyosak a következmények akkor, ha az adott személy családfenntartó és anyagi tartalékokkal nem rendelkezik.

A fenti kockázatok közül – természetesen a COVID-vírust nevesítve még nem említve – számos kockázatra fedezetet nyújtottak a már korábban létező biztosítási szerződések (közgazdasági szaknyelven biztosítási termékek), ugyanakkor természetesen a biztosítótársaságok reagáltak a társadalmi-gazdasági-egészségügyi válságra mint piaci igényre, és módosították általános szerződési feltételeiket.

A hatályos Ptk. egyik – a korábban évek óta létező szerződéses gyakorlatot törvényi erőre emelő – novuma a csoportos biztosítási szerződés,⁴ ami szintén lehetőséget nyújt arra, hogy nagy tömegek biztosítási fedezete jöjjön létre. Ilyen lehet pl. a munkáltató mint szerződő fél által a munkavállalók tömegére mint biztosítottakra létrejött csoportos biztosítási szerződés, amely jellemzően élet- és balesetbiztosítási szerződési elemeket tartalmaz.

Az életbiztosítási szerződéssel rokon, de azzal mégsem azonos az egészségbiztosítási szerződés. Az egészségbiztosítás szerződés biztosítási eseménye ugyanis megbetegedés. Nem véletlen, hogy sokszor a biztosítási gyakorlatban is betegségbiztosítási szerződésnek hívják, a Ptk. kodifikációja során is eredetileg betegségbiztosítási szerződés lett volna a szerződéses módozat elnevezése.

Természetesen nem csupán egyetlen biztosítási módozatot lehet egy biztosítási szerződésbe foglalni, hanem lehetőség van ezek halmozásra is, ezáltal ún. vegyes szerződés, *contractus mixtus* jön létre. Nagyon fontos ebben az esetben, hogy maga a konkrét szerződés is egyértelműen, világosan és szabatosan határozza meg, hogy az egyes biztosítási módozatokra milyen általános szerződési feltételek, különösen kizárt kockázatok, mentesülési okok vonatkoznak. Sajnos a biztosítók ennek a feltételnek jelenleg még nem minden esetben felelnek meg teljes mértékben.

A biztosítási szerződések tárgyi hatálya főszabályként csak a biztosítási szerződés megkötését, vagy ha ez későbbi időpont, akkor időbeli hatálya kezdetét követő időpontban bekövetkezett eseményekre terjed ki.⁵ (Kivételt képez ezen szabály alól a nemzetközi szállítmánybiztosítás, ahol a nagy földrajzi távolság, valamint az adott esetben korlátozott kommunikációs lehetőségek miatt elegendő, ha a szerződő fél szubjektíve jóhiszemű, azaz nem

⁴ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.) 6:442. §.

⁵ Ptk. 6:439. § (1) bek.

tudott, és a megfelelő gondosság tanúsítása esetén nem is kellett tudnia a biztosítási esemény korábbi bekövetkezéséről.)

Ez tehát lényegében azt jelenti, hogy visszaható hatállyal biztosítási fedezetre szerződni nem lehet, hogy ez a szabály természetesen csökkenti az erkölcsi kockázatot, védi a biztosítási kockázatközösség, egyúttal a társadalom érdekeit is.

A kárbiztosítási szerződések esetében különösen fontosak a kármegelőzési és kárenyhítési kötelezettségek, amelyek általános szerződési feltételekben, biztosítási szabályzatokban való részletes meghatározása és definiálása a biztosítókat kvázi jogalkotói pozícióba helyezi. Kijelenthetjük azt is, hogy az ügyfél számára komoly értékkel bíró szolgáltatást jelenthet a biztosító kármegelőzési és kárenyhítési intézkedéseinek megismerése, hiszen lényegében vagyonvédelmi tanácsok gyűjteményét találja ott az ügyfél, amelyek betartása jelentősen csökkentheti a károk bekövetkezési valószínűségét vagy legalább bekövetkezés esetén a károk mértékét.

Ez a szabályozási megoldás azonban leginkább a kárbiztosításokon belüli vagyonbiztosítások esetén működik, a többi biztosítási módozatnál csak korlátozottan, vagy egyáltalán nem. Értelemszerűen összegbiztosítások esetében kármegelőzési és kárenyhítési kötelezettségről egyáltalán nem beszélhetünk, legfeljebb némileg hasonló jogintézményeket említhetünk.

Speciális szabályozást nyert mind a régi, mind pedig a hatályos Ptk.-ban a balesetbiztosítási szerződés, ráadásul az egészségbiztosítási szerződés hatályos szabályozása egészen unikális a hatályos kódexben.

Általában az életbiztosításnál, valamint az egészségbiztosításnál felvetődik a kérdés, hogy előírhat-e bizonyos magatartásszabályokat a biztosító ügyfele számára, és ha igen, milyen körben, valamint mi lehet az ügyféli szerződésszegés negatív jogkövetkezménye, azaz szankciója.

Ezeknél a biztosítási szerződéseknél ugyanis összeütközésbe kerülhet egymással az egyén egészségügyi önrendelkezési joga, egészségügyi (orvosi) titok megtartásához való joga a biztosító és közvetve az egész kockázatközösség együttműködéshez, tájékoztatáshoz, a bekövetkezett biztosítási esemény ellenőrzéséhez fűződő érdekével.

Életbiztosításnál és egészségbiztosításnál kérdésként merülhet fel, hogy milyen adatok, információk, előzetes vizsgálati eredmények átadására kötelezheti jogszerűen a biztosító a biztosítottat, valamint a szerződés időbeli hatálya alatt milyen egészségügyi, orvosi vizsgálatok elvégzésére kötelezheti. Ennél is érdekesebb kérdés, hogy vajon kötelezheti-e a biztosító a biztosítottat valamilyen (pl. egészséges) életmód folytatására, egészséges étkezésre, mozgásra, sportolásra, valamilyen orvosi beavatkozás elvégzésére, legyen szó akár műtétről vagy más műveletről. A *contrario* felmerül a kérdés oly módon is, hogy kötelezhető-e a biztosított valamilyen gyógyszer bevitelére, esetleg – jelenleg a COVID-vírus szempontjából talán a legfontosabb kérdésként – kötelezhető-e oltás beadatására.

Léteznek természetesen sportbaleseteket is fedező biztosítások, pl. utasbiztosítások, azonban ezek általában felsorolják azokat a különösen veszélyesnek ítélt sporttevékenységeket, ún. extrém sportokat, amelyekre extra kockázatuk miatt a biztosító fedezetet nem vállal, azaz a biztosítási szerződés tárgyi hatálya csak a nem kizárt kockázatúnak minősülő egyéb sporttevékenységekre terjed ki. Hozzá kell tenni azonban, hogy egy adott sporttevékenység extrém kockázatúvá, ezáltal kizárt kockázattá minősítése nem a biztosított vagy a szerződő fél megítélésén, nem is feltétlenül valamiféle társadalmi közmegegyezésen alapul, hanem a biztosítási szerződés elválaszthatatlan részét képező biztosítási szabályzat rendelkezésein alapul, amelyet a biztosítótársaság önhatalmúlag fogalmaz meg az általános szerződési feltételekre vonatkozó polgári és kereskedelmi jogi szabályok szerint.

A szerződéskötést megelőző tárgyalások során a biztosító számos lehetőséggel rendelkezik. Kisebb kockázat, kisebb biztosítási összeg esetében a biztosítótársaságok

megelégszenek azzal, hogy a leendő ügyféltől nyilatkozatot kérnek az egészségi állapotára vonatkozóan, sokszor annak büntetőjogi felelősség tudatában történő kijelentésével, hogy a megadott adatok megfelelnek a valóságnak.

A biztosítók az adatszolgáltatásnál azonban sokszor nem elégednek meg azzal, hogy azokat közvetlenül az ügyfél szolgáltatja nekik. Léteznek olyan biztosítási szerződések, ahol a biztosító a biztosítási szabályzatban (általános szerződési feltételekben) fenntartja magának azt a jogot, hogy az kezelőorvosoktól, kórházaktól, különböző egészségügyi intézményektől közvetlenül, *a contrario* nem az ügyfél útján kérhessen be különösen védett személyes adatokat, egészségügyi, orvosi titoknak minősülő információkat. Ennek alapvető indoka az, hogy a biztosító nem bíz az ügyfelében, azaz súlyos bizalomhiány van a felek között, a biztosító attól tart, hogy nem küldené be az ügyfél az összes releváns egészségügyi dokumentumát.

Hozzá kell tenni, hogy álláspontom szerint nem minden esetben mondható el az ügyfélről, hogy rosszhiszeműen, csalárdan jár el, ha nem csatolja a biztosító által kért összes releváns egészségügyi dokumentumot. A biztosító ugyanis sok esetben olyan kéréssel áll elő, amit a laikus ügyfél önállóan nem mindig vagy csak korlátozottan tud teljesíteni. A biztosítók ugyanis gyakran csak az adott egészségügyi esemény ún. BNO vagy WHO kódját adják meg, amely kérés – főleg határidőre történő, szakszerű és teljeskörű – teljesítése nem egészségügyi, orvosi végzettséggel rendelkező ügyfél számára nehéz. Az említett osztályozás ugyanis az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Egészségügyi Világszervezete (WHO) nomenklatúrájának magyarra fordított változata alkalmazását teszi kötelezővé (Betegségek Nemzetközi Osztályozása – BNO), és általában arra kötelezi a biztosító a biztosítottat, hogy meghatározott időn belül tájékoztassa a biztosítót az adott BNO/WHO-kóddal összefüggő összes egészségügyi beavatkozásról, csatoljon minden ehhez kapcsolódó dokumentációt. Ebben az esetben egyrészt az ügyfélnek megfelelő egészségügyi ismeretekkel kellene rendelkeznie arról, hogy mely egészségügyi beavatkozások minősülnek relevánsnak az adott biztosítási eseménnyel kapcsolatban, melyek állnak vele ok-okozati összefüggésben, amely szükséges tudás jelentősen túlmutat az átlagos laikus ügyfél ismeretszintjén, valamint az adott BNO/WHO-kód nyelvtani-logikai értelmezési lehetőségén. Ezen felül problémát jelenthet az egészségügyi szolgáltatók nyilvántartása, a különböző egészségügyi dokumentumok eltérő, nem konzisztens nyelvezete. Sokszor ugyanis csak a BNO/WHO-kódot, időnként csak annak latin nevét jelölik meg, korántsem mindig szerepel benne a teljes, kettős megjelölés. Ennél sokkal komolyabb problémát jelent, hogy az egészségügyi szolgáltatók rendszerei jellemzően nincsenek felkészülve ilyen keresésekre, azaz az egészségügyi adatbázisokban BNO/WHO-kódra nem tudnak szűrni, legfeljebb manuális keresést tudnak végezni, amely fölöttébb időigényes, ha az adott betegnek hosszú a kórelőzménye.

A biztosítók ráadásul előszeretettel követik azt a gyakorlatot, hogy bejelentett biztosítási igény elbírálásakor hiánypótlásként önkényesen meghatározott határidőt tűznek a szerintük szükséges dokumentumok csatolására. Az önkényesség azt jelenti, hogy sem közvetlenül jogszabályból, sem pedig szerződésből, sem az annak elválaszthatatlan részét képező biztosítási szabályzatból (általános szerződési feltétel) nem következik a határidő, amelynek betartása egyrészt sokszor objektíve lehetetlen, vagy legalábbis az ügyféltől az adott helyzetben nem elvárható annak betartása, másrészt pedig a határidő elmulasztása esetére a biztosítók a jogvesztés (konkrétan: a biztosító szolgáltatására való jogosultság elvesztése) negatív jogkövetkezményt, azaz szankciót kívánnak alkalmazni. Álláspontom szerint nem vezethet jogvesztéshez, ha a biztosító jogszabályban, biztosítási szerződésben, biztosítási szabályzatban nem szereplő, jogilag vagy fizikailag lehetetlen, teljesíthetetlen határidőt ír elő ügyfele számára az adatszolgáltatásra.

Csak egy konkrét példán keresztül szemléltetve az ügyféli adatbekérés és adatszolgáltatás nehézségeit, időigényességét.

Tegyük fel, hogy egy biztosított munkavállaló elhalálozik. Ebben az esetben adatok és dokumentumok kellhetnek az ügyeletes orvostól, az Országos Mentőszolgálattól (OMSZ), a boncolást végző kórháztól, a háziorvostól, valamint a foglalkozás egészségügyi alkalmassági vizsgálatot végző üzemorvostól. Könnyű belátni, hogy ezen dokumentumok beszerzése, beleértve a postázást, a rendelési időn való megjelenést (házi orvosok, üzem orvosok nem tartanak klasszikus, adminisztratív ügyek intézésére alkalmas fogadóórát) szervezetek (kórház, OMSZ) esetében a válaszadásra jogosult és köteles, adott esetben regionális szervezeti egységek nevének és címének felkutatása időigényes folyamat, még akkor is, ha a felsorolt szervezetek, egészségügyi intézmények együttműködőek.

Fordult már elő olyan, hogy az egészségügyi szolgáltató az egészségügyi, orvosi titok félreértelmezése miatt nem volt hajlandó tájékoztatás adni a közvetlenül érdeklődő biztosítónak, annak ellenére, hogy a biztosítási szerződés megkötésekor (csoportos biztosítási szerződés esetében a csoportos biztosításba való belépési nyilatkozatban) a biztosított az összes egészségügyi szolgáltatót felmentette egészségügyi, orvosi titok megtartása alól a biztosítóval szemben. Tekintettel arra, hogy az életbiztosítási szerződéseket a biztosított halála esetén is a Ptk. kötelmi jogi könyve szabályozza, így a biztosított ezen nyilatkozata hatályos marad halálát követően is, azaz az egészségügyi szolgáltató köteles a kívánt információkat megadni.

Amennyiben az egészségügyi intézmény az adatszolgáltatást megtagadja vagy hiányosan teljesíti, fordulhat ugyan a kedvezményezett a betegjogi képviselőhöz, ő azonban hatósági jogkörrel nem rendelkezik. Hatósági jogkörrel elsődlegesen a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH), valamint a Nemzeti Népegészségügyi Központ (NNK) rendelkezik.

A biztosított halálát követően ráadásul a biztosítási szerződés kedvezményezettjének olyan időszakban kell a biztosító által kért dokumentumokat beszereznie, amikor közjegyzői jogerős hagyatékátadó végzés akkor sem áll rendelkezésre, amikor a hagyatéki eljárás lefolytatása egyébként kötelező. Elméletileg rendelkezésre áll az örökös minőség és arány közokirati valószínűsítésére az öröklési bizonyítvány, amely szintén a hagyatéki eljárásban kérhető, de ennek gyorsító hatása a gyakorlati tapasztalatok alapján meglehetősen csekély.

Természetesen tudni kell, a biztosító szolgáltatója nem része a hagyatékknak, a hagyatéki leltárba nem kell felvenni, a hagyatéki eljárás során a biztosítási összeget nem adják át, de mégis, egyrészt sok esetben a biztosítási szerződés kötelmi különös részi szabályai felhívják a Ptk. öröklési jogi könyvét a kedvezményezett személyének megállapítására, másrészt pedig az egészségügyi szolgáltatók számára igazolni kell az egészségügyi (orvosi) titok megismerhetőségét.

Meg kell említeni, hogy a biztosítók tévesen hívnák összegbiztosítás esetén a biztosítási igény elbírálását kárrendezésnek, hiszen erről dogmatikailag helyesen csak és kizárólag kárbiztosítások esetén beszélhetünk, összegbiztosítások⁶ esetében nem.

Komolyabb kockázat, illetve komolyabb biztosítási összeg esetében a biztosítók gyakran orvosi vizsgálatot, egészségügyi állapotfelmérést írnak elő. Ez jogi konstrukció meglehetősen gyakori a szerződéskötést megelőzően, azonban arra is van példa, hogy a biztosítók rendszeres időközönként, például a Ptk. szerint főszabályként egyéves biztosítási időszakhoz igazítva a biztosítási szerződés időbeli hatálya alatt is rendszeres orvosi vizsgálatot írnak elő az ügyfélnek.

Ez a megoldás annyiban korlátozza az egészségügyi önrendelkezési jogot, hogy a leendő vagy meglévő ügyfélnek a negatív jogkövetkemények elkerüléséhez kötelező részt vennie az orvosi vizsgálaton, ráadásul annak eredményét a vizsgálaton való részvétel esetén közölni fogják a biztosítóval is, aki az egészségügyi adatokból következtetéseket von le, és azoknak megfelelő jognyilatkozatokat tehet legálisan.

---

⁶ Ptk. 6:439. § (1) bek. utolsó fordulat.

Az orvosi vizsgálaton természetesen személyesen köteles a leendő vagy meglévő ügyfél részt venni, a jogviszony ezen része képviselőt nem tűr. Az ügyfél ráadásul nem választhat szabadon bármilyen orvost, ha van is egyáltalán bármilyen választási lehetősége, úgy az kizárólag a biztosítóval keretszerződést kötött orvosok számára rendelkezésre bocsátott névsorára korlátozódik. Természetesen ez a választás azt is jelenti, hogy amennyiben a kiválasztott, egészségügyi vizsgálatot elvégző orvos egyúttal igazságügyi orvosszakértő is, úgy természetesen a biztosítóval szemben összeférhetetlenség miatt nem járhat el.

Csoportos biztosítási szerződés esetében a biztosítási szerződés jogi konstrukciója meglehetősen sajátos. Ebben az esetben ugyanis a biztosítottaknak van valamiféle közös tulajdonsága, jellegadó sajátossága, ún. csoportképző ismérve (pl. munkavállalói jogviszony egy adott munkavállalónál, hallgatói, tanulói jogviszony egy adott oktatási intézménynél stb.), amit a csoportos biztosítási szerződésbe foglalnak. Természetesen a szerződő fél – igazodva a biztosítási szerződések közös szabályaihoz – itt is elkülönülhet, és gyakran el is különül a biztosítottaktól, azaz gyakran a csoportképző ismérvet jelentő valamilyen szervezet, általában jogi személy lesz majd a csoportos biztosítási szerződés szerződői pozíciójában. Az egyes biztosítottak ún. belépési nyilatkozat aláírásával válhatnak a biztosítási szerződés részévé, ezen nyilatkozatban a biztosítási szerződés, valamint az annak elválaszthatatlan részét képező biztosítási szabályzat (általános szerződési feltétel) rendelkezéseit magukra nézve kötelezőnek ismerik el, a biztosítási szerződésnek megfelelően tett belépési nyilatkozattal csatlakozó biztosítottak lényegében egyoldalú nyilatkozattal, alakító joggal (hatalmassággal) kiterjesztik a biztosítási szerződés személyi hatályát magukra.

Ez a jogi konstrukció a hatályos magyar szabályozásban föltöbb hátrányos jogkövetkezménnyel jár a biztosítottakra nézve. Csoportos biztosítási szerződés esetében más a biztosítási fedezet létrejövedele egyénekenként, itt sokszor semmilyen nyilatkozatot nem kérnek.

Természetesen ezek a biztosítói érdekek nem mindig törvényesek, volt rá példa a múltban, amikor pl. a biztosított személy ügyfélnek nem minősülő rokona adóitkának megismerésétől szerette volna a biztosító jogellenesen függővé tenni a biztosítási szolgáltatás kifizetését. A konkrét esetben ugyanis az történt, hogy a CASCO biztosítási szerződés biztosítottja káreseményt jelentett be, az autó márkaszervizben, egyúttal a biztosító szerződött partnerservizében történő javíttatás idejére pedig teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalt bérleti szerződés alapján igényelve a cseregépjármű bérleti díjának megfizetését a biztosítótól. A biztosítási szerződés tartalmazta ugyan a cseregépjármű biztosítási díját mint biztosítási eseményt, a cseregépjármű kategóriája, valamint a kifizetni igényelt biztosítási díj sem volt ugyan önmagában eltűzött, a biztosítónak azonban gyanús volt, hogy a bérbeadó a biztosított testvére, így a biztosítónak kétségei merültek fel abban a vonatkozásban, hogy a közeli vérrokonsági viszonyra tekintettel a bérleti díj tényleges megfizetésére sor került-e, nem csupán szívességi használatra (*precarium*) került-e sor. A biztosító kötelezte volna a biztosítottat, hogy csatolja testvére, a bérbeadó adóbevallását, hogy fizetett-e személyi jövedelemadó-előleget a bérleti díj után, azonban erre nem volt joga.

A hatályos Ptk. a régi Ptk.-tól eltérően nem biztosítási szerződésről rendelkezik, hanem „A biztosítási szerződések” (többesszám) elnevezésű XXII. címben foglalkozik a biztosítási szerződések szabályaival.

A szerződési szabadság polgári jogi alapelve értelmében nem tilos egy jognyilatkozatba több biztosítási szerződést is belefoglalni, akár négyet is. Amennyiben egy ún. hitelfedezeti biztosítási szerződés egyszerre tartalmaz életbiztosítási, balesetbiztosítási, munkanélküliség elleni biztosítási, valamint egészségbiztosítási elemet, mint az a szerződési gyakorlatban nemegyszer előfordul, úgy különösen fontos az egyes biztosítási módozatok, biztosítási események elhatárolása egymástól.

Az életbiztosítási szerződés fogalma a következő hatályos jogunkban: „Életbiztosítási szerződés alapján a biztosító a természetes személy biztosított halála, meghatározott életkor

vagy időpont elérése vagy más biztosítási esemény bekövetkezése esetére a szerződésben meghatározott biztosítási összeg kifizetésére, járadék élethosszig tartó vagy meghatározott időszakra történő folyósítására vállal kötelezettséget.”⁷

Életbiztosítási szerződés lehet különösen az ún. kockázati életbiztosítás: „kockázati életbiztosítás, amelynek sem lejáratú szolgáltatása, sem visszavásárlási értéke nincs”.⁸

Amennyiben szerződésben maradékjogot, visszavásárlási összeget⁹ keresve sem találunk, úgy következésképpen a konkrét biztosítói módozat ún. kockázati életbiztosítási szerződés.

Az egészségbiztosítási szerződés definíciója: „6:487. § [Egészségbiztosítási szerződés] Egészségbiztosítási szerződés alapján a biztosító a biztosított megbetegedése esetén a szerződésben meghatározott szolgáltatások teljesítésére vállal kötelezettséget. A biztosító szolgáltatása kiterjedhet a szerződésben meghatározott egészségügyi szolgáltatások egészséges személy általi igénybe vételekor felmerülő költségek megtérítésére is.”

A régi Ptk. nem határozta meg sem az életbiztosítási szerződés fogalmát, sem pedig biztosítási eseményét szemben az újjal, egészségbiztosítási (betegségbiztosítási) fejezetet pedig nem tartalmazott.

A halálnak mint biztosítási eseménynek sem a Ptk.-ban, sem a biztosítási szabályzatban nincsen külön definíciója, ebből következően a kockázati életbiztosítás egy ún. összkockázatú (*all risks*) típusú biztosítási módozat, itt maga a halál mint orvosi és jogi tény bekövetkezése a biztosítási esemény, függetlenül annak okától. Természetesen összkockázatú biztosítás esetében is van arra lehetőség, hogy a biztosító kifejezetten az adott módozatra vonatkozóan is meghatározzon akár kizárt kockázatot, akár mentesülést, a konkrét szerződés változatos jogi konstrukciókkal szabályozhatja ezeket. Elméletileg a Ptk. diszpozitív szabálya lehetőséget ad arra, hogy az egészségbiztosítási kockázatot, mint kizárást az életbiztosítási szerződés részévé tegye, de erre konkrét szerződési rendelkezés nélkül nem kerül sor.

A biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény (Bit.) 121. § (1) bekezdésének a) pontja értelmében a biztosítási szerződési feltételeknek tartalmaznia kell a biztosítási esemény meghatározását, az alkalmazott kizárásokat. Szeretném hangsúlyozni, hogy a Bit. fogalmakat meghatározó 4. § 133. b) pontja értelmében is a kockázati életbiztosítás haláleseti életbiztosítást jelent.

A betegségek bekövetkezése mint biztosítási esemény a régi Ptk. szerint életbiztosítási szerződésnek minősült mind egyéni, mind pedig csoportos biztosítás esetén. Ennek igazolására a régi Ptk. bármelyik kommentárját lehetne hivatkozni, könyvtárnyi szakirodalommal, itt csak Novotni Zoltán professzor, az ELTE Jogi Továbbképző Intézet biztosítási szakjogászképzésének keretében megjelent korabeli alpművét idézném: „Az életbiztosítási szerződés során a biztosítási esemény a Ptk. példalozó felsorolása szerint a biztosított halála, illetőleg az lehet, ha a biztosított a szerződésben meghatározott életkort eléri. Ez a kör a biztosítási gyakorlatban tágítható, mert a biztosított életében bekövetkező bármely esemény (házasságkötés, gyermekszületés, nyugdíjazás, meghatározott gyógytartamú betegség, nem baleseti eredetű rokkantság, stb.) lehet szerződés tárgya – illetőleg egy szerződésben több biztosítási esemény is szerepelhet.”¹⁰

Kifejezetten a csoportos életbiztosítások vonatkozásában felsorolja, hogy biztosítási események lehetnek „a főbiztosított halála, a mellékbiztosított halála, főbiztosított nem baleseti eredetű rokkantsága (egyes CSÉB típusoknál), betegállománya – fekvőbetegként gyógyintézeti ápolása, nyugdíjazása, gyermekének születése”.¹¹

⁷ Ptk. 6:477. § [Életbiztosítás].

⁸ Ptk. 6:477. § a) pontja.

⁹ Ptk. 6:482. §.

¹⁰ Novotni Zoltán: *A biztosítási szerződések joga*. Budapest, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, 1993. 135.

¹¹ Uo. 146.

Ha egy kicsit visszamegyünk az időben, és megnézzük a hatályos Ptk. kodifikációjának történetét, akkor látjuk, hogy a Ptk. Szakértői Javaslatára még betegségbiztosítási szerződésnek hívta azt a sajátos, *sui generis* jogintézményt, amelynek korabeli definíciója szinte szóról szóra megegyezik a hatályos Ptk. egészségbiztosítási szerződésének fogalmával: „5:463. § [Betegségbiztosítás] Betegségbiztosítási szerződés alapján a biztosító a biztosított megbetegedése esetén a szerződésben meghatározott szolgáltatások teljesítésére, a szerződő fél pedig díj fizetésére köteles.” Ezzel kapcsolatban jegyzi meg Gárdos Péter, hogy betegségbiztosítás esetén a biztosítás hosszú időre szóló természetével „különösen pedig a biztosított életkorának növekedésével szükségképpen függ össze a biztosítási kockázat folyamatos növekedése, így a betegségbiztosítás funkciójával lenne ellentétes annak megengedése, hogy a biztosító a kockázat jelentős megnövekedésére hivatkozással és a biztosítási díj felemelésével éppen azokban az életszakaszokban erőszakolhatná ki a biztosítás megszüntetését, amikor a biztosítottnak a szolgáltatásra valóban szüksége lenne.”¹² Az egészségbiztosítási szerződés elnevezés mai tartalmával és elnevezésével az új Ptk. Bizottsági Javaslatába került be.¹³

Hitelfedezeti biztosítási termékek esetén a halál mint biztosítási esemény kockázati életbiztosítási szerződési jellegére hívja fel a figyelmet Tókey Balázs is: „Megjegyezzük azonban, hogy álláspontunk szerint a vagyoni és személybiztosítási határ a látszat ellenére nem olyan éles. Gondoljunk például azokra a hitelfedezeti életbiztosításokra, amelyeknek a kedvezményezettje a hitelező (legalábbis a fennálló tartozás erejéig.). Ez a szerződés mint életbiztosítás elvileg személybiztosítás, de alapvetően nem személyi jellegű hátrányok kompenzálására szolgál, hanem elsősorban a hitelező vagyoni érdekeit védi. Ehhez hasonlóan egészségbiztosítást is lehet kötni hitelfedezeti céllal: például az az eset tartozik ide, amikor a biztosító vállalja, hogy a biztosított olyan betegsége esetén, amely kihat annak munkaképességére és ezáltal jövedelmére is, a tartozás esedékes törlesztőrészletét megfizeti a biztosított adós helyett a hitelezőnek. Erről a biztosított termékről is elmondható, hogy a biztosított érdek nem tisztán személyi jellegű, a vagyoni érdek legalább annyira jelentős érdek.”¹⁴

Szeretném a figyelmet felhívni arra, hogy a Ptk. értelmezési alapelve ÁSZF esetén kimondja, hogy kétség esetén az ÁSZF-et megalkotó fél hátrányára kell értelmezni: „Ptk. 6:86. § [A szerződés értelmezése] (1) Az egyes szerződési feltételeket és nyilatkozatokat a szerződés egészével összhangban kell értelmezni. (2) Ha az általános szerződési feltétel tartalma vagy a szerződés más, egyedileg meg nem tárgyalt feltételének tartalma a jognyilatkozat értelmezésére vonatkozó rendelkezések és az (1) bekezdésben foglalt szabály alkalmazásával nem állapítható meg egyértelműen, a feltétel alkalmazójával szerződő fél számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni. [...]”

Vékás Lajos akadémikus, az új Ptk. atyja nyomatékosan felhívja a figyelmet az új Ptk. szerinti élet- és egészségbiztosítás elhatárolására: „az egészségbiztosítási szerződések alapvető típusainak megkülönböztetése feltétlenül tisztázandó kérdéseket vetnek fel, hiszen ez az intézmény csak éppen meghonosodóban van Magyarországon.”¹⁵

Meg kell említeni, hogy a biztosítói gyakorlat alapján, közérthető nyelven zárójelben betegségbiztosításnak hívja az egészségbiztosítást Zavodnyik József az Osztovits András szerkesztette Ptk.-kommentárban. Álláspontom szerint Zavodnyik Józsefnél plasztikusabban,

¹² Gárdos Péter: Biztosítási szerződések. In Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, Complex, 2008. 1046-1067. 1067.

¹³ Takáts Péter: Biztosítási szerződések. In Vékás Lajos (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatára magyarázatokkal*. Budapest, Complex, 2012. 488-499. 498.

¹⁴ Tókey Balázs: *Az egészségbiztosítási szerződés*. Budapest, ELTE Eötvös, 2015. 72.

¹⁵ Vékás Lajos: Előszó. In Tókey Balázs: *Az egészségbiztosítási szerződés*. Budapest, ELTE Eötvös, 2015. 9.

egyértelműbben fogalmazva elhatárolni a hatályos Ptk. szerinti életbiztosítási és egészségbiztosítási szerződést nem lehet.¹⁶

Takáts Péter állapítja meg, hogy a biztosítási eseményt két módon lehet egy biztosítási szerződésben megfogalmazni: pozitívan és negatívan, az utóbbi minősül kizáró klauzulák használatának.¹⁷

Szintén Tókey Balázs állapítja meg, hogy: „A hitelfedezeti biztosítások lényege az, hogy a biztosított személy az adós, és ha ő olyan, a szerződésben meghatározott helyzetbe kerül, amely a tartozásának a további törlesztésében meggátolja, akkor a biztosító szolgáltatási kötelezettsége beáll, amely teljesítés végeredményben arra szolgál, hogy a hitelezőt kielégítsék, tehát ő lesz a szerződésben megnevezett végső jogosult vagy kedvezményezett. Ilyen kárbiztosításnak minősülő hitelfedezeti biztosítás az a biztosítás, amelynél a biztosított munkaképtelensége lesz a biztosítási esemény, és a munkaképtelenség ideje alatt a biztosító köteles megfizetni a tartozásnak az esedékessé váló részleteit a hitelező, mint jogosult számára. A hitelfedezeti biztosítások azonban megköthetők összegbiztosításként is: például, ha halál esetére szóló kockázati életbiztosítást kötnek, amelynek kedvezményezettje a hitelező lesz (legalább a fennálló tartozás összegéig).”¹⁸

Munkanélküliség elleni biztosítási szerződés esetén biztosítási eseménynek a munkaviszony megszűnése vagy megszüntetése minősül, ugyanakkor lehetséges ún. várakozási időszak előírása, azaz a biztosítási szerződés ezen módozat tekintetében csak a várakozási időt követően lép hatályba.

Balesetbiztosítási szerződés biztosítási eseménye lehet a bekövetkező baleset vagy baleseti halál. Otthoni munkavégzés (*home office*) esetében kérdésként merül fel, hogy a munkáltató ellenőrzési joga és kötelezettsége pontosan mire terjed ki, kötelezettségeinek megszegése (pl. a munkavédelmi kérdések területén) eredményezheti-e a biztosító mentesülését vagy szolgáltatásának korlátozását.

3. Összegzés

A fentiekből láthatjuk, hogy noha sem a Ptk., sem a Bit., sem pedig más, alacsonyabb szintű biztosítási jogi normák nem tartalmaznak külön sajátos rendelkezést a pandémiára, a biztosítási jog évezredes története során kialakult tapasztalat, rugalmas jogelvek lehetővé teszik akár változtatás nélkül is egyes biztosítási szerződések világjárványokra alkalmazását. Természetesen a professzionális biztosítók tevékenysége során az általános biztosítási termékek specializálhatók, az ügyfelek igényeire szabhatók (*tailor-made contracts*), különösen a kármegelőzési és kárenyhítési kötelezettség, biztosítónak megküldendő dokumentumok tekintetében, így még egyértelműbb szabályokkal és kockázatviseléssel találkozhatunk a speciális biztosítási szerződésekben.

Irodalom

Gárdos Péter: Biztosítási szerződések. In Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, Complex, 2008. 1046-1067.

¹⁶ Zavodnyik József: A biztosítási szerződések. In Osztovits mAndrás (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. tv. és a kapcsolódó jogszabályok magyarázata*. Budapest, Opten, 2014. 1106-1270. 1265. Az egészségbiztosításról szólva Zavodnyik József külön alfejezetben foglalkozik „Az egészségbiztosítás (betegségbiztosítás), mint nem életbiztosítás” kérdésével.

¹⁷ Takáts Péter: A biztosítási szerződések. In Wellmann György (szerk.): *Polgári jog. Kötelmi jog Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész. Az új Ptk. magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC, 2013. VI/VI. 335-384. 375.

¹⁸ Tókey: i. m. (14. l.) 150. 550.

- Novotni Zoltán: *A biztosítási szerződések joga*. Budapest, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, 1993.
- Takáts Péter: Biztosítási szerződések. In Vékás Lajos (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatát magyarázatokkal*. Budapest, Complex, 2012. 488-499.
- Takáts Péter: A biztosítási szerződések. In Wellmann György (szerk.): *Polgári jog. Kötelmi jog Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész. Az új Ptk. magyarázata*. VI/VI. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 335-384.
- Tókey Balázs: *Az egészségbiztosítási szerződés*. Budapest, ELTE Eötvös, 2015.
- Vermes Attila: *A szállítmánybiztosítási szerződés. Doktori értekezés*. Győr, Széchenyi István Egyetem, 2019.
- Vermes Attila: Fejezetek a kereskedelmi jog történetéből. In Veress Emőd: *Kolosváry Bálint emlékkötet*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, Sapientia EMTE Kolosváry Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, 2015. 367-375.
- Vékás Lajos: Előszó. In Tókey Balázs: *Az egészségbiztosítási szerződés*. Budapest, ELTE Eötvös, 2015. 9.
- Zavodnyik József: A biztosítási szerződések. In Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. tv. és a kapcsolódó jogszabályok magyarázata*. Budapest, Opten, 2014. 1106-1270.